

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

CLAUDIUS,
ÆMILIUS PAULUS,

AUG. STRINDBERG,
A. CANTOR

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

ANDRA ÅRGÅNGEN.

ANDRA HÄFTET.

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Norrköping 1882. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

INNEHÅLL.

	Sid.
Från 1882 års riksdag:	
1. Svenska folkets representanter och religionsfriheten, af AEMILIUS PAULUS	1.
2. Till frågan om den kostnadsfria undervisningen, af AUGUST STRÖMBÄCK	21.
Den senaste danska politiken, af A. CANTOR	40.
I tegel, i lera och på duk, af CLAUDIUS	52.
Om realism, af AUG. STRINDBERG	104.

1111111111

Från 1882 års riksdag.

I.

Svenska folkets representanter och religionsfriheten.

Det nyss afslutade riksmötet har till behandling förefatt ej mindre än fem olika motioner, väckta af tre ledamöter i Andra kammaren, af hvilka hvar och en i viss mån afsåg att något lossa på de band, hvilka, man säge hvad man vill, ännu hindra en verklig och fullständig religionsfrihet att hos oss komma till stånd.

Dels hade hr S. Wieselgren ånyo upptagit sitt vid 1881 års riksdag af Första kammaren afslagna, af Andra kammaren bifallna förslag i fråga om lekmannaverksamheten på det religiösa området. Nu gällande stadganden medgifva visserligen medlemmar af den ev. lutherska kyrkan att utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning sammankomma till gemensam andaktsöfning, men det heter vidare: "Uppträder någon som ej är prest eller enligt kyrkolagen berättigad att offentligen predika, vid dylik sammankomst med föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjensten eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, ankomme på kyrkorådet att honom förbjuda att i berörde egenskap inom församlingen uppträda." För olydnad mot ett sådant förbud stadgas böter från 50 till 300 kronor. Det var nu detta af oss citerade stadgande, som hr Wieselgren ansåg böra upphävas. Härför anfördes såsom skäl, dels att kyrkoråden ofta nog ganska oförnuftigt begagnat

sin i fråga varande myndighet, likasom de också onekligen vore föga tjenliga auktoriteter för afgörandet af dogmatiska tvisterfrågor, dels att verldsliga straff i allmänhet vore alldeles otjenliga mot förseelser af rent kyrklig art.

Motionen blef af lagutskottet tillstyrkt, men rönte vid behandlingen i kamrarne samma öde, som vid föregående riksdag, att afslås i Första och bifallas i Andra kammaren. I Första kammaren voro 30 röster för bifall, 58 för afslag, i den Andra 104 för bifall, 73 för afslag. Ur de i mer än ett afseende märkvärdiga debatter, som föregingo dessa beslut, vore det frestande att anföra åtskilligt, men som största delen af det begränsade utrymme, hvilket nu står till buds, måste sparas för den viktigaste af de väckta motionerna, så kunna här endast ett par små citat meddelas.

Bland talare mot förslaget fanns i vårt öfverhus bland andra teologie och filosofie doktorn, lektorn och kyrkoherden m. m. J. Widén. I hans anförande finner man rätt egendomliga ställen, så t. ex. detta:

“— — — På förbudets öfverträdelser följer böter. Och här hafva vi, menar man, ett verldsligt straff, som ej skulle böra användas mot de andliga lekmannapredikanternas trotsande af förbudet. Emot denna invändning måste jag dock uppkasta den allvarliga frågan: Äro dessa lekmanpredikanter verkligen andliga uti sitt trots och icke fast mer verldsliga och köttsliga? Åtminstone stämmer deras uppförande icke med vår dyre religionsstiftares sinnelag och grundsatser. Så t. ex. läste vi endast för ett par söndagar sedan i vår gudstjenst en text, deri vi fingo lära, att han föreskref sina lärjungar, som han utsände att predika: “Men hvar I gå in uti en stad eller by, så spörjer, om der någon inne är, som dess värdig är, och blifven der, tills I dragen dädan. Och der, som ingen anammar eder eller hörer edra ord, så gå ut af det huset eller den staden.” Här måtte vi väl hafva en kyrklig myndighet, en kyrkans man, som förstår att behandla andeliga ting andligen, och han bjuder de predikanter, som voro verk-

ligen, ja uttryckligen, sände af honom sjelf, att lemna till och med judiska städer, byar och hus i fred, derest de icke ville mottaga dem och höra deras ord. Men våra lekmannapredikanter, som med sitt i fråga varande trots ju också trotsa denna höga auktoritet och ej ens vilja lemna kristna menigheter i fred, då de ej vilja höra deras ord, skulle ändock anses för andliga. Jag kan ej anse dem så, då de uppenbarligen bete sig som köttsliga och verldsliga.“

Detta är ju ett högst egendomligt yttrande, en ytterst märkvärdig tolkning af religionsstiftarens ord. “Om ingen anammar eder“ skulle enligt talaren vara detsamma som “om kyrkorådet icke anammar eder“. Men det är väl alldeles nödvändigt, att man gör sin jämförelse ordentligt. De, som kanske i viss mån skulle kunna här motsvara våra prester och kyrkoråd, voro väl beträffande judiska länder de skriftlärde och fariseerna, beträffande hedniska öfverheten i allmänhet. Sannolikt var det alldeles icke ordens mening, att lärjungarne skulle afhålla sig från de städer, der vare sig de skriftlärde och fariseerna eller öfverheten icke anammade dem. Var meningen sådan, så var det ej lärjungarne, utan hr Widén, förbehållet att finna den rätta tolkningen, att lärjungarne dertill ej voro nog insigtsfulla bevisas bäst af det enkla faktum att kristendomen, till trots för både skriftlärde och öfverheter, blef utbredd, derför att det fans så många bland folket, hvilka gerna hörde lärjungarne. Man torde sålunda medgifva, att den ärade talarens skrifttolkning är, lindrigast sagdt, egenartad.

Men låtom oss höra ännu några rader från samme man, de äro ej mindre märkliga. Han föreställer sig lekmannapredikanterna säga: “vi hafva en sådan tvingande kallelse, vi äro invertes kallade, det är en samvetssak för oss, att vi skola ut och predika.“ Derefter fortsätter talaren på följande sätt:

“Ja, detta förebäres nog. Men häremot har man att uppställa frågan: med hvad är det då, som de legitimera

sin föregifna invertes kallelse. Kunna de legitimera sig som profeterna eller apostlarne, eller dermed att de hafva någon särskild kallelse från kyrkan att uppträda, så att de äro, hvad Augsb. bekännelsen yttrar: rite vocati. Nej, intet sådant hafva de att framvisa. Dock — de kunna kanske legitimera sig med 1868 års i fråga varande förordning. Alldeles icke!“

Anser läsaren troligt, att dessa ord verkligen yttrats året adertonhundraåttiotvå i vår Första kammare af en teologie och filosofie doktor m. m.? De äro verkligen ordagrant afskrifna ur protokollet.

Talaren begär, att man skall *legitimera* en invertes kallelse med en kunglig förordning, eller med en särskild kallelse från kyrkan. Men då blefve ju kallelsen icke längre invertes, men utvertes. Dock, detta är ej det underbaraste i de citerade raderna. Då talaren frågar om dessa lekmanpredikanter kunna legitimera sig på samma sätt som apostlarne, glömmar han försigtigtvis att angifva huru apostlarne legitimerade sig. Det måste ha varit på ett mycket otillfredsställande sätt, efter som flera af dem ändade sitt lif med martyrdöden, något som ej gerna kan hända den, hvilken för myndigheterna legitimerat sin kallelse. Eller menar talaren, att de just genom martyrdöden legitimerade sig, och att åt våra lekmanpredikanter nu bör beredas en motsvarande möjlighet, om också straffet, tack vare tidens humanitetskraf, måste sänkas till böter eller, i bästa fall, vatten och bröd? Någonting i denna väg är det sannolikt att talaren vill ha fram, men hvad det är kan jag ej med visshet utröna.

Ännu en sak må från denna kammares debatt i frågan omförmälas, det nämligen, att landshöfding Bergström ansåg frågan böra falla, emedan ett bifall nog ej skulle tjena till något, då frågan ej kunde lösas utan kyrkomötes bifall, och detta först 1883 sammanträder. Detta ger oss anledning hoppas att denne representant och flere med honom, om frågan snart igen skulle förekomma, få räknas bland dess förespråkare.

Från den nedre kammarens förhandlingar om saken torde först och främst böra erinras, att man der så att säga gaf tonen till hela det förfärliga trumpetande med positivister, sanningssökare, m. m., som under debatten om en annan af de motioner vi behandla var det hufvudtema, hvilket af en mängd talare i olika tonarter varierades. Vidare bör märkas det påstående, som från Upsalabänken lät höra sig, att religionsfriheten ej berördes af de stadgande man ville upphäffa.

Vår åsigt om denna sak är en annan. Vi anse, som läsaren nog redan insett, detta stadgandes upphäfvande vara af en högst väsendtlig vigt; ty så länge det står qvar, är det ganska kient bestäldt med protestanternas rätt att hafva endast bibeln till sin trosnorm. Härpå vill man kanske svara, att hvar och en har rätt att *forska* hur han vill och *tro* hvad han vill, under det hvad som här förbjudes endast är en viss bestämd form af uttalande. Men så mycket har väl historien lärt oss, att tanke- och trosfrihet stå i ett alldeles oskiljaktigt sammanhang med ytt randfriheten. Den, som är fast och innerligt öfvertygad att han funnit det i religiöst afseende rätta, han sticker sannerligen ej under stol dermed, om han annars har en någorlunda fast karakter; och följdén blir, att genom en lagbestämmelse som den i fråga varande man ej lyckas hindra de lärors utspridande, hvilka man anser falska; man tillskapar i stället martyrer, och martyrglorian, vare sig den förvärfvas för en god sak eller en dålig, är det vissaste sätt att beröfva den dömande myndigheten dess prestige och skaffa martyren anhängare.

Utrymmet medger ej, att längre uppehålla oss vid denna sak, visst är, att frågan hör till dem som ej kunna falla, man må hoppas att dess lösning ej är allt för aflägsen.

Af hr Svensén hade motion blifvit väckt, i syfte att ändra kyrkomötets befogenhet. Som bekant, tillgår nu än-

dring af kyrkolag så, att dertill utom konungs och riksdags äfven erfordras allmänt kyrkomötes samtycke. Genom bifall till motionen, skulle i stället för kyrkomötets samtycke endast dess yttrande blifvit erforderligt. Denna fråga står tydligen i ett visst samband med religionsfriheten, dock ej så nära, som man skulle vara benägen att föreställa sig. Detta beror derpå, att dissenterlagen ej faller under det område, dit kyrkomötets makt sträcker sig. Hr Wieselgrens nyssnämnda motion deremot, skulle, som sagdt, äfven om riksdag och konung varit för den, kunnat falla för kyrkomötets veto. I vissa frågor kommer dessutom kyrkomötet, ehuru sammansatt af idel statskyrkans medlemmar, att kunna fatta beslut, hvilka äfven till dissenters sträcka sin verkan.

Motionen föll i Första kammaren med 75 röster mot 25. Som en egendomlighet förtjenar nämnas att en af minoritetens talare, hr Schönbeck, är prost.

I Andra kammaren åter bifölls motionen med 123 röster mot 63. Ingen talare yttrade sig mot den.

Till sist hafva vi sparat den motion vi för religionsfriheten anse vara den viktigaste, jemte dess tvänne, så att säga, följdmotioner.

Nu gällande dissenterlag medgifver icke utträde ur statskyrkan, med mindre den utträdande uppgifver ett inom staten befintligt *kristet* trossamfund, till hvilket han vill öfvergå. Icke kristne trosbekännare (med undantag för judar) ega ej rätt att bilda af staten erkända församlingar. Hr Arnoldsson hade nu föreslagit vissa förändringar i dissenterlagen, som gingo ut på borttagande af ofvan antydda inskränkingar. Han ville först och främst, att de ord i, nu gällande dissenterlags § 3, hvilka här blifvit satta inom parentes, skulle utgå.

“Har medlem af svenska kyrkan omfattat främmande (kristen) lära och vill för den skull ur kyrkan utträda;

gifve sin afsigt tillkänna för kyrkoherden i den församling han tillhör; (uppgifve ock det trossamfund, till hvilket han vill öfvergå).“

I sammanhang härmed ville han, att i § 1 som medgifver åt “bekännare af annan kristen troslära än den ev. lutherska“ rätt att med konungens begifvande bilda särskild församling, ordet “kristen“ måtte utgå. Samma ord ville han hafva borttaget i § 14, som nu säger, att “med de undantag som af grundlag och gällande författning föranledas, skall skiljaktighet i kristen trosbekännelse ej medföra någon olikhet i svenska medborgares rättigheter och skyldigheter“.

Dessutom hade hr Arnoldsson, som sagdt, väckt tvänne andra motioner, hvilka rätt nära anslöto sig till den första. Den ena gälde en ändring i dissenterlagen, den andra en grundlagsändring.

Dissenterlagen af 1863 har följande stadgande:

“Innehar den, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält, offentlig tjenst; varde han derifrån skild, der ej tjensten är af beskaffenhet, att han utan afseende å sin trosbekännelse kunnat till den samma nämnas samt konungen eller den myndighet, som eger att tjensten tillsätta, finner skäligt att honom dervid bibehålla.“

Motionären ville af detta stadgande borttaga senare delen, från orden “samt konungen“.

Det förslag till ändring i grundlagen, som af hr Arnolds-son väckts, afsåg att ur § 28, mom. 1 Regeringsformen ordet kristen på ett ställe skulle utgå, hvarigenom konungen blifvit berättigad (som han nu ej är) att till andra ämbeten än statsråds- och kyrkliga nämna äfven personer, hvilka ej bekänna kristen troslära.

Af de tre motionerna remitterades de tvänne första till lagutskottet, den sista till konstitutionsutskottet. Då den första motionen, som vi redan betonat, är att räkna som den ojemförligt vigtigaste, vilja vi egna det återstående af denna uppsats åt en liten framställning af dess öden inom utskott och kamrar; beträffande de tvänne andra nämna

vi endast, att de afstyrktes af utskotten och afslogos af riksdagen.

Låtom oss då till en början något litet betrakta lagutskottets motivering för sitt afstyrkande utlåtande till hufvudmotionen. Utskottet säger:

“Såsom sig visar vid närmare betraktande af motionärens förslag, åsyftar detta *dels* frihet för medlem af svenska kyrkan, som omfattat främmande lära — äfven om denna icke kan anses såsom *kristen* — att ur kyrkan utträda, allenast han på föreskrifvet sätt tvänne gånger anmäler sig hos vederbörande kyrkoherde, hvarvid icke skulle såsom enligt nu gällande lagstiftning, erfordras uppgift om det trossamfund, till hvilket han vill öfvergå; *dels* och rättslig möjlighet för bekännare af hvilken annan troslära som helst, än svenska statskyrkans, att bilda särskilda, af staten erkända församlingar; hvilken rättsliga möjlighet således, i motsats mot hvad för närvarande, utom beträffande judar, är förhållandet, skulle komma jemväl bekännare af annan, *icke-kristen* lära till godo.“

“Så genomgripande förändringar i svensk lagstiftning och svenskt samhällsskick kan utskottet icke tillstyrka.“

“Genom dem skulle i sjelfva verket den svenska staten komma att uppgifva sin ställning såsom *kristen* stat och den svenska evangelisk-lutherska kyrkan sin ställning såsom *statskyrka*, såsom *folkkyrka*.“

“Men för sådana omgestaltningar skulle det svenska folket säkerligen icke vara mottagligt. I sekler har det af sin kristna tro och inom sin evangelisk-lutherska kyrka funnit sitt religiösa behof tillfredsstäldt, och den svenska staten har deraf haft frid inåt och styrka utåt. Utskottet tror icke, att det svenska folket skulle vilja midt ibland sig se af staten erkända religionssamfund, som stält sig helt och hållet utanför inflytandet af *all* slags *kristlig* tro, och med statens ändamål skulle det stå i föga öfverensstämmelse, att vissa dess medborgare skulle få sjelfvilligt lös-slita sig från hvarje inverkan från den bestående folk-

kyrkans sida för att kanske öfvergå till fullständig religionslöshet — ställa sig utom *all* religion.“

“Till hvad utskottet nu anført, kommer, beträffande särskildt det påyrkade borttagandet af nu gällande fordran af uppgift om det trossamfund, till hvilket den utträdande vill öfvergå, att föreskriften härom icke torde böra så förstås, att detta “trossamfund“ måste vara något inom staten befintligt och af staten erkänt. Föreskriften torde endast angifva, att den svenska kyrkan, som dittills under sin religiösa vård haft personen i fråga, icke — äfven om han derom uttalar sin önskan — är färdig att förr, än kyrkan på sätt ske kan förvissat sig, att han bekänner åtminstone *någon* kristlig tro, helt och hållet lösgöra honom från sig och sitt, om än, i anseende till hans åsikter, försvagade religiösa inflytande.“

Se der utskottets skäl att afstyrka motionen. Man kan med skäl undra på, att endast en enda reservation finnes vidfogad. Om utskottet nöjt sig med det påstående, att staten genom bifall till motionen skulle uppgifva sin ställning som kristen, så hade man med skäl kunnat fråga: är det genom att tvinga en del medborgare till en officiel lögn, som staten får rätt att bära detta namn. Men sedan kommer ett felslut, så groft, att man häpnar. Den ev. luth. kyrkan skulle genom bifall till motionen uppgifva sin ställning som statskyrka, som folkkyrka. De två senaste begreppen äro något försåtligt stälda i en slags paritet. Om folkkyrka skall något betyda, är det väl den kyrka, som folket verkligen, d. v. s. med själ och hjerta tillhör. Statskyrka deremot är den af staten officiellt erkända och företrädesvis protegerade. Om man nu vill påstå, att ev. luth. kyrkan genom bifall till motionen skulle förlorat denna ställning, så kan man med fullt fog säga; ja, då gick den ställningen förlorad så snart *något* annat kyrkosamfund blef erkänt. Att deremot en förändring i dissenterlagen skulle ändra kyrkans ställning som *folkkyrka* är helt enkelt en orimlighet.

Utskottets nästa argument, som i korthet kan uttryckas så: vi tro ej att folket vill vara tolerant mot olika tänkande, är ej något argument alls, och det sista, der "statens ändamål" förekommer, synes mera vara grundadt på någon filosofisk reminiscens än på tillgodoseende af verkliga lifvets kraf.

Beträffande den lagtolkning som utskottet till sist helt blygsamt framställer, har den det lilla fel, att (hvilket i debatten upplystes) strida mot kända prejudikat.

Att sålunda i detta utlåtande finna ens skuggan af ett skäl mot förslaget antagande låter sig icke göra. Deremot nödgas man antaga, att det är fostradt af en ej ringa intolerans, och än värre, af en enligt vår mening alldeles oriktig och bestämdt otidsenlig uppfattning af förhållandet mellan kyrka och stat. Om utskottet sagt sig tro det vara för tidigt att bifalla förslaget, så hade väl en och annan deri misstänkt de obotfärdigas förhinder, men det hade dock varit att föredraga framför det ofördragsamhetens energiska "non possumus", hvarmed detta utskott satt sig ett varaktigt minne i riksdagshistorien.

Sedan vi nu sökt att för läsaren antyda halten af utskottets motivering för motionens afstyrkande, komma vi till det sätt hvarpå frågan af riksdagens kamrar behandlades.

Vårt s. k. öfverhus biföll *utan diskussion* utskottets hemställan. Bland dessa vidpass etthundrafyrtio svenske män fans ingen enda som hade hog och mod att säga ett ord till förmån för en frisinnad lösning af den viktiga humanitetsfrågan. Vi kommentera ej detta faktum, vi endast konstatera det.

Andra kammaren biföll likaledes utskottets hemställan, men först efter en debatt af rätt mycket intresse. Det är ur denna debatt, vi nu ärna meddela läsaren ett och annat af det mera karakteristiska, tillfogande våra egna reflexioner.

Först och främst kan man i allmänhet taladt, säga, att de flesta, hvilka yttrat sig mot motionen, ej kunnat eller velat fatta hvad saken egentligen gälde. Flera talare, tycktes nämligen, om man får döma efter deras anföranden, anse frågan gälla om man skulle kasta bort den kristna religionen eller icke; en missuppfattning, som det underbara utskottsbetänkandet var särdeles egnadt att väcka och underhålla. Bevisen för att en sådan missuppfattning förekommit, blifva vi snart i tillfälle att lemna.

Den förste talaren var hr Arnoldsson. Han begynte med en kritik af utskottets motivering, och meddelade sedan upplysningar om intresset för denna sak, som enligt bref hvilka han från många ställen erhållit, måste anses vara rätt allmänt.

Sedan kom hr Jöns Persson. Hans korta yttrande är uppslaget till den afväg på hvilken nästan alla den ena sidans talare förrirade sig. Vi meddela det in extenso.

“Ehuru jag älskar frihet så långt som möjligt, så kan jag icke vara med om motionärens förslag att borttaga ordet kristen. Jag tror för min del att man gerna kan unna det stå kvar i lagen. Enligt mitt förmenande är det för största delen af folket i vårt land ett kärt och ljufligt ord, och största delen af våra hädangångne fäder har under de sista århundradena både lefvat och dött saligt på den grundvalen, och huru mycket man än äflas och strider om religionsfriheten, så kan det, efter mitt förmenande, likväl icke förnekas att det folk, som eger en älskad konung och en fast statskyrka, kan skatta sig vida lyckligare än andra folk, som äro i mistning deraf. Jag har härmed endast velat i korthet tillkännagifva min åsigt i frågan. För min del ber jag således att få yrka bifall till utskottets hemställan och afslag å motionen.”

Hr Hedlund fick sedan ordet och talade varmt för bifall till motionen. Ur hans anförande må det tillåtas oss meddela några ord, hvilka för visso vore värda att af dem som tro sig genom bekännelsetväng kunna stödja statskyrkan noga beaktas.

De orden lyda sålunda:

“Herr Arnoldssons motion berör, jag upprepar det, en af de viktigaste af vår tids kulturfrågor; och ändå innebär denna motion icke annat än en utveckling af redan beständ lag. Men visst är, att den frågan aldrig låter kväfv sig; om hon i dag också skulle räkna endast ett tiotal röster inom denna kammare, så växer det antalet med hvarje år, och om det icke växer, om lagstiftningen icke tillåter dessa farliga element att afsöndra sig ur kyrkan, blir resultatet, att de slutligen spränga henne sönder.”

Kom så en af statskyrkans målsmän, kontraktsprosten Lyth. Ur hans yttrande vilja vi till skärskådande upptaga ett par punkter. Der säges bland annat:

“Frågan är nemligen om staten fortfarande vill vara en *religiös* stat eller ej. Frihet i religion och religiös be-kännelse, inom de gränser, som af sedlighet och gällande lag bestämmas, derom vill jag gerna vara med, men frihet *från* religion och frihet från religiös be-kännelse är något som jag deremot på inga villkor kan gilla. Det är icke såsom statskyrkans tjenare jag uttalar denna åsigt, utan såsom medborgare och ledamot af denna kammare.”

Detta yttrande måste innebära, *antingen* att staten genom lagar kan binda sina medlemmars öfvertygelse, *eller* att den irreligiöse bör landsförvisas *eller* slutligen att talaren anser religionslöshet ej kunna inträda annat än för den, som ej tillhör ett officiellt rel. samfund. Det första antagandet är orimligt, det andra för inhumant att kunna tilltros en högt bildad man. Återstår alltså det sista. Det tyckes ock, som talaren ej varit ensam om en dylik uppfattning, men nog synes det vara att göra religionen till en väl mycket yttre sak, då man anser den konstaterad genom inregistrering i några böcker och inbetalande af en del afgifter. Den store danske religionsfilosofen Sören Kierkegaard skulle allt haft både ett och annat att säga om den uppfattningen. I hr Lyths anförande finnes ett annat ställe, som ytterligare belyser hans ställning. Sedan han

talat om det vådliga i att staten skulle legalisera religionslöshet hos sina medlemmar, fortsätter han med dessa ord:

“Den ärade motionären yttrade, för en stund sedan, om jag eljest förstod honom rätt, att liksom de hedniska folken, till exempel romarena, yfdes öfver sin religion, ehuru den var falsk; — så sker det ännu i våra dagar. — Men jag ber att härvid få erinra honom att just så länge, som romarena trodde på sin, låt vara bristfälliga religion — så länge var staten stark och blomstrande, men då religionen började att mera allmänt missaktas, då gick staten allt mer sin undergång till mötes.”

Så länge romarena trodde, ja det är en sak för sig, som ej berör den föreliggande frågan. Här är ju ej fråga om faktiskt befintlig otro, utan om legaliserad. Och härvid må erinras, att någon legaliserad otro väl ej var vanlig hos romarne, der höll man ju i stället strängt på statskyrkan, hvilket kan bevisas bland annat genom åtskilliga af historien omtalade förföljelser mot en sekt, kallad kristianer, hvilken af de ortodoxe romarne betraktades som religionslös och samhällsväddlig. Exemplet tyckes oss alltså af talaren vara mindre lyckligt valdt. Hr Lyth yrkade naturligtvis afslag å motionen.

Kom så hr Magnusson, ur hvars anförande vi citera detta kuriosum:

“Jag respekterar motionärens åsigt, men jag vill icke följa hans stråt — det är mig omöjligt — ty om vi följde den, så fruktar jag, att vi finge se besannadt det gamla ordspråket: när satan söndrar sig mot sig sjelf, så falla hus på hus. Om den ene medborgaren söndrar sig emot den andre, huru skall det då gå med Svea land?”

Det är onekligen bittert för Svea land att på detta sätt jämföras med satan, men hvem annat än Svea land kan jämförelsen rimligtvis gälla?

Hr G. Jonsson, med hvilken flere instämde, yrkade bifall till utskottets förslag. Derpå kom hr Jöns Rundbäck fram med ett anförande, hvars make man lyckligtvis får leta

efter. Sedan han en stund ordat om kristendomens fördragssamhet fortfor han på följande något öfverraskande sätt:

“Och nu vill man, att vi skola öfvergifva denna kristna lära för något, som vi icke ens få veta hvad det är! Man vill här sätta under votering, om vi skola kallas kristna eller icke kristna; man vill vi skola underkänna de upphöjdaste grundsatser, den skönaste lära, som ännu blifvit meddelad stoftets barn, mot att antaga, icke något visst, sant eller upphöjdt, utan något obestämdt, tvifvelaktigt, okonstrueradt, som man kallar, och det med rätta, “främmande lära“. Vi få icke ens veta om det är en ny eller gammal lära. Kanhända är det Buddhaismen, kanhända Fetischdyrkan, Muhamedanismen eller Odenskulten man vill ha igen, eller den nyaste läran — som hänryckt några fantastaster, troligen för den är dum, oförskämd och ny — nemligen positivismen? Som sagdt, man vet icke hvilken lära som menas, men att det icke är fråga om någon kristen trosbekännelse, det visar sig tydligt deraf, att det är just ordet “kristen“, som man vill hafva bort. Kanhända menar man med främmande lära bekännelsefrihet från alla läror? Kunna vi då undvara all religion? Mine Herrar, känner väl historien något enda folk, som varit utan all religion? Har icke hvart folkslag i verlden från första stunden af sin tillvaro erkänt en högre makt? Visserligen finnes ett enda folkslag, hos hvilket man icke tyckt sig kunna spåra den ringaste ansats till något sådant, och detta är Australiens urinnevånare. Men dessa stå också på mensklighetens allra lägsta trappsteg. Är det då dit man vill, att vi skola komma? Och skulle detta kunna kallas framåtskridande? Bort det.“

Är det förödmjukande, ja rent af förödmjukande för vår nationalkänsla, att veta hurusom en tirad som den ofvanstående ännu kan produceras i vår nationalförsamling? Och det märkvärdigaste är dock att man ej blyges att inleda denna väf af, icke sofismer, ty det skulle förutsätta en viss grad af tankeskärpa — utan af tanklöshet, hätskhet och

omening med att orda om den kristliga fördragsamheten. Vi skola endast besvära läsaren med ännu ett par mycket små profbitar på hvad denna, genom en egendomlig slump med ofvan anförda dopnamn "kristnade" talare, kan yttra. Se här:

"Vi hafva här hört exempel på de läror som positivismen bjuder oss att antaga, och man har påstått att den som icke ville gilla dem ej vore frisinnad."

Nej, bäste herr Jöns Rundbäck, det har ingen menniska påstått, hvad man påstår är endast, att den som tvinnar positivister att kalla sig kristne ej är frisinnad.

Då hr R. vidare om positivismen yttrar: "Icke heller vill man veta af något samvete, och om dess röst ändå förnummes så skall man akta och anse dess sargande såsom då en hund biter och sliter i en sten," så är detta så fullständigt fritt från hvarje spår af sanning, att den välvilligaste tydning man för hr R:s egen skull kan ge saken är att tolka den som uttrycket af den mest absoluta okunnighet om den sak hvarom det talas.

Då hr R. till sist omtalar att Mill i sin afhandling om friheten sagt positivismens läror vara de mest ofördragsamma han lärt känna, så är detta sant, men om man deraf får antaga att hr R. har någon kännedom om den citerade boken, så blifver hans yttrande ännu underligare. En person, som känner denna bok borde ej kunna göra sig till en sådan ofördragsamhetens koryfé, som hr Rundbäck, och det är knappast vågadt om vi anse gifvet, att om Mill haft den tvifvelaktiga förmånen att höra de läror hr R. framställer, han skulle hafva öfver dem fällt samma eller en strängare dom än öfver positivismen — om han nemligen ansett dem behöfva någon dom alls.

Det är med verklig lättnad man från hr Rundbäcks anförande öfvergår till hr Wieselgrens frisinnade och humana yttrande. Vi kunna derur endast meddela följande:

"Man har med mycken emphasis utropat: 'hafva vi icke redan all frihet?' Man har åberopat och instämt med en

talare från ett föregående plenum, hvilken frågade, om vi icke hafva *'allt hvad vi kunna önska'*. Jo, så är det; *vi* hafva all önskelig frihet, men, mine Herrar, låtom oss försöka att se saken litet mindre sjelfviskt, låtom oss tänka ett ögonblick på *dem*, som känna sig *icke* hafva samma frihet som *vi*, nemligen dessa andra, för hvilka motionären gjort sig till orgon. *Vi* hafva frihet att nämna oss med det namn, hvilket af vår tro betingas; men dessa andra hafva det icke, och därför är det de nu af oss fordra samma frihet, som vi ega och säkerligen icke för något pris skulle vilja mista. Ega de då icke skäl för sin begäran? För min del åtminstone har jag ingen svårighet att fatta, hurusom det för hvarje sanningsälskande hjerta, för hvarje ärlig karakter måste kännas såsom ett svårt tvång att stå under en rubrik, hvilken han känner vara oriktig. De, som bekänna sig till en icke-kristen tro, måste ju finna sig plågsamt berörda af att officiellt benämnas och räknas som kristna! de veta att denna officiella utsaga är en lögn, de äro medvetna om att, långt ifrån att vara det de nämnas, de begära i sanningens namn att få utgå ifrån oss — men de få det icke. Finnes då icke för dem ett tvång, som de med skäl klaga öfver och från hvilket de och med fog kunna begära att blifva befriade?“

Det är glädjande att höra desse varma och ärliga ord, de borde varit så mycket mera talande, då de kommo från ett håll der man väl ej kan misstänka någon fiendtlighet mot kristendomen. Hr W. yrkade till sist återremiss af betänkandet. Flera instämde häri, hrr Berg och Gumaelius efter att hafva yttrat sig mot åtskilliga af de framställda anmärkningarne mot motionen. Hrr Arnoldsson och Blomberg deremot yrkade bifall till motionen, och den senare anförde som en hufvudgrund för sin mening, att bifall till motionen för just statskyrkan vore det ojemförligt bästa och säkraste. Hr J. Jonasson i Gullaboås kom så med ett litet, men karakteristiskt yttrande. Han sade nemligen dessa märkliga ord:

“Denna fråga är, mine Herrar, ganska vigtig. För den

evangeliskt-lutherska religionen, som vi nu ega, hafva sedan århundraden tillbaka alltför många af våra förfäder offrat lif och blod, för att vi nu snart skulle låta den falla sönder, som motionären här föreslagit. För min del kan jag icke vara med om att öppna portarne för den antikristliga ande, som i närvarande tid gör sig allt mera gällande och sväfvar öfver land och folk.“

Deri ser man följderna af att skriva utskottsbetänkanden, sådana som det hvarför vi ofvan redogjort. Utskottet skju- ter en fråga på sned, sedan finnas nog talare, som äro färdiga att vända den alldeles bakfram. “Låta den ev.-lutherska religionen falla sönder,“ det är onekligen en original uppfattning af saken.

Hr Magnus Jonsson yttrade sig till försvar för utskottets (hvari han är medlem) förslag. Detta stödde han på, att man ej kunde veta, huru det skulle gå med barnens religionsundervisning om förslaget antoges. Dervid förbisåg han emellertid de stadganden nu gällande dissenterlag har, och i hvilken ingen ändring var föreslagen. För öfrigt uppehöll sig denne talare en stund vid sanningssökare och positivist, som han på ett betänkligt sätt förblandade, och yrkade till sist bifall till utsk. hemställan.

Hr J. Jonsson i Frösstorp sade något rätt öfverraskande. Motionären hade i motionen omnämmt två personer, d:r Nyström och en viss Måns Månsson, hvilka blifvit vägrade utträde ur statskyrkan; detta gifver talaren anledning att utbrista:

“Man behöfver blott genomläsa motionen för att genast finna beskaffenheten af de auktoriteter, som der åberopas, t. ex. denne Måns Månsson och doktor Nyström. Jag har ännu icke under den tid, jag varit riksdagsman, sett att man i motioner åberopar sådana personer som auktoriteter.“

Det skulle, tyckes det, om man får tro talaren, vara nära nog en skymf mot riksdagen, att ett faktiskt förhållande beträffande dessa två personer i motionen anförts. Något

åberopande af dem som auktoriteter förekommer der alldeles icke.

Till sist skola vi meddela ett stycke ur dalarepresentanten L. O. Larssons yttrande, och anmärka på förhand, att han är den ende som kan i fråga komma till någon slags jemförelse med Jöns Rundbäck. Så lyda hans ord:

“Då jag för många år sedan för första gången uppträdde i en fråga likartad med denna, tog jag mig friheten göra det påståendet, hvilket jag fortfarande vidhåller, att det är ett fåtal, som i toleransens namn icke allenast söker undergräfvä statskyrkan och religionen, utan äfven åsyftar något mera. Jag förklarade då, att jag för min del betraktade svenska staten såsom hvarje annat samhälle, der man efter en längre tid enats om och antagit en viss religion, att gälla för statens eller samfundets alla medlemmar. Jag anmärkte redan då, huru orimligt det föreföll åtminstone mig, att, därför att några individer inom samfundet finna en eller annan del af den gällande bekännelsen vara till nackdel för den, de anse sig kunna framställa till hela samhället: 'I måsten ändra edra åsigtter och uppgifva eder religion, därför att vi icke kunna gilla den.' Jag yttrade vidare, och jag har icke funnit skäl att ändra denna åsigt, att man icke borde tvinga någon att stanna qvar i statskyrkan; men jag tänkte redan då — jag upprepar det — att det var orimligt att, därför att några få icke kunde tåla den religion och den statskyrka, vi hafva, den stora massan af folket skulle behöfva foga sig efter dem och tillskapa en kyrka, sådan som dessa anse för sig vara lämpligare; och jag är viss på, att, om vi i dag ginge in på deras önskingar och antoge en ny religion, af dem sjelfva formulerad eller konstruerad, de redan i morgon skulle börja arbeta på att rifva sönder densamma för att få något nytt igen. Då jag städse hyst och fortfarande hyser denna åsigt, kan jag således icke annat än motsätta mig det förslag, som nu föreligger i denna motion och som också af lagutskottet blifvit afstyrkt. Jag tror för min del, att de, som på detta

sätt arbeta på att undergräfvat religionen, visst icke stan när de vunnit, det mål, som nu är synligt, utan att de vilja gå ännu längre. Hela vår samhällsbyggnad hvilar, efter mitt sätt att se, på en religiös grund; och när man rifvit den, så börjar man också rifva det öfriga, tills man slutligen kommit derhän, att man fordrar hela samhällets upplösning under påstående, att vi icke skola hafva några lagar, utan enhvar sjelf bestämma öfver sitt handlingssätt. Kanhända kommer den dagen; men jag hoppas, att det icke skall inträffa i min tid; jag skulle icke vilja lefva i ett samhälle, der det vore öfverlemnadt i hvars och ens fria skön att handla huru som helst, utan inskränkning af lagar eller stadganden i något hänseende.“

Detta yttrande visar en skäligen djerf ståndpunkt till religionen. “Antagit en viss religion att gälla för statens alla medlemmar“ detta låter ju mycket bra, men icke lär någon i ringaste mån religiös person gilla det.

Och den vackra satsen: “I måsten ändra edra åsigtter“ o. s. v. Skada bara att någon dylik åsigt aldrig blifvit framstäld, alla dessa positivist, sanningssökare och hvad de nu må heta begära ju blott att få ha sin åsigt och slippa att officiellt hyckla en annan. Beträffande den anarki, som talaren hotfullt förespår, så må väl detta, om något, kunna kallas att måla den onde på väggen. Talaren kan ju, om han vill vara konsekvent, ej vara belåten med mindre, än att alla, som ej vilja bekänna den rena ev. läran, om icke halsuggas, så åtminstone sändas i landsflykt.

Det är ledsamt, att se en så betydande förmåga som hr L. O. Larssons nötas ut på sammansättande af slika grofva sofismer. Dock, det är sant, han lägger också an på qvickheter, vi skola anförä den, hvarmed han slutar sitt anförande:

“Jag får säga, att det vore mycket smärtsamt, om man genom afslag å motionen möjligen komme derhän, att motionären icke kunde qvarblifva i sitt fädernesland, utan att han och någon med honom liktänkande nödgas resa samma

väg som Måns Månsson, emedan det är en förlust för samhället för hvarje sanningsökare, som lemnar detsamma, men jag får ock säga, att, sättes jag i valet att välja emellan att uppgifva Sverige såsom kristen stat för att vara viss om att få behålla motionären och alla med honom liktänkande, så får jag säga, äfven om det är påkostande, att jag hellre låter honom oeh dem resa. Jag yrkar alltså bifall till utskottets afstyrkande förslag.“

Sedan ännu en talare haft ordet anställes votering mellan bifall till utskottets hemställan och hr Arnoldssons motion, hvarvid den förra bifölls med 130 röster mot 61.

Och här kunde vi sluta, blott ännu ett par ord. Man skall kanhända säga, att i denna uppsats partiskheten är alltför stor, att dess författare upptagit blott motståndarnes sämsta argument. Derpå svara vi helt enkelt: “det finnes inga bättre“. Hvar och en kan sjelf se efter i protokollen. Men just i den omständigheten att skälen å majoritetens sida varit så svaga, kan man ju söka ett stöd för den förhoppningen, att frågans återupptagande snart nog kan ske med bättre framgång. Det är ett hopp, som sannolikt delas af hvarje frisinnad medborgare, han må nu vara vän af statskyrkan eller icke. Det går snart ej längre för sig, att låta de grundlagar, vi alla vörda, i vissa delar upphävas af andra förordningar och påbud; må alla svenskar enas om att inom en ej allt för aflägsen framtid orden: “Konungen skall ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda en hvar vid en fri utöfning af sin religion“, skola och måste blifva en lefvande sanning i stället för en vacker men betydelselös fras.

Aemilius Paulus.

II.

Till frågan om den kostnadsfria undervisningen.

Det är icke så synnerligen länge sedan benämningen "realpolitiker" fattades såsom ett oqvädinsord till och med inom vår Andra kammare. För endast några få år sedan hände det, att den af en politisk motståndare utkastades mot nämnda kammares nu varande vice talman, som deraf kände sig så djupt kränkt, att han skyndade sig begagna första lägliga tillfälle för att med den sårade oskuldens hela förtrytelse slunga den tillbaka i ansigtet på angriparen. Detta kan nu må hända tyckas vitna om en något öfverdrifven finkänslighet på ett håll, der man eljest i allmänhet gjort sig känd för att gerna vilja hylla realiteten på de allmänna idéernas bekostnad, men i hvarje fall är det dock kännetecknande för det åskådningssätt, som, under ett annat regeringssystem än det nu varande, var rådande ännu, om vi ej allt för mycket missminna oss, vid 1877 års riksdag. Men tiderna förändras och åskådningssätten med dem. Nu för tiden tyckes man icke längre i vårt offentliga lif anse de realpolitiska tendenserna vara något att blygas öfver, och det lika litet på det ena hållet som på det andra. Det är nämligen icke blott den maktegende majoriteten, som så fattar lagstiftningens uppgift, utan mer än en bland denna majoritets mest afgjorde motståndare ses lika ogeneradt falla undan för de tillfälliga intressenas kraf och proklamera ohållbarheten af allt hvad allmänna grundsatser heter. Detta sätt att se sakerna tyckes för närvarande lika som ligga i luften, och med en öppen hjertighet, som ofta icke saknar sin lilla tillsats af cynism, försäkrar man, att principerna endast äro till hindern i lagstiftningen. Det är med tillfälliga hugskott man nu skall försöka att leda samhällsutvecklingen.

En löneförbättring för lärarne vid rikets allmänna läroverk hade befunnits vara af behovet påkallad, och i afsigt

att för denna lönereglering vinna ett i förhållande till vår öfriga statsbudget så futtigt bidrag som det af chefen för ecklesiastik-departementet sjelf till endast 400,000 kr. beräknade, tvekade man nu icke att utan vidare frångå den kostnadsfria undervisningens princip i vårt land, ehuru denna princip hittills icke blott varit en vår hela samhällsordnings skönaste prydnad, utan väl också en gång skall komma att visa sig hafva varit ett af denna ordnings säkraste värn. För lidet år underlät regeringen helt enkelt att lyssna till det allmänna ropet på en dylik lönereglering, men fick då uppbära så mycket ovilja härför, att hon i år icke vågade göra om försöket. Man gaf nu efter för den allmänna opinionens påtryckning, men som man i alla händelser var lika angelägen om att iakttaga den största sparsamhet med statens medel, hvilka ju snart kunna tänkas skola få en annan och för det inom riksdagen maktegende intresset mera behaglig användning, ansåg man svenska staten nu icke längre hafva råd att hålla på den gamla vackra grundsatsen om kostnadsfri och lika tillgänglig undervisning för alla dess medborgare. Ett så don-qvixottiskt handlingssätt skulle komma att kosta staten 797,000 kr. årligen, och staten hade icke råd till att gifva mera än 397,000 kr.; då återstod ingenting annat än att för de felande 400,000 kronornas gryn-välling sälja den fria undervisningens förstfödsrätt. Och som i löneregleringsfrågan hörde komiterade för tre år sedan "icke tvekat" att eventuelt föreslå denna åtgärd, så fann nu regeringen — det skulle kanske vara orätt att säga statsrådet Hammar skjöld, fast han är den, som kontrasignerat den k. propositionen — samma åtgärd "ingalunda obillig". Men mellan det "ingalunda obilliga" och det faktiskt rättvisa torde i förevarande fall vara en lika stor skilnad som den, hvilken den gamla domarreglen uttrycker med att lagen icke gillar allt, som den ej uttryckligen förbjuder. Detta tyckes man emellertid här hafva förbisett tillika med åtskilligt annat, kännetecknande nog för detta senaste försök att i öfverensstämmelse med det realpolitiska systemet i

öfrigt för så billigt pris som möjligt komma ifrån en som oundviklig pröfvad regeringsåtgärd. Man hjälper sig för tillfället med en halfmesyr, och det till och med en dålig sådan, då man anser sig ej hafva tid och krafter att företaga en genomgripande och planmessig omorganisation.

När hans excellens statsministern i fjor lät f. d. statsrådet F. F. Carlson fylla en ledig blifven plats i skatte-regleringskomitén, skedde detta väl särskildt för att bereda hr Carlson tillfälle att der försona för hvad han kunde hafva brutit genom sin nitiska medverkan vid 1873 års bekanta "kompromiss". Möjligt är ju också, att f. d. statsrådet Carlson kommer att lyckas med denna expiation, men hvad han aldrig skulle kunna lyckas med, lefde han än i hundra år, vore att råda bot på alla de bedröfliga följderna af hans mångåriga experimenterande med vårt undervisningsväsen. Krafvet på en mera praktisk anläggning af undervisningen har hos oss med ökad styrka gjort sig gällande vida hastigare än i något annat europeiskt land, och redan under andra året af professor Hammarskjölds verksamhet såsom chef för ecklesiastik-departementet inom den Posseska ministären har man ju nu också som bekant hunnit så långt i den riktningen, att man vunnit åtskilliga universitetsmyndigheters bifall till latinets aflysande från vissa akademiska examina. Men långt ifrån att med dylika reformer söka gå den allmänna meningen till mötes föredrog statsrådet Carlson på sin tid att föreviga minnet af sitt chefskap för ecklesiastik-departementet genom helt andra åtgärder och gjorde mångläseriet till en tvångsregel ännu vid universiteten. Det torde vara onödigt att påminna om den förbittring, denna ordning från första stunden väckte, all den stund intrycket ännu torde fortleva oförminskadt hos alla dem, hvilka på ett eller annat sätt fått röna verkningarna af den samma. Deremot torde det icke vara ur vägen att konstatera, huru som hela den mot den nu varande undervisningsordningen rådande oviljan med deraf följande mer eller mindre hastigt hopkomna omskapningsplaner väl till en god del är att betrakta

såsom en naturlig reaktion mot de här antydda planlösa åtgärderna. En omorganisation af vårt undervisningsväsen kunde man under alla omständigheter hafva att förr eller senare motse, men den hade icke behöft blifva hvarken så brådstörtande eller så våldsamt, som den nu kanske blir, hade man icke förut drifvit sakerna till sin yttersta spets i en motsatt riktning.

Vid 1880 års riksdag fingo missnöjet och farhågorna slutligen äfven uttryck i de offentliga förhandlingarna inom Andra kammaren, der två motionärer, d:r Severin Axell och redaktör F. T. Borg, framlade hvardera sitt temligen utförliga förslag till en genomgripande omorganisation af våra allmänna läroverk. Båda dessa förslag hade en afgjordt praktisk tendens, hvilket väl också var så mycket naturligare, som d:r Axell i egenskap af före detta universitetsdocent endast sökte hålla fram sitt gamla älsklingsämne, naturalhistorien, och hr Borg med den bekante folkskolläraren Sven Rosenberg såsom sin ledande auktoritet bjöd till att förverkliga dennes ideal af en demokratisk utjämning mellan folkskolan och elementarläroverket. Häremot är nu å ingendera sidan något att invända, men beklagligtvis hade de båda förslagsställarne icke inskränkt sig till att blott angifva grunderna för den af dem önskade nya undervisningsordningen, utan med klart medvetande om det nogsamt kända förhållandet, att utsigterna för en reforms framgång inom vår riksdag nu mera i främsta rummet bero af reformens prisbillighet, hade de ansett rådligast att äfven försöka ställa priset för den af dem föreslagna omorganisationen så billigt som möjligt.

Och utvägen härtill var lätt funnen. Med anledning af från lärarne vid rikets allmänna läroverk, vissa pedagogier, högre lärarinneseminariet och folkskollärareseminarierna inkomna ansökningar om förbättring i desse lärares lönevilkor hade k. m:t i maj 1878 nedsatt en komité, som redan samma månad påföljande året hunnit afsluta sina arbeten — en för sin sak ovanligt intresserad och rask komite således, som

man kan finna — och den 17 i nämnda månad var färdig att inlemnna sitt betänkande till k. m:t. I detta betänkande tillstyrkte komitén utan förbehåll och det, som man torde få medgifva, på goda grunder den i fråga satta löneförbättringen. Men året 1878 var som bekant ett i ekonomiskt afseende särdeles brydsamt år, under hvilket den inom vår riksdagsmajoritet allenaherskande hänsynen till "den största möjliga sparsamhet" hade utsigt att mera obetingadt än någonsin få göra sig gällande, och följaktligen ansågo sig äfven komiterade lika som två år senare reformsträfvarne inom Andra kammaren föranlätne att till vinnande af det goda ändamålet — lärarelönernas förhöjning — ställa priset så billigt som möjligt. Och så föreslog man, att lärjungarne vid de ofvan nämnda läroverken skulle erlægga en hittills i vårt land icke i fråga satt terminsafgift, hvilken skulle användas såsom bidrag till lärarnes aflönande.

Att komitén, som var sammansatt af två i saken intresserade elementarlärare, två mycket förmögne män och en välmående hemmansegare, icke skulle tänka på hvilka följder en dylik suspension af grundprincipen i hela vårt svenska bildningslif kunde komma att medföra, är någorlunda förklarligt, lika som ock att förslaget kunde accepteras af hr Axell, hvilken som bekant är ett af lyckans mest gynnade skötebarn i ekonomiskt lika väl som i intellektuellt afseende. Underligare förefaller det deremot, att samma förslag äfven kunde upptagas af hr Borg, som ju skall vara en sann demokrat och en den obemedlade stora massans välvillige målsman. Lika underligt förefaller det oss äfven, att hr Hedin, som ju också en gång i tiden vunnit sina politiska sporrar såsom utpräglad demokrat, kunde i sin egenskap af ordförande inom det Andra kammarens tillfälliga utskott, hvilket hade att behandla detta ärende, och, enligt hvad det uppgifves, derjemte sjelf författare af utskottets i formen ypperliga betänkande, gilla ett förslag, som helt enkelt sätter yxan till roten på den mest upphöjdt demokratiska grundprincipen i hela vårt samhällslif. Men hos båda tyckes hän-

synen till de demokratiska grundsatserna vid detta tillfälle fått vika för andra om och sins emellan vidt skiljda motiv. Hr Borg ansåg sig förmodligen såsom renhårig landtmannapartist i främsta rummet böra fästa afseende vid "den största möjliga sparsamhet", hvartill kommer, att för denne representant — som dock sjelf gjort sig en ganska aktningärd förmögenhet på en, hvad man nästan skulle kunna kalla, literär sysselsättning — redan framskymtar "det literära proletariats" sedermera till så många öfverraskande effekters vinnande använda spöke. Hvad hr Hedin åter vidkommer, har han som bekant rättvisligen förvärfvat sig ett namn såsom en energisk målsman för våra otillräckligt aflönade lägre tjänstemän, och omtanken om denna klass af medborgare lade väl här uteslutande beslag på hela både hans iakttagelse- och omdömesförmåga, hvilka, huru skarpa och omutligt logiska de för öfrigt än må vara, dock stundom tyckas lida af det betänkliga felet att operera något väl ensidigt, ja till och med icke utan en viss liten tillsats af idiosynkrasi.

De båda inom Andra kammaren väckta motionerna ledde, som bekant, icke till något resultat hvarken det året ej heller det följande, då frågan genom hr Borgs försorg åter drogs under riksdagens pröfning. Något riksdagens samfälda uttalande hade chefen för ecklesiastikdepartementet således icke att åberopa till försvar för den åtgärd han i år helt oväntadt å regeringens vägnar definitivt satte i fråga, och — hvad värre är — han hade, såsom vi strax skola få se, endast helt enstaka eller tillfälliga opinionsyttringar att dervid stödja sig på. Statsrådet Hammar-skjöld har dock detta oaktadt djerft velat våga försöket. Redan i fjor var det också en offentlig hemlighet, att icke ecklesiastikministerns liknöjdhet utan hans excellens statsministerns "kända energi", den gången verkande i en helt negativ riktning, varit orsaken till att frågan om lärarlönernas reglering blef tills vidare skjuten å sido. I år vågade man icke längre fördröja tillfredsställandet af hvad som verkligen var och fortfarande är ett erkänt behof.

Men framför allt gälde det att visa sig vara sparsam, och så sökte man hjälpa sig ur förlägenheten genom att lyssna till några af 1878 års komité och ett par enskilde motionärer i Andra kammaren i förbigående framkastade vinkar.

Först och främst vilja vi då mot ordalydelsen i cheffens för ecklesiastikdepartementet motivering till den k. propositionen i ämnet anmärka, att det måtte berott antingen på ett ofrivilligt förbiseende eller också på en afsigtlig mistydning, då statsrådet Hammarskjöld här betecknade den såsom bidrag till lärarelöernas bestridande af honom i fråga satta elevafgiften i rikets allmänna läroverk såsom en "*förhöjd terminsafgift*". Någon motsvarande rudimentär skolafgift, som nu skulle kunna tänkas förhöjd, existerar nämligen icke för närvarande. Ordalydelsen af hvad det i § 1 af nu gällande läroverksstadga heter om "*de af staten bekostade allmänna läroverken*" har nämligen tills dato varit en så bokstaflig sanning, att statsrådet Hammarskjöld under de två år, han redan handhaft ecklesiastikportföljen, icke torde hafva sett ett enda öre af de hittills i skolorna för diverse rent lokala ändamål upptagna små terminsafgifterna komma statsverket till godo såsom ersättning för eller bidrag till de utgifter, staten nu bestrider till elementarundervisningens upprätthållande. Icke heller kunna de belopp, som vissa stadskommuner med ovanligt höga lefnadskostnader frivilligt åtagit sig att utgöra till hyresbidrag och dylikt åt sina elementarlärare, betraktas såsom någon sådan ersättning till staten, då dessa bidrag utan någon som helst afräkning å de af staten bestridda lärarelöerna för hvarje år från de i fråga varande kommunernas drätsel förvaltningar utbetalas direkt till vederbörande lärare. Att de förenämnda terminsafgifterna heller icke under några omständigheter kunna såsom någon sådan ersättning betraktas, uttalades också på det mest oförgrifliga sätt af en så förfaren skolföreståndare som rektor Gilljam redan under diskussionen i denna fråga i Andra kammaren vid 1880 års riksdag. Hr Hedins då gjorda försök att såsom det

tillfälliga utskottets ordförande å dragande kall och ämbetes vägnar bortresonnera detta faktum synes oss heller icke hafva varit nog lyckadt, för att chefen för ecklesiastikdepartementet nu på det skulle kunna stödja sin uppfattning af en hel systemförändring, som kunnat komma att medföra ödesdigra följder för vårt land och vårt folk. Icke ens 1878 års komité, som likväl visade sig så synnerligen angelägen att framställa hela denna sak i dess möjligt mildaste dager, ansåg sig kunna tyda de nu utgående små terminsavgifterna såsom insatser i något de enskildes hälftenbruk med staten. På sidan 34 af komiterades betänkande heter det nemligen uttryckligen, att nu synes dem "den tid vara inne, då med skäl i fråga sättas kan, om statsverket *ensamt** bör bära *hela** kostnaden för den högre undervisningen". Detta har således enligt komiterades lika väl som enligt den nyss anförde aktade skolmannens åsigt hittills varit fallet. I och med det samma är det äfven tydligt, att regeringen med sitt nu framlagda förslag åsyftade att konstituera en helt ny princip.

Hade man väl då här ens varit betänkt på att åstadkomma all den sorgfälliga och tillfyllestgörande utredning, som måste anses nödvändig för en så betydande principförändring? Eller gaf man möjligen icke efter för tillfälliga påtryckningar och lät leda sig af sin benägenhet att för så godt pris som möjligt, lika godt huru för öfrigt, komma ifrån ett ögonblickligt trångmål? Vi frukta, att det senare var förhållandet.

I den nu framlagda k. propositionen måste regeringen också ovilkorligen af den opartiskt tänkande anses hafva tillgripit den mindre lyckade taktiken, att af alla de många olikartade spörsmål, som under senare åren uppkastats angående en förändrad undervisningsordning, hafva först utbrutit det, hvilket var som minst utredt. Bindande och ovilkorligen bevisande, som komitébetänkandet af den 17

---

* Kursiveringen af oss.

maj 1879 är i allt, som rör behöfvat af en löneförbättring för elementarlärarne, är samma betänkande lika lösligt och ofullständigt hopkommet i hvad som angår de här för första gången i fråga satta terminsafgifterna. Det hände sig vid 1880 års riksdag under debatten om läroverksfrågorna i Andra kammaren, att biskop Rundgren *mot* de då af två enskilde motionärer föreslagna terminsafgifterna anförde följande primitiva skäl, hvilket vi, med allt erkännande i öfrigt af talarens goda afsigt, icke kunna neka oss nöjet att här ordagrant aftrycka: För min del, yttrade hr R., är jag *mot* saken, därför att kostnadsfri undervisning vid våra elementarläroverk allt hittills meddelats. — Komiterades argumentering gifver denna icke efter i slående lakonism. Af de 57 sidor, komiténs betänkande med tillhörande utförliga tabellbilagor upptager, har man nemligen icke mäktat att anslå mer än tre till en knapphändig utredning af frågan om terminsafgifternas "förhöjning", som det nu heter.

Sjelfva klämman i denna kortfattade argumentation är också ett allt för dråpligt prof på den goda viljans logik, för att den icke här skulle in extenso återgifvas. Den kan också tjena till att visa, huru klena de enda skäl äro, hvilka man har att anföra såsom stöd för den ödesdigra reform, man här åsyftat. Den lyder ordagrant på följande sätt: Tager man dessutom i betraktande ej mindre de stora anslag, som för den högre undervisningen nu mera krävas, än ock den i jemförelse med fordna tider mera spridda välmåga, som, tillfälliga dåliga tider oberäknade, nu mera förefinnes i vårt land och i synnerhet (?) inom de samhällsklasser, som begagna sig af de allmänna läroverken, så synes den tid vara inne, då med skäl i fråga sättas kan, o. s. v. som förut är anfördt. Och så anser komitén i en punkt vara sagdt allt, som behöfver sägas om den saken.

Inför en så beskaffad utredning får man ursäkta statsrådet Hammarskjöld, att han i sitt anförande till statsråds-

protokollet den 7 januari detta år uraktlåter att hänvisa till det, som icke fins, utan i stället inskränker sig till ett enkelt omtalande af, att "komiterade under vissa förutsättningar icke tvekat att föreslå" en utväg till att för godt pris komma ifrån hela saken. Men hr statsrådet undviker härvid att nämna, hvilken denna af komiterade framhållna förutsättning var — ty för vår del hafva vi ej kunnat finna mer än en sådan. Den lyder ordagrant i komiterades betänkande sålunda: "För den händelse ej någon lämpligare utväg skulle finnas till betäckande af de ökade kostnader" o. s. v. Men icke kan det väl vara möjligt, att en så praktisk och skarpsinnig förvaltnings-ministère som den nu varande skulle stått i saknad af andra utvägar till att anskaffa den der obetydligheten på 400,000 kr., hvilken man nu ville försöka att få i hop genom de nya terminsafgifterna? I så fall ligger det närmast till hands att hänvisa vederbörande till samma utväg, som redan blifvit antydd af en författare i "Aftonbladet", då denne påminner om att den redan föreslagna högst oskyldiga konverteringen af bränvinstillverkningsafgiften under den allra närmaste framtiden skall komma att i statsinkomsterna medföra en tillökning, som icke blott uppväger de 400,000 kr., hvilka närmast tyckas ha försatt regeringen i en så stor förlägenhet, utan nära nog gifver det dubbla, eller lika mycket, som hela löneregleringen beräknas kunna komma att kosta.

För ett år åt minstone har man nu genom riksdagens nylingen fattade beslut kommit ifrån nödvändigheten att tillgripa en utväg, hvilken för öfrigt måste synas desto betänkligare, som man inom riksdagen lika väl som öfver allt ute i landet, der stämningen icke hela tiden varit afgjordt mot förändringen, hittills haft saken lika oklart för sig som någonsin både regeringen och 1878 års komité. Vi hafva redan sett, huru beskaffad den utredning är, som nyss nämnda komité åstadkommit, och den behandling, som sedan dess kommit ärendet till del, torde heller icke ha varit egnad att närmare

klargöra frågan. Sjelf erkänner chefen för ecklesiastikdepartementet upprepade gånger i sitt anförande till statsrådsprotokollet, att i flere af de öfver komiterades förslag afgifna utlåtandena betänkligheter uttalats just mot denna del af komiténs hemställan och, att döma särskildt af ett yttrande på sidan 12 i den k. propositionen, i främsta rummet mot den. Om man nu icke såsom en tom formalitet allenast skall fatta hvad som i 10 § Regeringsformen stadgas om skyldigheten för föredragande departementschef att låta ärendenas föredragning hos konungen i statsrådet föregås af en deras beredning genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk, så hade väl hr ecklesiastikministern också bort låta af dessa från kompetenta myndigheters sida mot förslaget uttalade betänkligheter afhålla sig från att nu söka till ett förhastadt afgörande bringa en fråga, om hvars rätta lösning meningarne ännu visade sig så delade.

Svårligen kunde departementschefen heller åberopa sig på någon inom riksdagen eller ens dess Andra kammare uttalad mera allmän opinion såsom stöd för den åtgärd, han i år försökte att genomdrifva. Vid 1880 års riksdag förklarade nemligen denna kammare, om också krafterna stodo ungefär jennstarka på båda sidorna, att den icke ansåg sig böra uttala någon åsigt i frågan, och om äfven voteringen i samma kammare ett år derefter visade det öfverraskande resultatet, att kammaren då med 89 röster mot 28 antog samma sitt tillfälliga utskotts förslag om en skrifvelse till k. maj:t med inryckande jemväl af frågan om de nya terminsafgifterna, så är detta endast en ny talande illustration till den gamla sanningen, att tiderna förändras. En särskild omständighet torde äfven vara att påakta för ett rätt bedömande af Andra kammarens omsädling i denna fråga. Vid denna 1881 års riksdag invigdes nämligen greve Posses finanssystem, hvilket tyckes bjuda sparsamhet utan hänsyn till huru trängande anslagsbehofven än kunna vara. Allt, ända ifrån den till hälften af sin fordna volym hop-

trängda statsverkspropositionen, predikade nödvändigheten af att endast och uteslutande taga hänsyn till grundsatsen "den största möjliga sparsamhet", och sedan hans excellens statsministern kunnat oförbehållsamt omtala, att det balanserade "förskottet" från riksgäldskontoret till statskontoret, hvilket han fått taga i arf från sin föregångare i finansdepartementet, helt enkelt dolde en faktisk statsbrist på 12 à 14 millioner kr., lyckades han dermed hos de djupa lederna inom riksdagen framkalla en panisk förskräckelse, under inflytande hvaraf man nog skulle varit i stånd att votera än mera absurda saker än en hemställan om upptagande af några terminsafgifter i skolorna.

Men för att få någon kännedom om hållbarheten af riksdagens *åsigter* i denna fråga, torde man icke uteslutande böra fästa sig vid den tillfälliga utgången af en votering i den ena af kamrarne, en votering, som för öfrigt det ena året lemnade ett alldeles motsatt resultat mot det närmast föregående. Tager man deremot, som sig bör, äfven någon hänsyn till de diskussioner, hvilka vid de olika tillfällena föregingo dessa voteringar, får man en helt annan uppfattning af frågan. Ett faktum är, att man i Andra kammaren vida utförligare diskuterade frågan om huruvida ungdomen skulle uppfostras med latin eller icke än den frågan om huruvida samma ungdom skulle beredas fri tillgång till någon uppfostran alls, och den varsamhet, hvarmed man då undvek att inlåta sig på det sist nämnda spörsmålet, visar bäst, huru oklart det ännu stod för de fleste af kammarens ledamöter. Hr Borg, som drefs af sin gamla fruktan för att komma i beblandning med ett literärt proletariat, var nästan den ende, som sökte något utförligare motivera sin förkärlek för de nya terminsafgifterna. Hr Hedins resonnemang, i hvilket denne talare, helt säkert till sin stora uppbyggelse, fann sig värdigt sekunderad af hr Liss Olof Larsson, smakar väl mycket af hårdragen advokaty och utgår dessutom i fjor helt och hållet från den falska förutsättningen, att någon möjlighet till löneförbättring

för elementarlärarne icke skulle kunna beredas utan genom de nya terminsafgifterna, under det hr Abraham Rundbäck för sitt ej fullt deciderade votum ej har något annat skäl att anföra än sitt subjektiva tycke och hr Lyth försöker att hjälpa fram saken genom att vilja återföra undervisningen i statens allmänna läroverk till samma föga utvecklade ståndpunkt, på hvilken undervisningen för flickor hittills befunnit sig i vårt land. På motsatta sidan finner man deremot sådana fullständiga och väl motiverade anföranden som de af hrr Gilljam, Wieselgren, Torpadie, frih. Nordenskiöld m. fl. afgifna, hvilka tydligt nog torde visa på hvilken sida man närmast har att söka den klart genomtänkta opinionen. Och hvad än mera är, det är en af det för sparsamheten så lifligt nitälskande landtmannapartiets egne mest klartänkta ledamöter; hr Ola Andersson i Burlöf, som vid 1880 års riksdag är den förste att bestämdt taga till orda mot det nya förslaget och som äfven formulerar det nekande votum, som sedermera för den gången blef kammarens beslut.

Helt säkert har äfven den nu varande chefen för ecklesiastikdepartementet all anledning att gratulera sig till att vid 1880 års riksdag Upsala stads då varande representant i Andra kammaren undvek att taga del i diskussionen om denna fråga. Professor Hammarskjöld hade då ingen bestämd åsigt att uttala; i fjor är han som statsråd och föredragande departementschef ännu obeslutsam, men i år är han färdig att göra ett med 1878 års komité, som "icke tvekat", och det fastän inga praktiskt tvingande skäl föreligga till att på ett sådant sätt söka få i hop den summa af 400,000 kr., som är allt hvad regeringen tror sig kunna påräkna af den i fråga satta systemförändringen. I trots af det skenfagra talet om en blott "förhöjning" af redan befintliga utgifter, hvilket för öfrigt, som vi redan sett, ingalunda håller streck, är det således helt enkelt den kostnadsfria undervisningens princip man här vill åt. Men låt oss då åt minstone först, som sig bör, diskutera den saken.

Detta är emellertid hvad statsrådet och chefen för ekle-
 siastikdepartementet *icke* gjorde i sin motivering till den
 k. proposition, i och med hvilken regeringen i år sorgligt
 nog stälde sig såsom målsman för den tillfällighetspolitik,
 som efter föredöme af hrr Borg, Hedin, Liss Olof Lars-
 son och konsorter icke tvekar att för vinnande af ett jem-
 förelsevis futtigt ekonomiskt resultat offra en stor och vac-
 ker princip. Detta steg från regeringens sida var en mäktig
 bedröflig öfverraskning för bildningens vänner i vårt land,
 om det ock på visst sätt kunde anses förebådadt af en an-
 nan kort förut från samma håll vidtagen åtgärd. En an-
 tydan härom fick man nemligen redan i det kongl. cirkulä-
 ret af den 10 juni förlidet år, rörande vissa inskränknin-
 gar i elevantalet vid de högre allmänna läroverken, en an-
 ordning, som fått passera mera oanmärkt än hvad väl veder-
 bort, men som kanske ledt till andra följder, derest man
 velat inordna det k. cirkuläret under det slags lagförklarin-
 gar, öfver hvilkas giltighet Regeringsformens § 88 som be-
 kant lemna riksdagen en viss bestämmanderätt.

Systemförändringen tyckes nu emellertid på vissa håll
 hafva blifvit till en fix idé, och likasom fixa idéer i allmänhet
 bruka vara temligen oberoende af allt hvad förnuftiga reson-
 nement heter, så torde man äfven här, i fall man vill vara
 fullt uppriktig, nödgas medgifva, att för den nu i fråga
 satta reaktionära åtgärden i verkligheten icke finnes ens
 tillstymmelsen till något annat skäl än det enda, som under
 de senare åren åter och åter upprepats af hr Borg och
 hans ende medhållare i den offentliga diskussionen, "Dagens
 Nyheter"; det är farhågan för det olyckliga "literära prole-
 tariatet". Men icke kan väl någon förståndig människa på
 fullt allvar vilja påstå, att den omständigheten, att en per-
 son haft lyckan få tillegna sig en smula bildning och kunska-
 per, i och för sig skulle hindra samma person från att
 skaffa sig ett hederligt och tillräckligt uppehälle, äfven om
 han icke kan få tillfälle att i hela dess utsträckning till-
 godgöra sig resultatet af den bättre uppfostran, han er-

hållit. Det är väl icke bildningens skuld, om en sådan person icke vill söka sin utkomst, hvarhelst han lämpligast och säkrast kan finna den; icke heller kan väl uppfostran i våra högre allmänna läroverk tänkas vara egnad att förstöra en ynglings vare sig kropps- eller själskrafter, så att han derigenom skulle blifva oförmögen till hvarje annan än en viss särskild mindre påkostande sysselsättning. Hvilket yrke han efter slutade skolstudier än väljer, bör ju alltid den större eller mindre bildning, han kunnat vara i tillfälle att få inhämta, blifva honom ett plus, som för honom möjliggör en omvexling i dagsarbetet och hjälper honom att lättare finna sig till rätta på sin plats i samhället. Detta för-
 mår bildningen, under det saknaden af bildning och kunskaper lättare leder till missnöje och afund mot bättre lot-
 tade. Bevis härför och det ändå af temligen färskt datum erbjuda de revolutionära rörelserna i åtskilliga land, der man icke med samma omsorg som hittills hos oss vetat att sörja för den offentliga undervisningen på alla stadier.

Sant är visserligen, att den kostnadsfria undervisningen i vårt land vissa tider underlättat eller till och med befordrat ett större tillopp till tjenstemannabanan och de intellektuella lefnadsyrkena, men detta torde vara en fråga om arbetets fördelning, hvilken lika som alla dylika frågor så småningom ordnar sig sjelf under inverkan af den kända ekonomiska lagen om förhållandet mellan tillgång och efterfrågan. Och vill man finna det verkliga skälet till detta missförhållande sådant det hittills vid vissa tillfällen visat sig, om än aldrig i den utsträckning hr Borg och hans meningsvänner nu vilja låta påskina, så får man för öfrigt efter vår åsigt först och främst söka det i den omständigheten, att de egentliga yrkena under de senaste årtiondena allt mera undanträngts af fabriksarbetet, hvilket hittills icke hunnit blifva så ordnad med afseende på tillgodoseendet af den enskilde arbetarens fördelar, att icke hvar och en, som haft någon annan möjlighet till utkomst i lifvet, skulle sökt och fortfarande skulle söka att betjena sig af denna. De

helt igenom förändrade arbetsförhållanden, som vid början af detta århundradet inträdde såsom en oundviklig följd af ångans och maskinernas allt allmänare användande, hafva ännu icke hunnit att så ordnas, som de väl en gång blifva det, och under öfvergångstiden har helt naturligt hvar och en försökt att "krafla sig upp", så godt i hans förmåga stått. Och om ett större eller mindre antal individer dervid dukat under i striden, så är detta endast en sida af det oundvikliga "kulturens offerväsen", om hvilket en varmhjertad svensk filosof så förträffligt talar, en sida deraf, som icke ens får anses vara den allra farligaste, och i alla fall ej så farlig, att man för det ondas botande skulle anses berättigad tillgripa den utvägen att beröfva hela den stora massan af nationen hvad som under alla omständigheter är något i och för sig absolut godt. Andra tider skola dessutom helt säkert medföra andra åsigter äfven i detta afseende.

Dock torde vi icke behöfva vänta så länge för att få se en mera naturlig utjemning af lefnadsyrkena. Låt vara, att en förlåtlig föräldrafåfånga, uppmuntrad af de senaste årtiondenas gynsamma ekonomiska utveckling, stundom kunnat leda till, att en del ynglingar kommit in på för dem olämpliga lefnadsbanor, så lär väl en förändring härutinnan snart vara att motse, ty märker man endast väl en gång, att fåfångan blifver så dyr, att hennes tillfredsställande måste köpas med ett helt lif af umbäranden och försakelser, då låter man henne nog fara. Och i samma mån som en ökad bildning medför förmåga till ett rättvisare uppskattande af allt ärligt arbete, kommer nog den befarade ensidigheten i valet af lefnadsyrken äfven att gifva vika. Redan har man också sett ynglingar efter aflagd maturitetsexamen förståndigt nog söka göra sig sin bildning till godo i det rena handtverkets tjänst; den, som skrifer detta, har sjelf på skolbänken suttit till sammans med kamrater, som handlat efter en så klok grundsats. Huru många äro icke också de ynglingar, hvilka efter att ha hunnit samma bildningsgrad, egna sig åt handeln? Och det måtte väl falla våra

så ogement praktiske reformsträfvare i smaken, efter som nu en gång den materiela förvärfsförmågan för dem skall anses utgöra gradmätaren på all lifvets lycksalighet. För snart tjugu år sedan kunde också en den svenska bildningens och den svenska ungdomens lika klarsynte som varmhjertade vän, den nyligen hädangångne d:r Olof Eneroth, konstatera, "att vurmen för statens och kyrkans tienst börjar minska". — "Man börjar inse, att det är mycket annat nyttigt och godt, som behöfver göras och hvilket såsom sådant börjat finna erkännande."*

Då nu våra nyttighetsreformatorer vilja påskynda denna omstöpfung af visse familjefäders uppfattning om deras barns sanna väl här i lifvet genom att för barnen stänga tillträdet till all högre undervisning, förbise de emellertid i sitt ovisa nit, att de kränka — vi vilja icke säga åtskilliga af samhällslifvets viktigaste principer, ty för desse herrar Gradgrind gälla ju principerna nu en gång intet, om de ej kunna omsättas i mål, mått eller vigt eller allra helst i klingande mynt, men — vissa särskilda medborgare och klasser af medborgare. Hvilka äro väl nämligen de, som närmast skola blifva lidande på en sådan ordning som den, man här vill införa? Jo, det blir den s. k. mindre bemedlade medelklassen, till hvilken klass man, såsom det äfven för två år sedan under debatten i Andra kammaren mycket riktigt framhölls af hr Wieselgren, i främsta rummet har att räkna den svenske bonden, hvilken i allmänhet hvarken är rik eller fattig. Vi skola här icke å nyo framdraga det gamla kända sakförhållandet, som hvarje vän af vårt svenska folk och vår nationela odling ständigt skall minnas med stolthet, det sakförhållandet nämligen, att så många af vår utvecklings mest fräjdade målsmän just utgått ur bondestugan och arbetarehemmet, men vi skola i stället tillåta oss påminna om hvad som blir följdén, derest möjligheten till en sådan sakernas ordning nu beröfvas oss. Man skall då icke in-

* Svensk Månadsskrift för fri forskning och allmän bildning, utgifven af C. S. Warburg. Band I, sidd. 322—23.

vända, att chefen för ecklesiastikdepartementet sjelf varit be-
 tänkt på att afstyra följderna häraf genom att föreslå ned-
 sättning i afgifterna för högst 20 och total befrielse för högst
 15 procent af hela elevantalet, ty dels utgår denna åtgärd
 från en alldeles bakvänd beräkning och dels skulle den,
 äfven om den föreslagits i en rättvisare form, dock aldrig
 kunna göra till fyllest. Enligt de beräkningar, som blifvit
 gjorda af 1878 års komiterade, är det nemligen de all-
 deles obemedlade lärjungarnes antal, som är det största,
 och icke tvärtom. År 1877 voro nära 25 procent af samt-
 lige ynglingarne i våra allmänna läroverk och tvåklassiga
 pedagogier upptagne såsom alldeles medellöse och 17,2 pro-
 cent såsom mindre bemedlade. Huru stämmer förslaget i
 den k. propositionen med detta gifna sakförhållande? Och
 om äfven en närmare öfverensstämmelse mellan dessa båda
 beräkningar skulle förefunnits, hade det dock därför icke
 gjort åtgärden i och för sig mindre orättvis. Att upphäfva
 principen af den kostnadsfria undervisningen måste nemligen
 alltid blifva det samma som att i principen göra undervis-
 ningen tillgänglig endast för de redan mera bemedlades barn.
 Men dermed har man också afskurit möjligheten till den
 jemna ståndscirkulation, som är en den säkraste borgen för en
 lugn och ostörd samhällsutveckling. I en tid sådan som vår,
 då det i andra land råder så mycken oro i sinnena, torde
 man väl också minst af allt böra utsätta sig för de even-
 tualiteter, som häraf kunna blifva en följd.

Ännu en sak återstår att härvid taga i betraktande.
 Frågan om de nya terminsafgifterna har inom riksdagen ur-
 sprungligen framkommit såsom ett enstaka moment i stora
 och omfattande förslag till en omorganisation af vårt un-
 dervisningsväsen i dess helhet, fast hon nu af regeringen ut-
 brutits ur detta system och till fyllande af ett förment till-
 fälligt behof i sitt outredda skick framkastats till ett bråd-
 störtadt afgörande, utan sammanhang med den öfriga refor-
 men. En gång och det troligen snart nog blir emellertid
 denna såsom nödvändig erkända omorganisation företagen

och kommer väl då äfven att väsentligen äsyfta meddelandet af ett större mått af allmän medborgerlig bildning snarare än förkunskaper för embetsmannabildningen och de högre fackstudierna: kan det då vara rätt och skäligt att just nu från tillträdet till en sådan allmän medborgerlig bildning utestänga hela den stora skaran af sådana mindre bemedlade och medellösa barn, hos hvilka anlag till dess mottagande möjligen kunde förefinnas? Meningarne härom borde icke kunna vara delade.

Frågans behandling vid detta års riksdag visar också granneligen, huru svårlöst hon i sitt nu varande skick måste få anses. I Första kammaren bifölls förslaget om de nya terminsafgifterna motvilligt och uteslutande af hänsyn till lärarnes trängande behof af en löneförbättring. I Andra kammaren kom deremot en högpolitisk kombination att mot majoritetens egen önskan rädda den fria undervisningen. Bättre hade dock varit, om denna majoritet i öfverensstämmelse med sina ofta gjorda försäkringar verkligen velat oegennyttigt se bildningens kraf till godo. Det var på dagen fyra år före frågans behandling vid denna riksdag, som hr Emil Key den 6 maj 1878 tillropade Andra kammaren i ett för denna kammars majoritet kritiskt ögonblick följande stolta ord: Kunnen I, mine herrar, uppvisa någon tidpunkt i vår historia, under hvilken vetenskap och konst mera befrämjats än efter den nya representationens införande? Kunnen I visa någon enda kulturgren, som icke landtmannapartiet med frikostig hand understött, någon tid, då man beviljat mera af hvad som begärts till löneförhöjningar, pensioner och öfriga mångfaldiga anslag, som vi alla känna? — Vi kunna endast beklaga, att hr Key och hans partikamrater nu skulle fira årsdagen af denna proklamation med att så grundligt desavouera sig sjelfve.

August Strömbäck.

Den senaste danska politiken.

Af A. Cantor.

(Öfversatt från förf:s handskrift.)

Vi hafva alltid vetat här i Danmark, att på vädret kan man icke lita i april månad; de senaste åren hafva lärt oss, att vid denna tid skall man heller icke sätta för mycket lit till politiken.

Vid den tiden lider riksdagssessionen mot sitt slut; man har under hela den föregående tiden icke kunnat bli ense, det gäller nu att blifva detta under de sista dagarne. Också förhandlas det och diskuteras, köpes och säljes, knytes och upplöses allianser, framför allt intrigeras det. April är icke riksdagstalens och riksdagstalarnes tid, det är en månad som förrinner i riksdagens läsrum, gångar och fönsterfördjupningar, d. v. s. bakom kulisserna. Under några år af 1870-talet var man alltid säker på, att i april skulle åtskilliga högermän slå sig tillsammans med venstern för att störta ministären, att några högerintrigörer behöfde omvexling eller, som Klein en gång uttryckte det, "fingo ett af sina vår-anfall".

Men besynnerligt nog, fastän hälften af april gått till ända, ser det i detta ögonblick ut som om vi i år skulle glida förbi allt detta. Det hela går lugnt och stilla, alltför lugnt. Det är som hvardera af partierna fattat posto med fast beslutsamhet att förblifva der de äro, oböjligt, utan minsta tal om öfverenskommelse.

Också råder en temligen allmän enighet derom, att så vida icke det utomordentliga inträffar, få vi en ny provisorisk finanslag, i stil med den, som utfärdades 1877; vi

komma alltså i ett tillstånd, som några kalla ett öppet våld på grundlagen och som andra förklara såsom en remna i författningen, och som enligt allas öfvertygelse icke kan upprepas många gånger, utan att författningen faktiskt är sprängd.

Ministären har så velat. Som jag förut påpekat, har det funnits försonlighetstendenser nog, tecken som antydde att man äfven inom högern var utledsen åt detta eviga kif; ministären kunde med all heder hafva dragit sig tillbaka, och det var god utsigt att en förnuftigt vald efterföljare kunde hafva fört sakerna in i det rätta spåret. Men detta har kabinettet icke velat. Det har litat på, att den opposition, som man haft inom högern, åtminstone icke rörande de flesta oppositionela krafterna var så stark, att man komme att gå löst direkte på kabinettet, och i tillit härtill har ministären stått fast och stundom använt hela sitt inflytande på att hålla de gensträfviga i tygeln och hindra dem från att sluta förbund med venstern. Det har sändt hela sin press ut mot dessa jäsande element och låtit dem veta att intet affall skulle blifva tåldt; ministären ville sitta fast i sadeln som alltid, den ville också hädanefter behålla den makt, som en gång blifvit beskärd. Sålunda har modet småningom sjunkit hos dem, hvilka tänkt att gå på egen hand, ministären har ännu en gång kunnat hålla trupperna tillsammans så till vida, att den hindrat alliansen med venstern.

Men hvad man icke kunnat hindra, det är att stämningen mot kabinettet äfven här i Köpenhamn, der man har afgudat Estrup, är så ovänlig som möjligt. Detta fick i dessa dagar ett eklatant uttryck, då bonden Niels Andersen, Estrups varmaste anhängare, förklarade inför Hörup, som talade om köpenhamnarnes ovilja mot Estrup, att derom behöfde icke Hörup docera, ty det var en välbekant sak, att Estrup icke längre var populär i Köpenhamn.

Sin del har säkert också biskop Monrads broschyr bidragit härtill. Monrad är den intressantaste af dem, som

äro kvar från 1848. Han var en af de politiska hufvudledarne 1864, och då Dannevirke föll, var det han som utfärdade till folket proklamationen om, att "landet ligger öppet för fienden", ord hvilka voro skrifna i förtviflan och gjorde ett förtvifladt intryck. Monrad var emellertid icke mera ansvarig för 1864 än många andra af de nationalliberala, framför allt icke mera än Hall. Men han var den ende, och det är hans oförvissneliga förtjenst, som hade den framstående mannens mod att tillstå sitt fel. Missmodig och olycklig öfver utgången af de tilldragelser, i hvilka han sjelf hade spelat en så stor roll, lemnade han Danmark och reste till Nya Zeeland. Fem år tillbragte han på detta ställe, sedan vände han tillbaka till sitt fädernesland. Medan alla hans kolleger fortfarande med stora ord, liksom om ingenting hade passerat, medan de andra nationalliberala fortsatte att lefva och hafva sin varelse, liksom om intet 1864 funnits, dvaldes han som nybyggare borta i urskogen; han, hvars högsta njutning är att lefva midt i den moderna kulturen, som han älskar, och att låta sin fina, genombildade ande insupa allt det bästa som tiden frambringar, han pålade sig nu den botöfningen att lefva bland vildarne. Och likväl, då han kom hem och såg huru krigets följder pinade oss vida mera än kriget sjelft, att det icke hade luttrat oss, utan satt oss långt tillbaka, då längtade han visst, trots allt, åter dit der kulturen är utestängd. "Jag tillstår, att det stundom är, som jag tydligen kunde höra urskogen ropa på mig," skrifer han kort efter sin hemkomst.

Han är vårt enda politiska geni, men just det genialiska är hans olycka; han är *för* spirituel för vårt lilla land; denna hans egenskap är skuld till, att han under de 13 år, som förflutit efter hans återkomst, icke har kunnat komma in i folketinget, som han beständigt ånyo önskar att blifva medlem af, därför att hvarken bisköpsverksamheten eller studierna — Monrad är en framstående orientalist — är nog för denne man. På ett ställe har han blifvit förkastad af venstern, på ett annat af högern. "Et vrag, vraget af alle,"

kallar han sig i något af sina politiska bref. *) Vi äro här hemma rent af ängsliga för spirituela män, frukta för hvad de kunna finna på. I afseende på Estrup och Scavenius känner man sig lugn, deras spiritualitet löper icke åstad med dem, men det kan den göra med Monrad. Hur karakteristiskt är icke detta för oss! Då 1871 dr. Georg Brandes med sin bländande anderikhet lyfter hos oss det modernas famn, reser en skara inskränkta ignoranter sig emot honom och söker att qväfva honom med smuts och skällsord. Men der är *en* man, som på riddarvis upptäger handsken och kämpar ärligt mot Brandes, och denne man var naturligtvis den ende af motståndarne, som hade kunskaper nog att behandla saken och därför icke behöfde att gå utanför den och hväsa åt personen: det var Monrad. Och då Brandes svarar hvasst och våldsamt mot de andra, vänder han sig vördnadsfullt till den store politikern och lärde, som hade "gjort honom den äran, att sysselsätta sig med hans böcker". Det var Danmarks två mest genialiska män, som möttes; de voro motståndare, men de satte alltför högt pris på hvarandras begåfning för att icke visa höflighet. Ingen af dessa två män har kunnat göra lycka här i Danmark. Monrad utestänges från politiken, Brandes lefver i frivillig landsflykt. Hade de riktigt nedsablat hvarandra, skulle detta angifvit själsegenskaper, som gjort den ene till kultusminister, och den andre till estetisk professor.

Men liksom Brandes likväl utöfvar ett mäktigt inflytande på vår literatur, så gör Monrad det på vår politik. Allt emellanåt, när ögonblicket är kritiskt, utsänder han ett politiskt bref. Hans stil är glänsande, ofta alldeles mästerlig, hans vändningar äro målande och dristiga. Först försökte de träffade att förlöjliga honom, men det skrämmer honom icke. Vemodigt skrifver han någonstädes dessa fina ord: "Hvad ulykké er der vel i at blive latterlig? Den,

*) Slutligen har dock biskop Monrad (den 16 maj) blifvit vald till folktingsman för Middelfart.

der kan spotte og håne sig selv, for ham er fremmed spot et kys, og andenmands hån klap.“

Nu är ett nytt bref af Monrad någonting som emotses med spänd väntan, och man slites om hans broschyrer. Han har nyss utsändt en, som icke just var mild mot Estrup. Det har som bekant ständigt blifvit sagdt om Estrup, att det var hans stora förtjenst att hafva visat oss, hvilken löjlig sak parlamentarismen är. Men, frågar nu Monrad, som har den väsentligaste andel i utarbetandet af grundlagen och hvars ord alltså i denna punkt hafva en särskild betydelse, är parlamentarismen så förskräcklig, är den icke just ett godt? Och han besvarar denna fråga med ja, framför allt, säger han, därför att parlamentarism har sitt stöd i hänsyn till makten: “det är ömkligt att se en maktlös makt. När det politiska lifvet mognat genom en längre tillvaro och genom mångfaldiga strider, utvecklas småningom en finare politisk hederskänsla, som icke tillåter en man att vara minister, då han icke kan genomdrifva sin vilja.“ Efter dessa icke uttryckliga, men dock mycket tydliga uttalanden om Estrups “ömklighet“ och “brist på finare politisk hederskänsla“, går han mera direkt in på lifvet och talar om att “grosshandlare, köpmän, hökare, fabrikanter, handtverkare, professorer, prester hafva utstrukit sig sjelfva och stält sig under godsegarne fana“. Till slut undersöker han fläckarna på det Estrupska regementet och ironiserar öfver “de små godsegarväsendets och landstingsparlamentarismens demoner“; enligt hans uppfattning bör landstinget upplösas.

Monrad kallade sin bok “Den stille magt“; han är sjelf en tyst kraft; försjunken borta i sin biskopsgård i studiet af kyrkofäderna, kastar han emellanåt en blick ut öfver sitt fädernesland, som han älskar så glödande, och så utsänder han en dag utan buller en liten tarfligt utstyrd broschyr; han har icke till förfogande något blad, som ropar vakt i gevär, inga härolder som utbasuna hans begåfning; men hvarje menniska med en smula politiskt vett

slukar hans böcker och låter sig påverka af dem. Så verkar den tysta kraften.

Äfven landstinget har nyligen visat regeringen, att det är blott si och så med dess anslutning. Ministären Estrup har som bekant en gång förklarad befästningssaken för sin lifssak, hvilket likväl sedermera visade sig betyda, att då ministären fick valet mellan att låta lifssaken falla och sjelf falla, betänkte den sig icke ett ögonblick, utan stannade sjelf qvar och lät lifssaken gå all verdens väg. Nu har den emellertid kommit fram ånyo efter några års hvila och åter har regeringspartiet naturligtvis gjort allt för att framställa sig som de enda rätta patrioterna och hvar och en, som icke just ville befästa på samma sätt som regeringen, ett icke fäderneslandsälskande väsen. Lagen framlades först i landstinget, och alla voro på förhand säkra på, att i detta ting skulle den utan vidare gå igenom i den af regeringen framlagda skepnaden, man var blott nyfiken att få veta huru folketinget skulle mottaga lagen. Men då inträffade det märkvärdiga — landstinget mottog lagen med den största köld. Ussing, som är direktör för Danmarks nationalbank, och som åtnjuter ett utomordentligt anseende hos högern, som han tillhör med hull och hår, talade med största bestämmdhet emot lagen; han jemförde ett befästadt Köpenhamn med Dannevirke, båda delarne voro illusioner, som man icke borde bygga på. Och icke nog härmed! Ploug, som alla människor ansågo för en af de mest befästningsifriga, Ploug, som i sitt nu nedlagda blad "Fädrelandet" så ofta hade dundrat mot venstern, som icke ville offra nog för Danmark, han talade emot Köpenhamns befästande. Han var den, af hvilken man allra sist hade väntat detta! Efter dessa två mäns uttalanden var det gifvet, att man alldeles icke skulle få veta, huru folketinget förhöll sig till lagen, därför att den icke ens skulle nå igenom Estrups eget landsting. Och detta har bekräftat sig. Der nedsattes ett utskott på 15 medlemmar; detta utskott har i dessa dagar afgifvit sitt betänkande, hvaraf framgår, att det har

delat sig i — fyra minoriteter, hvaraf icke en enda obetingadt godkänner regeringens lagförslag. Det mindretal, som visar sig välvilligast, kommer att — efter att hafva uttalat sitt tvifvelsmål, huruvida icke regeringsförslaget val af en befästad plats i Jylland är olyckligt — att förbigå saken med en dagordning!

Det är sålunda hädanefter afgjort, att icke heller befästningssaken genomföres under Estrup. Allt annat har under honom sönderfallit, intet lagförslag genomdrifves vidare; nu visar det sig, att den sak, af hvilken han framför allt påstod sig vara intresserad, också är förvittrad under hans händer. Men han stannar likväl. Medan allt ligger i lägervall, medan hela landet är trött på honom, stannar han, om också hans ihärdighet skall göra en remna eller två i grundlagen. På detta sätt tror han sig visa karaktersfasthet.

Men han ser icke, att medan han sålunda stannar, till trots af allt som talar för hans afgång, är der ytterligare något som lider, och det är bandet mellan konung och folk. Det monarkiska har varit rotfästadt i Danmark som i få andra land. Jag har i en föregående artikel för ett par års tid sedan sagt, att den danske folketingsmannen herr Fredrik Bajers agitation för republikanismen alldeles icke skulle bära några frukter här i landet, och det skall den säkert icke heller, men på en helt annan väg, alldeles oberoende af Bajers uppträdande, har republikanismen fått ett oväntadt fotfäste.

Det är, för att fortsätta i Monrads stil, "den stille magt", som har skapat republikanismen här i landet. Vårt bondestånd kan naturligtvis icke reflektera på filosofiskt sätt öfver de olika regeringsformerna, och när alltså hr Bajer kommer med sin utveckling af republikens företräden framför konungadömet, förstår allmogen honom icke. Men hvad bönderna deremot förträffligt förstå, det är att det nuvarande tillståndet härhemma är förfärligt, att deras representanter icke kunna genomdrifva något, att den folk-

valda kammaren står maktlös och att en sådan situation här kan räcka i många år, medan den i Frankrike hastigt kastas öfver ända. Så hafva de sagt till sig sjelfva: Ja, när vi skola hafva det så under konungamakten, låt oss då hellre få en annan regeringsform, och i tysthet har denna uppfattning spridit sig vidare och vidare. Just därför att bönderna icke hafva djupare kännedom om den innersta kärnan i de olika regeringsformerna, hafva de icke kunnat säga sig sjelfva, att man kan hafva en temligen inskränkt frihet under en republik och särdeles utvidgad frihet under konungadömet. De hafva på lekmannavis resonnerat sålunda: "Det, som vi nu hafva är dåligt", hvilket är oemotgängligt, och de hafva tillagt, något som för öfrigt också svårigen kan förnekas, att af stort värde kan det icke blifva. På det sättet har republiktanken väldigt vuxit här i landet under det senaste året. Folket har varit missnöjdt, och det är ju af historien obestridligen ådagalagdt, att det missnöjda folket alltid lefver på en dold tanke; oftast är det upproret, hos vårt betänksamma folk, har det varit republikan.

En sådan dold tanke har framför allt två väsentliga egenskaper, ingen märker att den existerar, och den utbreder sig med öfverväldigande kraft, just därför att ingen har tillfälle att sätta sig till motvärn. Först under de allra senaste dagarne har man märkt, huru starkt denna tanke jäser. Helt nyligen vid ett stormigt valmöte borta i Aarhus, den plats i vårt land der högern och venstern stå skarpast emot hvarandra, var det i en bullrande församling på 4- à 5000, af dem de flesta bönder, icke möjligt för någon talare att komma till orda. Då visade sig en prest på talarstolen och förklarade, att Estrup var skuld till att konungamakten vacklade, ty under honom sköto republikaner upp ur jorden. Och i det ögonblick dessa ord sades, blef församlingen hänförd af den mest glödande entusiasm, och jublet ville icke upphöra. Och efter detta blef hvarje ord, som den mannen sade, af-

hördt med den djupaste uppmärksamhet. Under det största larm förmådde han skaffa lugn.

Den, hvilken i likhet med mig varit med om denna scen, har en lefvande känsla af, huru starkt hänförda våra bönder äro af republiktanken, huru fullständigt förändrade förhållandena äro från hvad de voro för ett eller två år sedan, ty då tviflade för visso ingen derpå, att monarkien här var absolut sadelfast.

Det är efter min uppfattning den hårdaste anmärkning man kan göra mot Estrup, att han är skuld till detta omslag hos bondeståndet. Republiken kan vara bra för några land, jag tror icke på dess lämplighet hvad Danmark beträffar. Vi hafva icke tillräckligt förråd af stora män till en republik. Men viktigare än detta — ty någon olycka vore ju icke en i fred och lugn införd republik — är att republiken för långa tider icke kan tänkas genomförd utan under förhållandena som ingen bör önska, och att vårt folk icke på länge skulle kunna lemna de monarkiska vanorna och göra sig förtroget med republikanska institutioner.

Hittills har, då allt annat flutit tillsammans, bandet mellan konung och folk varit en af de saker som ingen sökt spränga, det var en af de få fasta punkterna i den annars så flytande situationen. Nu är det annorlunda. Förutom alla de andra stridspunkter, med hvilka Estrup riktat oss, har han gifvit oss utsigt att få ännu en, den ihåligaste, mest ofruktbara stridspunkt som man öfver hufvud taget kan få: kampen om regeringsformen.

Då finanslagen i dessa dagar i folketinget var före på en af de många behandlingar som den måste genomgå, när der är oenighet mellan tingen, tog den ene efter den andre af venstern ordet och förklarade sig för republikan, ja den mest framstående bonden uttalade till och med som sin åsigt, att om kungen blefve bortjagad så vore der icke en af tusen som skulle vilja lyfta sitt lillfinger eller gifva 25 öre för att få kungen tillbaka, och jag har i landsorten talat med höger-

män, som ansågo att dessa ord ingalunda gáfvo någon inkorrekt bild af den nuvarande situationen.

Det tyckes sålunda, som om vi skulle komma djupare och djupare in i misären. Fortfar Estrup ännu något längre att vara minister, så är det ingen som kan säga hvar det skall sluta. Det fins personer som tro, att om befästningssaken icke går igenom i landstinget, sålunda att åtminstone ett flertal af tingets medlemmar visar sig villigt att följa regeringsplanen eller ock att förena sig med den af utskottsminoriteterna som ställer sig välvilligast mot regeringen, så skall den afgå, i det att det då visar sig, att regeringen i den viktigaste af alla frågor har ett flertal emot sig i båda tingen, en uppfattning som antydningvis till och med offentlig framträdt. Icke heller kan det nekas, att då man blott har två principer att lefva för som minister, dels genomdrifvandet af befästningssaken, dels häfdandet af landstingets inflytande, och så den ena af dessa principerna reser sig för att slå den andra ihjel, så kunde man med skäl upphöra att vara minister. Men så vida detta icke är sant eller så vida Estrup "förtolkar" landstingets eventuella omröstning i befästningssaken sålunda, att han kan qvarstanna, så stå vi inför en lång och hård parlamentarisk kamp, hvars omfattning ingen i närvarande ögonblick kan öfverskåda, en kamp som det är utomordentligt lätt att kasta oss in i, men som det kanske skall falla sig synnerligen svårt att få oss ut ur igen.

Det, som står tingen emellan, är i år liksom förut tre tämligen obetydliga frågor, dyrtidstillägget, krigsfartyget och universitetet, punkter som, enligt hvad jag påpekat i en föregående artikel, icke hafva någon vidare ekonomisk betydelse, från statens sida sedt. Men folketinget är emot dem och vill icke låta sig påtvingas dem med finanslagen. Och då nu hvarterda tinget har en obestridlig grundlagsenlig rätt att säga nej till nya bevillningar, i afseende på hvilka det ting som säger nej alltid måst vara det starkaste, så är det onekligen alldeles meningslöst att tala om öfvergrepp från folketingets sida, därför att det säger nej till dessa tre bevillningar.

Man kan säga, att det är oförnuftigt att säga nej såsom man alltid kan påstå rörande en kammare, som nekar samtycka till genomdrifvande af en lag, att häri har den handlat oklokt. Men när lagen eller bevillningen blott angår mindre betydande saker — och icke en enda människa har påstått att statens väl eller ve skulle bero af de tre punkterna — är det en absurditet att på denna basis ropa om "Folketingsovergreb", "Hazardpolitik", "Folketingsparlamentarism" och Gud vet hvad. Utomordentligt träffande tillropar den gamle högermannen Monrad sitt parti följande: "Det svindlar för mig när jag hör, att det skall kallas folketingsparlamentarism, att folketinget fasthåller den lägre gränsen för dyrtidstillägget, och att folketinget skall beskyllas för att eftersträfvat enväldet, därför att det icke vill gifva efter i denna fråga. Huru högt måste ej lidelsernas böljor gå, när man icke genast afvisar en sådan tanke såsom enfaldig, om den skulle falla en in, men tvärtom har frimodighet att uttala den, ej i en privat vänkrets, men offentligen, i det man är förvissad om, att uttalandet skall emottagas icke med en chor af löje, utan med bifallssalvor såsom en sann och träffande anmärkning! Har motståndet mot parlamentarismen hittills varit segerrikt, så är det all utsigt till, att detta skall tillintetgöras, om det håller fast vid sådana vilda utsväfningar."

Det är obehagligt att vi skola drifvas in i en farlig konflikt på så små och intetsägande grunder, men ställningen är sådan, att man dess värre visst gör klokast i att icke hoppas på, att det nu nedsatta gemensamma utskottet skall hinna till en fredlig lösning.

P. S. 24 april.

Sedan denna artikel 21 april var skriven, har krisen blifvit akut. Estrup har nämligen närmast genom sina blad gjort det till en kabinetsfråga, att landstinget skall antaga det af den ena minoriteten i befästningsutskottet afgifna, förut omtalade förslaget till dagordning, i det han, som hittills

alltjemt förklarar sig känna sig stark derigenom att så godt som hela landstinget stod honom bi, icke vill stanna på sin plats, om han icke i den stundande kampen är viss på fullt stöd hos detta ting. Saken kommer före i morgon. Huru det skall gå, vet ännu ingen i detta ögonblick. Det har under de senaste dagarne herskat den största oenighet mellan landstingets ledamöter om, huru de borde förhålla sig. Möjligen hittar man i sista ögonblicket på en alldeles ny utväg; i annat fall kommer dagordningen säkert att gå igenom, men långt ifrån med någon lysande majoritet, och det är då tvifvel underkastadt, om Estrup — efter att sjelf hafva gjort sitt qvarstannade vid makten beroende af denna sak — kommer att bli belåten med resultatet, då han måste medgifva att han icke blott, som hittills, har nästan hela folketinget, utan också en stor minoritet i landstinget emot sig, så mycket mera som den dagordning, hvarpå han skall hafva majoritet, ju långt ifrån ovilkorligen ställer sig på regeringens sida, och den eventuella landstingsmajoriteten därför ingalunda kan karakteriseras som regeringsvänlig i egentlig mening.

Vi lefva alltså här i Danmark i dessa dagar i den största spänning. När dessa rader läsas, veta mina läsare efter all sannolikhet, om det danska folket står inför en ödesdigert kamp eller om det kommit in uti fredligare, lyckligare förhållanden.

I tegel, i lera och på duk.

Blick på vår nutidskonst

af *Claudius* (non Marcellus).

De finfinaste våningar om 7, 9 och 11 rum, med tambur, kök och serveringsrum samt en liten vindsskrubb för domestiker och nutidens alla bekvämligheter i hvarje rum, propert och elegant inredda, med telefonledning i portvaktens mottagningsalong. Hyran behöfver icke betalas förr än vid nästa kvartals ingång.

Det der ser ju ganska vackert ut, när man ögnar genom Dagbladets *Utbjudes hyra*, och det kan se vackert ut äfven i verkligheten, vid Östra Humlegårsgatan eller Gref-Thuregatan, kanske också vid Rådmansgatan och i gamla Parisgränd. Att de flesta af dessa "finfina" våningar äro på en gång fuktiga och dragiga och rökiga, att murarne äro uppförda af dåligt tegel, slarfvigt sammanfogadt, att virket i de klena trossbottnarne, i dörrar och fönsterkarmar är af sämsta slag, att gips- och papier-maché-ornamenten hoja att falla sönder lika fort som de smetas upp — sådant synes icke under den första rappningen, den nya målningen och den glänsande fernissan. Hvar och en har så stor brådskan att komma i besittning af alla dessa "nutidens bekvämligheter", att ingen ger sig tid att litet nogare undersöka hvad som finnes under den lysande ytan. Fort in med möblerna och barnungarne! De senare få ju en splitter ny barnkammare, naturligtvis åt gården, hvilken på flera ställen är en djup brunn, aldeles oberoende af sol och luft.

Hvad gammalt är skall vika. Så är naturens lag. Der ännu för några år sedan stod ett litet trähus med sneda fönster och låga rum, med en stor trädplanterad

gård, till och med en trädgård med syrener och krusbärsbuskar och ett par gamla päronträd, med frisk luft och mycket sol och ingen fukt; der ett enda hushåll bodde, människor för sig, med egna tankar och egna känslor och sjelfständiga handlingar; der reser sig nu ett stenhus på såsom det i Stockholm kallas, fyra våningar, d. v. s. sex våningar med bottenvåning och vindsrum, men som icke har några träd på gården, mycket mindre någon trädgård med buskar och blommor; ett hus med grannlåtssalonger utan rim och råson, vanligtvis utan tecken till smak och, hvad värre är, ingen frisk luft, och der det bor åtta hushåll, två vid hvarje förstuga, utom krögarens på nedra botten och fröken som har strykinrättningen och tidningskontoret, också på nedra botten, och alla syjungfrurna, de två tvättmadamerna och de sju skraddaregesällerna som bo på vindsrummen, folk som icke känner hvarandra och likväl är ingenting *för sig*, bara hyresgäster, inflyttade i går, försvunna kanske i morgon. Det står nog namn på dörrarne, och likväl äro de namnlösa. Portvakterskan säger bara: "Kristins herrskap" och "Sofis herre", ty pigorna ha ett namn, åtminstone i portvaktens salong, men annars är det: "de som bo till vänster en trappa upp" och "de som bo till höger", och "det der folket i fjerde våningen", och "slöddret på vind". De ha *etiketter*, men inga personliga namn, äro kanske ej heller några personligheter. Hvem vet det för öfrigt. Ingen känner dem, ingen bryr sig om dem, ingen ser till dem.

Men det är ett fint hus. På gården finnes icke någon svinstia, och det kunde nog hända, att de som bodde i det lilla trähuset, som stod der förut, hade en sådan svinaktig inrättning, dold bak om lusthuset, men ännu för ej så många år sedan offentligt paraderande utanför trädgårdgrinden, och det var gement. Inga svin i det nya, fina sexvåningsstenhuset!

Då och då stiger visserligen en osund ånga upp genom alla våningarne. Hvarifrån den kommer vet ingen, och

ingen gör sig möda att eftersöka det. Att det icke luktar godt, det är visst. Sådant har händt på sjelfva Sturegatan, den mest aristokratiska af alla ny-aristokratiska Ladugårdslandsgator, med sin nedre del djupt rotad i forntiden, d. v. s. i Stockholms djupaste dy- och träskmark. Ingen fäster sig vid sådan småsak... Litet stank... hvad gör det? Så komma fråssan och nervfebrarne och de många krämporna. Då tittar man kanske på tapeterna, rifver af en liten bit bak om kakelugnen, den fina kakelugnen, som leker salongspisel och prunkar med spegel, och man skickar pappersbiten till hr Werner Cronqvist, och så byter man om tapeter kanske, hvilket hr Kåberg på det lifligaste tillråder, och mår åter lika illa. Dör man, så kan det icke hjälpas. Det sker bara en gång, och man har naturligtvis lifassurans — hypotiserad.

Det der är en tafla, åtminstone ett litet utkast, något vårdslöst, "sjelfsvåldigt" skulle Dagligt Allehanda säga, men tecknad bit för bit efter verkligheten. Den nya tiden måste gå fram, och vi följa med, glädjande oss åt framstegen, om också lidande af olägenheterna, men väl vetande, att det gått så till, århundrade efter århundrade, om också icke med samma ilfart som nu, då det nittonde århundradet raskar på för att komma till ändan.

Små trähus, päronträd och blommor funnos en gång också vid Drottninggatan och Fredsgatan, till och med inne i "sta'n", och svinstior saknades visst icke, och der Hamngatan nu skär Regeringsgatan, der var betesmark en gång. Sådant täcker man öfver med stora stenhus och så låter man "kommunalvälten", som bara är en filial af "universalvälten", gå öfver den nya Adam, Mac-adam, och nivelleringen sträcker sig ända ut till Lill-Jans, midt i naturens sköte, det som *var* naturens sköte och nu tillhör byggmästarne X., Y. och Z.

Det är naturligt, det *skall* så gå. I andra stora städer har det gått på samma sätt. Lefve byggnadskonsten! ... Ack, förlåt, jag sade *konst*, men "byggeraschet", som

också kan kallas byggnadsraseriet, i Stockholm, har verkligen ingenting med konsten att göra. Skåda vi efter litet hvarstädes i Europa, kanske i Amerika och på Söderhafsoärne också, så är konsten inom nutidsarkitekturen visserligen icke så utomordentligt ren, men det kan ju vara fråga om hvad som är rent eller icke, och vi behöfva icke låta binda oss af gamla föreskrifter — emellertid finnes dock en arkitektur, mer eller mindre konstnärlig. En sådan finnes till och med i Göteborg, i "krämarstaden". I Stockholm, i den svenska "intelligensens" hufvudstad, tyckes man hafva glömt af att en arkitektur funnits, att äfven vi haft arkitekter, ja att vi kanske ännu hafva en och annan — *in partibus*.

Vi ha för närvarande ingen arkitektur, men vi ha en "stil", påstås det, som kallas "Ladugårdslandsstilen". De herrar byggmästare som arbeta i den stilen hafva aldrig hört talas om arkitektur såsom en konstgren. Det sväfvat möjligtvis för dem någon enda dag, i fall de hafva en ledig stund, att här funnits ett par herrar *Tessin*, och *Scholander* ha de till och med sjelfva sett en gång, fastän det var för många år sedan. Men om Barclay'ska (Wallenbergiska) huset veta de ingenting. Näckströmsgatan har för dem ingen annan märkvärdighet än att hon leder till Berns salong. *Zettervalls* namn förekommer dem icke alldeles okänt, men de ha aldrig haft tid att gå och se på Bolinderska huset. En stilfull byggnad betyder för dem ett stort hus, ett högt hus, ett hus med många våningar och dryga hyror, byggt för så liten kostnad som möjligt och färdigt att säljas så dyrt som möjligt. Det är sjelfva innehållet i Ladugårdslandsstilen. Formen är stenkistans. Kista vid kista, gatorna i ända!

Om Scholander icke byggt Tekniska högskolans hus och mosaiska Synagogan, om *Dahl* ej gifvit ritningen till Riksbiblioteket och *Zettervall* till norra Allmänna läroverket, skulle Stockholms offentliga byggnader under ett par årtionden hafva representerats af Nationalmuseum, som visser-

ligen är *nationellt*, men icke något *svenskt* byggnadsverk, och Musikaliska akademiens hus, som icke är något byggnadsverk alls, bara en skamfläck för det nya Stockholm. Nu finnas lyckligtvis de nyss nämnda byggnaderna samt Skandinaviska bankens hus, af *E. Jacobson*, och, om också icke i allt mönstergilt, Jernkontorets hus, af *A. Kumblien*, och bland de enskilda husen Warodells, Wallenbergs och Bolinders, tillkomna sedan medlet af århundradet, möjligtvis ännu ett par tre, dock af ringare värde; men ett halft tjog allmänna och enskilda tillsammantagna är just icke mycket på några och tretio år bland det storartade antal nya hus som, i synnerhet under den allra senaste tiden, växt upp.

Här finnes ett och annat hus med anspråk, främst bland dessa det "Davidsonska palatset", men med god arkitektur hafva de ingenting gemensamt. Se på sjelfva f. d. öfverintendentens hus! Och sedan hela raden vid Norra Blasieholmshamnen! Professor Adolf Kjellbergs på den platsen är ett litet ganska originelt hus, originelt i Stockholm, ty i Köln finnes förebilden, men det tager sig icke mycket ut, oaktadt granskapet visst icke kan skryta med något öfverlägset. Jag nämde "Davidsonska palatset". Det är, skulle jag tro, bygdt med mycken omsorg, hvilket länder egaren till heder, men han har råkat ut för en tysk arkitekt som braskat i väg, i luft, med något riktigt högtrafvande, något utan rim och rason, med en pelarrad hissad till väders och en mängd tokigheter som just icke bidraga att stärka den goda smaken i vår hufvudstad. Byggnaden tager sig dock icke illa ut, om man kan skaffa sig en synpunkt, der man slipper ifrån de nedra våningarne och ser endast de två öfra. En sådan punkt finnes i konstföreningens lägenhet, om man ser öfver den gardin som stundom döljer nedra delen af utställningsrummets fönster. Se der, hvad konstföreningen är nyttig till!

Ritningen till det "Davidsonska palatset" är visserligen ej stockholmsk, ej ens svensk, men den är hit införd, och jag vet icke, huru mycket lektor Isæus gjort för att för-

svenska den. Ett ärligt stycke arbete tyckes dock byggeriet vara, och det är väl hufvudsaken; men det fasta och säkra, det ärliga i valet af råämnena och det tryggande i handtverkskickligheten skulle icke lida af att äfven konsten såges till godo. Huru mycket värre likväl, då hvarken konsten eller ärligheten i materialier eller omsorg och skicklighet vid deras sammansättande komma i fråga, såsom fallet är med så många andra nybyggnader i Stockholm!

Jag nämnde Sturegatan. Hon är en representativ storhet inom vår nutidsbyggnadskonst. Idel tarflighet, parad med osmak. Föga bättre äro Villastadens hus. Ett enda af dem — jag vågar ej nämna egarens namn, ty då vredgas han — har verklig stil, enkel och tilltalande. Men hvar är maken? De förhoppningar som väcktes, när Villastaden utstakades, äro för länge sedan jordade under Östermalmsgatans tegelstenshögar. Tanken på Frederiksberg och Rosenvænget i Köbenhavn kunde icke slå rot i vår jordmån. Vi kunde icke ens få en enda liten Homannsby från Kristiania. Vi äro dömda till lifstidsstraffarbete med dessa förskräckliga sexvåningskistorna, som i Stockholms utkanter efterträdt de höga tobaksladorna, en annan tids röda spöken. Det har funnits omöjligt att få de yttre stadsdelarne bebygda med små, behagliga, af trädgårdar omgifna hus, af sedda för hvar sitt hushåll.

Tomterna äro för dyra, heter det. Små hus, en- eller tvåvåningsvillor, ersätta icke tomtkostnaden, och att dertill använda någon del af tomten till trädgård är ett vanvettigt slöseri. Så låter det. Nej, inga trädgårdar, bara fula gårdar och så höga hus som byggnadsordningen möjligtvis medgifver eller som man med vänners och vänners vänners vänliga tillhjälp kan genom ansökan hos kongl. maj:t, i trots af byggnadsordningen, skaffa sig.

Ett litet hus för hvarje hushåll! Hvem tänker på sådant? Icke förtjenar man pengar på det viset. Icke har man råd att bo ensam på sin jordlapp. Hvarifrån skulle man då taga medel till middagar, gående naturligtvis, för hundra personer,

och till supéer, stående, för två hundra? Saken talar för sig sjelf. *Stora* hus måste man bygga, och som teglet kostar pengar, så tager man så dåligt sådant man kan komma öfver, och en skicklig arkitekt, som dock bestämdt finnes, är också för dyrbar, hvarför man vänder sig till en godtköpsarkitekt, en som nödtorftligen slunkit igenom Tekniska högskolan, utan att ens hafva stuckit sin näsa i Konstakademien. Man tillåter sig till och med att undvika äfven *den* arkitekten. Byggherren är vanligtvis sjelf byggmästare, d. v. s. att han varit murargesäll, men kraflat sig upp i verlden, klifvit på höga ställningar ända till dess han lärt sig så mycket af nutidsbyggeriet, att han kastat förskinnnet och murarslefven i vrån och gjort sig till patron, till "herr byggmästaren". Icke behöfver *han* någon arkitekt. Han är sjelf arkitekt, gör sjelf kostnadsförslag, planritning och elevation och hela härligheten. Skulle arbetarne göra *strike*, är han karl att leta fram förskinnnet och slefven igen och ännu en gång krafla sig upp på ställningen. Hufvudsaken är att få huset fort färdigt och snart såldt. Hvad bryr "herr byggmästaren" sig om allt annat?

Är det underligt då, att den stockholmska nutidsarkitekturen ser ut på det sättet som hvar man här vet? Den största sparsamhet måste iakttagas, och likaledes den största skyndsamhet. Saken gäller icke något annat än att på minst möjliga tid kunna uppföra mest möjliga antal hus. Men så kommer ett bakslag kanske. Man har sett huru det gått i Köbenhavn och på flera andra ställen. Husen varda ej mera så lifligt efterfrågade . . . På en sådan återgång tror dock icke herr byggmästaren. Har icke major Nerman försäkrat och åter igen försäkrat, svurit och bedyrat, att i Stockholm bygges allt för litet? Herr byggmästaren tror på major Nerman. Hittills har han funnit sig väl af denna tillit. Han har bygt och sålt, bygt igen och åter sålt och är nu rike mannen, men vill naturligtvis blifva ännu rikare. Han säger:

"Nog hinner jag bygga ännu ett hus, bara jag skyndar

mig, och få det såldt eller draga några års hög hyra, innan bakslaget kommer.“

Så fram med den gamla, redan många gånger förut begagnade byggnadsritningen, så vida ens *någon* ritning användes, och klatsch, klatsch, der står ännu ett nytt hus.

Sådant der vore föga att bry sig om, i fall det inskränkte sig till några få byggnader och om det hade en motvigt i goda, af verkliga arkitekter konstnärligt framställda verk; men då de senare äro så ytterst få, och dussinarbetena ständigt ökas, är det i sanning betänkligt. “Det torde vara en känd sak“, skrifver en af våra på skönhetslärans område mest kände författare,* “hvilken stor betydelse arkitekturens sunda och ärliga utveckling i ett land har för hela dess konstnärliga anda och karaktär, liksom för dess konstflit och industri. En på riktiga grunder fotad byggnadskonst är den oryggliga utgångspunkten för all naturligt utbildad formkänsla, och i saknad af detta stöd skall äfven det bäst utrustade naturell hos ett folk vackla som ett rö för vinden och alstra öfverdrifter och fantasteri, som till sist leda till fullkomligt barbarisk förvirring.“

Hvarje tänkande konst- och fosterlandsvän torde utan tvekan instämma i den åsigten. Så mycket sorgligare är det då att se, huru tillståndet är bland Stockholms nybyggnader. Skall mot ofoget icke höjas någon gensaga, nog kraftig för att göra sig hörd? Är det tillräckligt att såsom den nyss anförde, högt aktade författaren gjort, uppvisa hvilken djupt ingripande betydelse arkitekturen har och sedan, strax efter, nöja sig med att prisande fästa uppmärksamhet vid att den “bedröfliga skymning“ som betecknas af kraftlöshetens tid under 1820- och 1830-talen, efterträdde “kring midten af vårt århundrade“ af en “ny ljusning“, hvilket skulle hafva berott på “tvänne lyckligt inverkande omständigheter, nämligen dels att det stora monumentala verket, nationalmusen, då kom till utförande“ samt att “vi samtidigt i Scholander fingo en snillrik och

* C. R. Nyblom i Ny Svensk Tidskrift, första häftet, 1882.

kraftfull konstnärspersonlighet, som väckte en sund känsla för arkitekturens vikt och betydelse såsom oundgängligt odlingsmedel för släktet och gjorde detta både genom sina byggnadsverk och sin gedigna skola af verkliga byggnads-konstnärer" — är detta, spørjer jag, tillräckligt? Är det ens fullt riktigt?

Har nationalmuseum haft något inflytande på vår byggnadskonst? Männe icke det huset är ett temligen enstaka sakförhållande? Är det ens något "stort, monumentalt verk"? Var det verkligen så glädjande, att Sveriges nationalmuseum bygdes efter ritning af en främmande konstnär, hvilken alldeles icke har något inom arkitekturen aktadt namn? Den som något närmare aktgifvit på Berlins byggnader vet att de vackraste, de i stilen äldaste ingalunda förskrifva sig från *den* arkitekten. Hade Schinkel lefvat och velat åtaga sig uppdraget, kunde vi fått en kanske epokgörande byggnad, och då hade vi haft anledning att glädja oss åt verket, äfven om mästaren varit utländing. Men Stüler behöfde vi icke, enär redan då Scholander kommit till konst-mognad.

Att Scholander var en snillrik och kraftfull konstnärspersonlighet, det lär väl ingen kunna bestrida. Det är också obestridligt, att han väckte en sund känsla af arkitektur-stilens vikt — inom en liten, mycket liten krets. Något inflytande på ett stort antal tyckes han icke hafva haft. Hans egna byggnadsverk voro allt för få, synnerligen hvad enskilda hus vidkommer. Orsaken dertill är kanske icke så lätt att angifva, men jag tror, att den kommit sanningen bra nära som yttrat: "Stockholm är kanske icke nog rikt för att bestå sig en arkitektur af första ordningen, och om förmågan i det afseendet möjligtvis finnes hos några bland dess byggherrar, så saknas ofta olyckligtvis viljan att för erhållande af ett verkligt konstverk utgifva penningar, hvilka kanske i stället plottas bort på mindre värdiga föremål."

Ja, det torde vara sjelfva hufvudsaken, och det är väl också därför, som den "gedigna skola af verkliga byggnads-

konstnärer“, hvilken Scholander bildade, utträttat nästan ingenting, åtminstone i landets hufvudstad. Hvad som kan vara gjort på andra platser, än möjligtvis Göteborg, är väl icke heller så mycket. Sjelfständiga och aktningvärda byggnadsverk finnas dock utom Stockholm, t. ex. *E. Langlets* kyrkor och *H. T. Holmgrens* ritning till det nya universitetshuset i Upsala. Men det anmärkningsvärdt goda hör till undantagen, icke till regeln i vår nutidsarkitektur. Det hjälper föga, att vi haft en Scholander, då hans inflytande visat sig så otillräckligt. För sig var han aktningvärd, icke blott för hvad han i egna byggnadsverk gjorde, utan också för att han aldrig gaf vika för en byggherres småaktighet eller oförmåga att begripa konsten. När konstnären icke fick hafva det afgörande ordet, drog Scholander sig tillbaka. Han drog sig kanske allt för mycket tillbaka i vissa fall, i synnerhet som ledamot i öfverintendentsembetet, der han — så förefaller det åtminstone för den som står utanför verket — borde hafva kunnat uträtta mera. I allmänhet var Scholander icke den man som gick bröstgänges till väga. Han teg och led och skänkte sitt grundliga förakt åt det förvända som flöt ofvanpå, teg allt för mycket.

Det är sant, han var icke *öfverintendent*. När Scholander nämdes till intendent, gjordes öfverstelöjtnanten och kabinettskammarherren Dardel till öfverintendent och chef för verket samt vardt på samma gång konstakademiens präses. Det var så den tidens skick, och det är icke ännu tjugu år sedan. Konstnären sattes på den andra platsen, och på den första sattes dilettanten, icke ens dilettant i det ämne som här var i fråga, utan i ett helt annat, i skämtsam figurteckning. Sämre hade dock valet kunnat utfalla och sämre *har* det förut utfallit. Det är länge sedan, förr än i dessa dagar, någon byggnadskonstnär sattes till styresman för det embetsverk som skall vaka öfver den svenska byggnadskonstens rätta handhafvande. Krigsmän och hofmän ansågos böra dertill utses. Kabinettskammarherren

Dardel var hofman och hade varit krigsman, men, som sagdt, derjemte glad tecknare och, hvad vigtigare var, en verklig konstnärnatur, en som varmt älskar konsten och känner hjertligt deltagande för konstnärerna. Icke rådde han för att han sattes till ett embete, der han egde ensam beslutande rätt i ett ämne som han omöjligt kunde rätt förstå. Han ville icke göra sin kunglige vän och gynnare emot, och då kung Karl hade sagt: Nu har du varit militär-attaché, nu skall du bli öfverintendent — så gick det icke för sig att göra invändningar. Men om man känner hr Dardel, så vet man nog, att han sjelf erfor en mindre behaglig känsla. Han är, säga alla som hafva haft äran att komma i beröring med honom, allt för intelligent och allt för human för att icke sjelf många gånger hafva insett att han kommit på orätt plats. Nu är han der icke längre. Han har lemnat platsen med allmän aktning för sitt konstintresse och för sitt flärdfria, älskvärda väsen. Men måtte han hafva varit den siste icke-arkitekten på öfverintendentsstolen!

Utnämnes Helgo Zettervall, den utmärkte arkitekten, skref en okänd författare i denna tidskrift för ungefär ett år sedan, till öfverintendent, så har den fosterlandsälskande konstvännen onekligen anledning att känna sig belåten. Deruti instämmer jag. Nu är hr Zettervall verklig utnämnd, och det har väckt stor belåtenhet. Något, kanske icke så litet, bör väl den nye öfverintendenten kunna uträtta, hvad det offentliga byggnadsväsendet vidkommer. Med det enskilda är det kinkigare. Det beror åtminstone icke omedelbart på öfverintendentsembetet eller kanske ens på våra arkitekter i allmänhet. De nya enskilda husen söka, såsom jag redan visat, hjälpa sig utan arkitekter.

“Männe icke“, sade helt nyligen en konstvän som jag stötte på utanför ett Ladugårdslandshus, “öfverintendents-embetet borde ingripa på fullt allvar? Det står ju i kongl. maj:ts förnyade instruktion af den 14 november 1879, att öfverintendentsembetet åligger, att i afseende å byggnads-

väsendet i riket sjelf hos kongl. maj:t göra sådana underdåniga framställningar, hvartill omständigheterna föranleda. Här måtte väl ett sådant fall vara för handen?"

Men hvad skall kungl. maj:t göra åt Ladugårdslandsbyggmästarne? Saken hjälpes icke så lätt, då, såsom Scholander uttryckte sig, nödortftens fordringar tränga undan den storslagna konstnärlighetens fria vilja. Och "nödortftens fordringar" äro, ty värr, en följd af snikenheten och vinstbegäret eller af det "storslagna" i utgifter till andra, vida mindre nödvändiga, ofta också rent af skadliga ändamål. När dertill kommer, att sjelfva undervisningen i byggnadskonst nu mera är ordnad på ett sätt, så att den, äfven med de bästa lärare, svårligen fostrar tillräckligt antal af verkligt konstnärliga arkitekter — flertalet nöja sig ju med Tekniska högskolan och bryr sig icke om den egentligt konstnärliga arkitektundervisningen vid Akademien — så tyckes "ljusningen" förefalla betänkligt mörk, och när det ser mörkt ut för arkitekturen, är det ej heller för öfriga konstgrenar anledning att hoppas på ljusare förhållanden.

Sveriges bildhuggarkonst har haft en Sergel, men det var länge sedan. Nu kunna vi vara glada öfver att ha en Kjellberg och en Börjeson, just icke några rastlöst skapande konstnärer, men *konstnärer*, bättre kanske än vi i sjelfva verket förtjena. Ty hvad göra vi för att, jag vill icke säga rikligt belöna en konstnär, synnerligen en bildhuggare, men för att förskona honom från att svälta? Då och då kasta vi ut en insamlingslista för att skaffa pengar till en bildstod, men det fordras årtal, att ej säga årtionden för att på den listan få ihop ett belopp som nått och jemt hinner att betäcka de nödvändigaste kostnaderna, och konstnärens ersättning blir alltid den knapphändigaste. Om han icke under tiden dör af svält, är det sannerligen icke den "konstälskande allmänhetens" förtjenst, utan en följd deraf, att han skaffar sig ett torftigt bröd genom något mer eller mindre handt-

verksaktigt arbete, som han vanligtvis företager alldeles *invita Minerva* och som sannerligen icke höjer hans konstnärskap. *Staten* gör ingenting för åstadkommande af monumentala verk. *Museerna* kunna icke köpa annat än småsaker. Alla samman bekymra vi oss bra litet om bildhuggarkonsten.

Det är kanske icke heller vårt fel. Vi ha så mycket annat att tänka på: politik och festmiddagar, gaturenhållning, nya jernvägar, läroverksreformer, välgörande basarer med eller utan förlofnings- och andra slädpartier, barmhertighetsbaler, missionsböner, sällskapsspektakler, matinéer af konstälskare och konstälskarinnor, supéer af tråkighetsfrämjare, operetter på Nya teatern och Mindre teatern, nykterhetspredikningar, spelpartier, variétésföreställningar och mera sådant. Det der tager sin tid och äfven sina krafter, för att icke tala om pengarne. Men det är oundvikligt allt samman i ett stort samhälle, både i Stöckholm och i Trosa, mest i Stöckholm som dock, säga hvad man vill, är större än Trosa.

Är det då underligt, att vi icke ha tid att tänka på konst, allra minst bildhuggarkonst? Och, uppriktigt sagdt, är bildhuggarkonsten i vår tid och vårt land, af det slaget, att den förmår väcka vårt deltagande i så hög grad, att vi för hennes skull vilja försumma de tusentals pligter och bestyr som samhället och sällskapslifvet ålägga oss? Vi kunna ha goda konstnärer, men deras konst är kanske något främmande för oss, som äro nutidsmenniskor med nutidskänslor och nutidssträfvanden. Den tid är länge sedan förfluten, då vi, d. v. s. våra förfäder, voro intagna af den antika konsten eller åtminstone af den antikiserande konstrikningen. De trodde sig förstå denna, sådan den framställes af Sergel, och Sergel hade kunnat verka som en god tolk af den renaste stil och känsla, om han fått vara i fred för Gustaf III. Det var kungen-konstfrämjaren som hindrade Sergel att fullända en ädel uppgift, och konstfrämjaren blef i sjelfva verket konstförderfvaren. Dit åt går det vanligtvis, då furstarne lägga

sig i hvad de icke förstå, hvilket är mycket värre än då andra gifva sig ut på för dem okända djup, ty de andra hafva icke den stora makt som furstarne att förvrída och förderfva. Lyckligt det land, hvars furstar *icke* vilja spela rollen af konstälskare och konstskyddare! Om man någon gång träffar furstar som äro verkliga kännare, hvilket med deras uppfostran är nära omöjligt, så är det likväl högst sällsynt, att de derfor uträtta något godt, ty kännarskapet nödgas under nio fall af tio gifva vika för egenmäktigheten.

Emellertid var Sergel, *oaktadt* han var Gustafs skyddsling, icke i följd deraf, en sann konstnär som borde hafva haft stort inflytande på sitt land, om han icke i förtid domnat af och sjunkit i svårmodets slapphet. Det lilla han uträttat, plånades bort. Göthe klef fram och inbillade folket, att han fortsatte hvad Sergel i sina kraftiga dagar börjat, och folket trodde det naturligtvis — hvad har icke folket trott? — ända till dess att det fick se Karl den trettonde. Då vordo folkets ögon öppnade. Göthes konst hade icke något inflytande, icke något godt åtminstone. Hans medtäflare Byström var icke mycket bättre. Lyckligt var, att denne icke rådde med att bilda några efterföljare. Från en byströmsk bildhuggarskola må den nådige guden i all tid bevara vårt älskade fädernesland! Icke lemnade Fogelberg heller något egentligt intryck på samtid och efterverld, och han var dock, man må nu säga hvad man vill om det "forcerade" i hans "nordiska" konst, en verklig konstnär, hvilken stod lika högt öfver Göthes mödosamma knogande som öfver Byströms lösaktiga fjäsk.

Huru kommer det sig, att Fogelberg, denna äkta konstnärsnatur, icke förmådde väcka något egentligt deltagande, ännu mindre någon kärleksfull hänryckning? Det är visserligen sagdt och skrivet många gånger, att hans inflytande var mycket stort och att kärleken till fosterlandets gamla sagor och forntidsodling samt på samma gång vår nationalkänsla frodades och blomstrade just i och genom de fogelbergska verken, som skulle hafva fyllt oss med en alldeles

utomordentlig aktning, vördnad och tillgifvenhet. Det der låter mycket vackert, men har det felet att vara icke sant. Hvad har icke gjorts för att bevisa storheten, vigten och värdet af den "nordiska riktningen" inom konsten! Först sökte några af Fogelbergs samtida att sätta hans s. k. nordiska konst så ofantligt högt, att vanliga dödlige icke ens kunde se så högt, och likväl var det slut med den konsten, så snart mästarn sjelf gått hädan. Efter hans död hafva försöken förnyats flera gånger och några urnordiska ifröre hafva företagit sig det otacksamma arbetet att blåsa lif i den konst som vardt lik på samma gång som Fogelberg, men det kom ej längre än till en fåfång galvanisering. Allmänheten går nu temligen likgiltigt förbi Odin, Tor och Balder, anser på sin höjd, att fosterlandskänslan fordrar, det man visar dem ett aktningfullt bemötande, men dervid stannar det. De unga bildhuggarne bekymra sig icke om Fogelberg och den nordiska gudasagan, så vida de icke någon gång under läroåren på akademien tvingas att behandla ett ur den sagan hemtadt prisämne. Så snart de sluppit lösa, hafva de ingen tanke åt det hållet.

"Skulpturen har," skref L. Dietrichson för sexton år sedan, "i flere Retninger vist sig at være i Besiddelse af Materialier til en heldig Behandling af de mystiske Stoffer, der ej længere dæmrrer som en uløselig Opgave, der skal gives kommende Tider at løse, men tværtimod udgør et af vor Nutids Kunsts livgivende Elementer."

Vore det sant, så skulle Fogelberg nog hafva funnit efterföljare. Men hvar äro de? Nej, den formlösa nordiska gudasagan kan endast *undantagsvis* finna en så ihärdig konstnär som Fogelberg, hvilken är i stånd att gifva uttryck åt något som egentligen icke låter uttrycka sig. Och huru gick Fogelberg sjelf dervid till väga? Jo, han studerade antiken och åter igen antiken och ännu en gång antiken för att kunna finna antaglig form för det som skulle vara af antiken helt och hållet oberoende. Och när han hade lyckats, åtminstone jemförelsevis och så mycket som någonsin tänkbart

är, så var det också slut med hela den "ädla, nordiska riktningen" i vår bildhuggarkonst. Ingen annan lyckades, och det af ganska förklarliga orsaker.

Qvarnströms vackra konst fick icke sin höjdpunkt i behandlingen af de nordiska gudasagorna, ehuru han också försökte sig dermed någon gång. Hans "Loke och Höder" är ett temligen intetsägande arbete. Någon uppmuntran på den vägen hade han icke heller. Allmänheten är likgiltig för ämnet. Hela det der gamla, dystra, dimmiga sagoväsendet är för oss främmande. Om man också, i likhet med dem som göra nationalkänslan beroende af kärlek till de gamla sagorna, skulle finna förhållandet beklagligt, så är det likväl ett sakförhållande som omöjligt kan förnekas, så vida man icke är så skumögd, att man ingenting ser eller så intagen af egna förutfattade åsigtter, att man icke *vill* se.

Den som både vill och kan se finner nog svar på frågan, hvarför Fogelberg egentligen ingenting uträttat för bildhuggarkonsten här hemma. Han var med all sin nordiskhet främmande för vårt nutidsfolk, hvilket på sin höjd minnes honom som en ovanlig framställare af ovanliga ämnen, men kanske mest som den hvilken gjort Karl Johans rytartarstod och Birger Jarl på pelaren, för att tala om endast stockholmsstoder, och dess utom Gustaf Adolf i Göteborg.

Om Fogelberg med sitt kraftiga mästerskap icke kunde intressera oss för bildhuggarkonsten, emedan hans ämnen icke tilltalade oss, så förmådde Qvarnströms fina och älskvärda konstnärnatur icke väcka synnerligt deltagande, emedan han för det andliga, det som *så* kallas, offrade kroppsligheten, hvilken i plastiken dock är oundgänglig, lika oundgänglig som för hela lifvet. Qvarnström var osäker i de stora linierna af människokroppen, vare sig emedan han afsigtligt försummat dem för att vända sig med hela sin förmåga till framställande af ett visst själsuttryck i anletsdragen — något som dock sällan fullständigt lyckades — eller därför, att han verkligen icke *kunde* åstadkomma bestämda, kraftiga och sanna former, sådana som bildhuggaren måste fram-

ställa för att i sitt material återgifva naturen. Menniskokroppen försummades, vare sig af den ena eller andra orsaken, och den fick ej göra sig gällande under nutidsdräkten. Qvarnström var nog sanningskär, att icke framställa nutidsstorheter i antik nakenhet, och om han kunde det är tvifvel underkastadt, men hans sanningskärlek eller hans förmåga sträckte sig icke så långt som andra, utländska konstnärer i vårt århundrade, hvilka icke bäfvat tillbaka för samtidens byxor och rock, utan han dolde de plaggen under den veckrika kappan, ett föga värdigt sätt att komma ifrån en kinkig uppgift, hvarpå hans Berzelius är ett exempel som stockholmarne hafva dagligen för ögonen.

Icke var Qvarnström mannen att väcka till lif den medkänsla för bildhuggarkonsten som måste finnas hos ett folk, så vida denna konst skall kunna gå framåt och utöfva en välgörande verkan på samhället. Molin kom något närmare, utan att derför vara större konstnär. Mot hans bekanta "Bältespännare" skulle från skönhetslärans synpunkt mycket kunna anmärkas, men han har genom denna grupp utträttat mera för väckandet af allmänhetens deltagande för konsten än det mesta af alla våra andra konstnärers verk och mer än hans egen Karl XII, mycket mer än "Molinska fontänen", hvilken var på sin plats i gips uti ett slöjdställningsrums virrvarr, men icke är så fullkomligt på sin plats i brons i fria luften på ett torg. De som obetingadt rosade denna springbrunns figurer, så länge den stod på 1866 års industriutställning, och då gjorde det med fullt skäl, hafva sedermera nödgats pruta af på loforden. "Bältespännarne" torde dock alltid, åtminstone ganska länge, fortfara att vara ett folkkärt verk som väcker intresse. Hvarför? Emedan konstnären, försmående myten, behandlat ett fullt realistiskt ämne, hemtadt visserligen icke ur nutiden, men ur det verkliga folklivet i forna dagar och sådant det ännu skulle kunna visa sig, något som folket sjelft förstår utan förklaringar och utan att göra sig möda att läsa derom.

Hade vi flera sådana, man kunde önska mera konstnär-

ligt uppfattade, bilder, som detta Molins förnämsta arbete, kunde det nog hända, att vi icke läte operetterna och nykterhetspredikningarna, spelpartierna, missionsböerna och variétésföreställningarna så uteslutande upptaga vår tid och lägga beslag på vår kassa, att vi icke också hade en stund öfrig för bildhuggarkonsten och en slant i beredskap, när det gälde att samla ihop en summa för åstadkommande af ett konstverk, af hvilket alla kunna hafva glädje och nytta. Det kunde nog då också inträffa, att riksdagen under en fjerdedels timmes hvila från tullfrågorna och spörsmålet om skollärarne skola strypas eller endast svältas ihjäl hade tid att tänka litet på konsten och insåge att monumentala konstverk icke äro alldeles öfverflödiga inom ett samhälle som väl vet att man måste lefva — äfven om man är skollärare eller konstnär — men att menniskan lefver icke allenast af bröd.

Allmänhetens deltagande för konsten och konstnärernas förmåga att särskildt väcka och underhålla ett sådant deltagande stå i det närmaste samband, och ofta är det svårt att säga hvilket är orsak och hvilket varder följden. Att bägge behöfvas är visst, och lika visst är, att vi för närvarande just icke ega någotdera. Vi ha, som sagdt, Kjellberg och Börjeson, till och med Oskar Berg och Alfred Nyström och Söderman och de unga, Karin Arosenius, Theodor Lundberg och — gif akt! — Ingel Fallstedt, äfven Dyfverman och Sven Anderson, snabbskulptören i porträttmedaljonger, och kanske ännu flera. Ack *vi* ha icke Valter Runeberg! Men månne någon af de nämnda, med undantag af de två förste och *en* af de unga, hvilken jag snart här skall särskildt omnämna, kan, så aktningvärd hvar och en må vara för sig, åstadkomma något som i ovanligare grad intresserar och derigenom väcker det väl behöfliga, ännu ständigt slumrande allmänna deltagandet för konsten? Svårligen! Männe ens Kjellberg och Börjeson lyckats dermed?

Och likväl ha dessa två de nödiga villkoren för att fram-

stå som lifaktiga och lifgifvande nutidskonstnärer. Kjellberg har visat det flera gånger. Hans Romastudier, så oundvikliga äfven efter allt hvad han fick lära i Paris, har icke kört fast honom i en nu mera fruktlös "antikisering", utan tvärt om öppnat hans ögon för det sköna i verkligheten, för det sanna i den rätta nutidskonsten. *Litet* mera fart, hr professor, och ni skulle kunna uträtta ofantligt mycket godt! Dermed vill jag visst icke ha sagt, att Kjellberg är overksam. Det är ett gammalt, lika dumt som orättvist prat, att denne högt begåfvade konstnär skulle vara lat. Visst icke! Han har under ett par årtionden hunnit med ganska mycket, och detta icke af dussinarbeten, utan af verkliga konstverk. Huru många byster har han ej modellerat? Och hvilka lifaktiga hufvud! Lars Hierta, Arvid Posse, Nils Ericson, Blanche, Huss och gud vet hvilka alla, hvar enda en med sanningens prägel kännetecknande föremålet. Det är endast en *mästare* i konsten som kan åstadkomma något dylikt. De borde utställas *alla* dessa på *en gång* i ett lämpligt rum och gifva allmänheten tillfälle att se dem samtidigt och konstvännen anledning att samfäldt studera denna gren af vår nutidskonst och bilda sig ett rätt begrepp om det Kjellbergska mästerskapet.

Huru många medaljonger har icke Kjellberg dess utom modellerat! De gå väl till minst ett halft hundra, sannolikt mera. Jag har ingen uppgift på dem, men jag minnes åtminstone de flesta, och det vore önskligt, att hela Sverige mindes dem. Hvilken utomordentlig konstnär är ej samme Kjellberg i andra grenar af reliefen! Den som sett hans "gossar hoppande bock" vet hvad han förmår i frissammansättningen. Det är länge sedan han gjorde den första fri-sen med det ämnet. Det lär ha varit i Paris i början af 1860-talet. En konstvän, som då uppehöll sig på samma plats, har för mig omtalat, hvilket glädjerikt uppseende konstverket åstadkom bland skandinaverna i Paris, och det hade otvifvelaktigt väckt samma uppseende, om det utstälts offentligen, hvilket dock icke lär hafva varit fallet. Kjellberg var

då blott 25 år, tror jag, och naturligtvis bunden i akademiska former, men banden voro så höjliga, att den unge konstnären utan att slita sönder dem hoppade rakt in i verkligheten, och af den rörelsen mådde han godt. Hans "gossar hoppande bock" voro antikt sköna, men det var dock riktiga tjufpojkar från nutiden, några kätterska ungar som skuttade högt öfver det antika lugnet och likväl icke förlojade jemvigten. Den nästa frisen, af ännu större betydelse, är ett den mognade ålderns verk. Det är frisen på Jernkontorets hus, och den ha stockholmarne tillfälle att dagligen se, fastän detta dock har sina svårigheter, ty den sitter för högt upp. Den förtjenar att skådas på närmare håll. Sådana konstverk, utmärkta i sig sjeifva, äro också af stor betydelse för det inflytande de kunna ha på allmänhetens smak och det möjliga utbildandet af hennes konstsinne. De äro i det fallet ovärderliga. Skulle det icke finnas någon enda enskild person eller något byggnadsbolag som kunde af Kjellberg eller Börjeson beställa sådana friser eller mindre, men lika konstnärliga, och sätta dem på sina nya hus?

Borde icke Kjellberg sjelf arbeta för den saken? Konstnärens värdighet hindrar honom att bjuda ut sin konst, det inser man mycket väl, men nog kunde husegarnes uppmärksamhet fästas på vigten och värdet af konstnärligt smyckade murar, och den konstnärliga värdigheten skulle ej lida af att en sådan man som Kjellberg för det ändamålet utvecklade en smula kraft. Det är just olyckan, att konstnärer af betydelse, som t. ex. Scholander, förakta att verka i det offentliga, så snart de finna något motstånd, vare sig af allmänhetens okunnighet eller ligkiltighet eller snålhet eller kanske ock af afundsjuka. Scholander drog sig till baka i sitt skal, och der kunde han nog i förtroliga stunder brumma ganska duktigt, men han yttrade sig icke offentligt, och denna tillbakadragenhet har väl icke varit utan allt inflytande på det tillstånd, i hvilken vår arkitektur f. n. finner sig. Hufvudsaken är visserligen, att konstnären verkar i sin konst,

men han måste också ega förmåga och kraft att rent af *tvinga* fram sin konst, när dumheten, försoffningen eller snikenheten söka att qväfva henne.

Hvad Kjellberg förmår som idkare af egentlig monumental bildhuggarkonst i stort veta vi icke förr än vi få se hans Linné på fotställningen i Humlegården. Att döma efter utkastet, så bör han äfven i det afseendet kunna visa sitt konstnärskap i dess rätta nutidsdager, ty utkastet är, kanske med undantag af en del af dräkten, den ledsamma kappan, prägladt af den sanning som först och främst bör ligga utöfvaren af verklighetskonsten om hjertat. Men det är ofta långt mellan bågaren och läppen, mellan utkastet och konstverket i fulländadt skick. Lyckas arbetet, hvilket hvarje vän af vår konst måste innerligt önska, skall det otvifvelaktigt hafva ett välsignelserikt inflytande. Det behöfs i sanning inom detta samhälle.

Hr Börjeson är också konstnär och äfven han kommer snart att visa hvad han kan åstadkomma i det monumentala. Det är nu redan mer än tolf år sedan han fullbordade sin *Kägelspelare*, som i professor Gustaf Ljunggren fann sin skyddande vän, och ännu har konstnären icke i något riktigt stort haft tillfälle att visa sin förmåga. Det är sannerligen icke hans fel. Han har arbetat och sträfvat, men beställningar på stora verk komma icke snart i vårt land, och det är till hemlandet som Börjeson vändt sin håg, fastän han icke förr än under de senare åren återvändt hit. Längre stannade han i Rom och der gick han en tid med de der nordiska funderingarna som kunna infinna sig midt bland söderns rika konstverk. Han sysslade med Tors hammarhemtning och umgicks med Loke och Freja samt råkade till och med midt in i Ragnarök. Lyckligtvis stannade han icke der, ty då hade han förgåtts. Ragnarök förgicks sjelf, och väl var det för konstnären. Man vet icke, om det var vådadöd eller med uppsåt af den unge mästaren, liksom målaren Malmström en gång stack knifven i den ryktbare kämpen Starkads hjerta och gjorde det så kraftigt, att denne

Starkad aldrig reste sig mera. "Det är rätt åt de der gamla, fula gubbarne!" sade en älskare af nutiden. Uttrycket är naivt, men det är kanske icke så helt och hållet obefogadt.

"Med romantikerns djerfhet pröfvar han på, huru långt plastikens gränser sträcka sig", skref Gustaf Ljunggren om Börjeson och tänkte väl då mest på konstnärens *Kägelspelare*, men påminner i det samma om det antika konstverket, Myrons *diskuskastare*. Man kan spörja hvad romantiken har att göra med en så realistisk bild. Snarare skulle man väl tro, att Börjeson i sin *Kägelspelare* tagit ett afgörande steg åt verklighetskonsten, hvilken ju Myron i *sitt* verk bestämdt tillhörde. Rådligast är väl för öfrigt att icke alltför mycket uppehålla sig vid discobolus, då man talar om kägelspelaren. Hvad romantiken vidkommer, spåras den kanske mera i Börjesons *sjöjungfrur*, som skaffade konstnären ett namn . . . Hvarför? Jo, därför att drottningen af Würtemberg tyckte om dessa jungfrur och bestälde dem i marmor.

Det behöfs icke mer än att en furstlig person uttrycker sitt höga gillande af ett arbete, så är det arbetet ett förträffligt verk, i de flesta fall ett mästerverk. Hvad har konsten icke lidit af sådana furstliga tycken! Nu är det visst sant, att den bekante konsthistorikern Lübke var drottningens följeslagare, men nog vet man, huru en konsthistoriker förvandlas till en hofman. Det vissa är, att "sjöjungfrurna" äro ett par klena figurer, som alldeles icke bidraga till konstnärens anseende, och det der "förtrollande romantiska skimret", om hvilket professor Ljunggren talar, kan icke skyla öfver bristerna i modelleringen, åtminstone icke sådana de synas i gipsafgjutningen. "Sjelfva drömmande, synas de som en skön flyktig dröm", heter det om samma jungfrur, också ett loford öfver ett plastiskt konstverk!

Lyckligtvis vaknade konstnären, och det var slut med drömmen. Han kom till Paris. Der drömde han ännu en gång, en *passé-temps*, onekligen ett fint och ädelt arbete, och drog till med en *fången viking*, motsatsen till det förra.

“Passe-temps“ dolde sig blygsamt i “salongens“ bottenvåning. “Vikingen“ trotsade till sig uppmärksamheten i den svensk-norska konstafdelningen på Marsfältet 1878, men trotsset vann icke bifall hos dem som ställa höga fordringar på skulpturen.

Hans *gosse från Capri* är vacker. Hans utkast till *minnesstod öfver Sten Sture* är käckt i tanken, men behöver många rättelser vid utförandet. Dessa skulle den nu fullmogne konstnären utan tvifvel nog sjelf inse och verkställa, om honom lemnades tillfälle att utföra det stora verket. Men dertill synes åtminstone ännu icke någon anledning. Är det konstnärens fel eller kommer det sig af den allmänna liknöjdheten? Kanske att båda hafva sin del i tystnaden. Utkastet är onekligen icke så kraftigt öfvertygande, att hvar och en sticker handen i fickan, drager fram myntet och anhåller att få vara med om den stora insamlingen; men så är det heller ingen hemlighet, att den krona som skulle gifvas ut för ett allmänt gagneligt föremål, i synnerhet för åstadkommande af ett monumentalt konstverk, icke kommer på långt när så fort ur fickan, som när fråga är om en subskriberad middag på Hasselbacken.

Emellertid har konstnären offrat dagar och nätter, veckor och månader, år kanske äfven, på åstadkommande af ett så betydande utkast som det i fråga varande. Hvem lönar honom därför? Hvem säger ens ett godt ord? Nej, här kommer en s. k. granskare, konstanmälare, recensent och “kritikaster“, en herre af pennan, som får betalning för allt hvad han hinner skrifva, det mesta kanske bara utkast och det af helt annat och lättare slag än konstnärens, och den herrn sätter sig att klandra konstnärens verk. Sådant händer, t. ex. just nu i dessa rader. Mannen af pennan anser sig göra sin pligt, äfven om han dermed rycker brödet från konstnären, ty han vet, att konsten är högre än konstnären och att man ej får hjälpa den senare på den förras bekostnad. Det är hårdt, och det är icke ens rättvist alltid, ty nog kan det hända, att konstnären har rätt och

granskaren orätt. Tron I icke, herrar konstnärer och damer konstnärinnor, att den som aktar och älskar konsten i hennes idkare, känner och vet detta, känner det ofta med smärta? . . . Men hvad är att göra?

Jag talade om Börjeson, såsom sagdt, en verklig konstnär. Nu lefver han i Stockholm. Nu arbetar han på *Holbergsstoden*, hvilken ej mycket angår oss, men derefter skall han göra *Geijerstoden*. Rätt så! Med den stoden har det varit ganska krångligt. En gång kom hr Nyström hem från Italien och stälde upp ett utkast i lera. Det verkade ganska fördelaktigt i arkitektoniskt afseende, men Geijers figur hade sina små fel. Dessa voro dock icke några döds-synder och hade sannolikt kunnat afhjelpas, om konstnären lemnats tillfälle dertill. Det är visst icke sagdt, att det hela blifvit ett för all tids granskning bestående arbete, derpå kan man till och med med skäl tvifla, ty sjelfva *kännetecknandet* af den person som skulle afbildas hade väl fallit sig något svårt för hr Nyström; men nog torde det också vara visst, att konstnären allt för tvärt afspisades från ett håll. Professor Nyblom sporde med riktig förtrytelse: "Är hr Nyström rätte mannen?" Professorn, annars så välvillig, fryntlig och älskvärd, glömde den gången sin vanliga humanitet och erinrade sig icke, att *hvem som helst* är rätte mannen eller rätta qvinnan — ty hon kan nog också vara konstnär — blott förmågan finnes. Denna kunde icke ens *efter* utkastets uppvisande helt och hållet fränkännas hr Nyström, om han också icke uppfylde alla fordringarna, och ännu mindre *före*; men det var, ledsamt nog, just det senare som professor Nyblom tillät sig.

Nå ja, låt oss glömma ett litet förhastande. Högre makter hade väl beslutit, att hr Nyström icke skulle komma sin hand vid Geijer, och derom är kanske ingenting att säga, blott man icke gått litet för hetsigt till väga och stött opartiskheten något för våldsamt för hufvudet.

Om det för åstadkommande af en bildstod öfver en utmärkt personlighet. vore nödvändigt att hafva känt den personligheten, skulle icke många stoder komma till stånd. Och utan personlig kännedom af föremålet kan väl ingen fullkomligt känneteckna det. Således torde det vara klokast att icke ställa sina anspråk i det fallet allt för högt. Nöjer man sig med, att konstnären lärt sig af hans verk känna den som skall afbildas, hvilket väl är det enda som kan med billighet fordras, så torde dock knapt någon enda nu levande bildhuggare ens i det afseendet uppfylla villkoret. Ty det är väl icke tillräckligt, att konstnären, som i de allra flesta fall förut icke sysselsatt sig med sådan läsning, skaffar sig Geijers arbeten och drager igenom dem mer eller mindre lättvindigt. För att kunna känneteckna en sådan utomordentlig personlighet, jag menar känneteckna så godt sig göra låter utan den personliga bekantskapen, fordras att på fullt allvar under längre tid hafva *grundligt studerat* hans arbeten. Hvilken af våra konstnärer har väl haft tid till sådant?

Nej, man får nog nöja sig med att konstnären är en begåfvad person som med vanlig konstnärsinstinkt fattar uppgiften, läser en smula, hör sig före litet här och der, funderar litet och så griper verket an. Det är hvad hr Nyström väl gjorde och hvad hr Söderman gjort, innan de började knåda till figuren, hr Söderman till och med i tre olika exemplar, ingendera fullt lyckadt, men hvar och ett vittnande om aktningvärdt allvar. Så kom hr Börjeson. Hans modell är onekligen den bästa. Hvad som genast vittnar till hans fördel är att man icke ser till något af det der "romantiska skimret", för hvilket konstnären förut lofordats, utan att han fattat sin uppgift i full öfverensstämmelse med verkligheten och sökt framställa en Geijer sådan denne gick och stod bland sina lärjungar, med allvarets hållning i figuren och med tankens djup i ansigtsuttrycket. Antiken har hjälpt konstnären att träffande återgifva människokroppens linier äfven under nutidsdrägten och har bi-

sprungit honom just i framställningen af det sanna; sjelf har konstnären format bilden så som bilden af en man i vårt århundrade bör framstå, enkel, naturlig, utan från andra tider lånade uttrycksmedel. Drägten är sådan som Geijer bar den, icke vacker, icke något apolloniskt, intet draperi, inga skönhetsveck, bara rock och långa benkläder. Det är fult! invänder en och annan skön själ. Det är *sant!* svarar den som fattar verklighetens betydelse i konsten. Börjeson har haft mod att försaka äfven kappan. Det är icke alla nutidskonstnärer som äro så modiga, äfven om de erkänna att kappan är ett konventionelt oting på nutidsbilden. Heder och ära, vågar jag säga, åt Börjeson för hans sanningskärlek! Är han mindre konstnär för det? Nej, han är större. Han har med sin Geijer tagit ett stort steg framåt. Jag törs dock icke påstå, att han helt och hållet brutit med gamla fördomar och tagit steget *fullt ut*, och jag skall strax säga, hvarför jag icke ännu vågar helsa honom välkommen på verklighetskonstens område; men nära är han, och det är högst glädjande.

Det är kanske något stötande i figurens sätt att hålla armarne, som nämligen icke sträckas framåt eller hållas vid sidorna, utan på ryggen. Det kan vara betecknande nog för Geijer i samtalande ställning, och han behöfver ju icke ovillkorligt framställas i lärostolen. Der stod han aldrig med händerna på ryggen, minnas nog alla som hade glädjen att höra honom föreläsa, utan alltid hade han händerna på katederpulpeten och stundom slog han näfven i brädet och — grät. Men nu samtalar han eller funderar, och deremot svär icke, att händerna läggas på ryggen. Värre är, att detta verkar obehagligt, när man ser figuren fram ifrån, och obehaget kommer icke af någon onödig tanke på att det är orimligt, att det icke skulle hafva fallit en antik konstnär in och så der vidare, utan det kommer deraf, att det ser onaturligt ut. Liksom man, i fall man verkligen förmår uppskatta värdet af det naturliga, finner obehagligt, att en människokropp utan några tvingande omständigheter till större

delen svepes in i en kappa, så är det nästan lika motbjudande att få se en för öfrigt lyckad figur med armar, hvilka fram ifrån förekomma som stympade. Det fattas något i den naturliga figuren, tycker man, och vill man vara kittlig, så kommer man med den anmärkningen: konstnären vet icke hvar han skall göra af armarne, då han icke vill använda den "obligata" kappan.

Men det är möjligt, att jag har orätt, att konstnären som låter Geijer hålla händerna på ryggen är större realist än granskaren sjelf och att denne senare ännu är bunden af gamla konventionela åsichter och dumma fördomar. Sådant kan ju hända, ty det är ofantligt svårt för en gammal människa att frigöra sig från alla falska föreställningar, hvilka man i ungdomen nött in i henne. Men till dess jag öfverbevisats om att hafva misstagit mig, fasthåller jag vid den åsikten, att konstnären gjort orätt i att låta Geijer hålla händerna på ryggen.

Hvad som bestämdt är orätt af Börjeson, det är, vågar jag påstå, att han satt den förkroppsligade tanken vid Geijers fötter. Ofverst på minnesvärdens ser man Geijer, men nere på fotställningen varseblir man en qvinlig figur, som låter högra handen leka på en lyra. Det är "Geijers tanke" eller bara "tanken", säger man. Hvad bevisar att så är? Är det något enda kännetecken på att denna figur skall vara en tanke? Huru ser en tanke ut? Vet hr Börjeson det? Är det någon annan som vet det? Nej, svarar man, men man kan ju komma öfver ens om att så är. Der ha vi det *konventionela*, det gamla otyget, som verklighetens friska konst borde befria oss ifrån. Der ha vi orsaken, hvarför man ej ännu kan helsa Börjeson riktigt välkommen på den konstens område.

Man måste således komma öfver ens om, att det är en *tanke*. För dem som icke varit med om öfverenskommelsen, och det är det stora flertalet af dem som komma för att beskåda konstverket, ser figuren icke ut som en tanke, men väl som en ung, vacker, intagande, något fundersam

qvinna, som sitter och leker med lyrans strängar, under det hennes tankar äro på helt annat håll. Den *tankspridda* skulle man kunna kalla henne. Och hvad har hon i sin tankspriddhet att göra med mannen öfver hennes hufvud? Ingenting synligt, intet som kan öfvertyga den som ej varit med om öfverenskommelsen. Hvem kan föreställa sig, att Geijers tanke eller tanken i allmänhet skall sitta vid tänkarens fötter? Vanliga menniskor föreställa sig, att tanken bodde i Geijers hufvud, liksom i alla andra tänkande varelsers, och fick sitt uttryck i anletsdragen. Der har Börjeson också just genom den lyckade porträttligheten ganska vackert och tillfredsställande uttryckt, att mannen verkligen var en tänkare. Den der qvinnan der nere är en fullkomligt öfverflödig figur, till och med en skadlig för ett för öfrigt så riktigt och sant konstverk. Vår tid har växt ifrån allegorierna.

Men hon är vacker! Det är sant, men det hjälper icke vid Geijer-stoden. Sätt henne för sig sjelf hvar som helst, blott icke vid Geijers fötter, och man skall med nöje betrakta henne. Hon är också mycket enkelt utrustad, utan bjäfs och granlåter, i en helt tarflig dräkt, och därför måste man hålla konstnären räkning. Der är han den förståndige verklighetsskildraren, men äfven i det afseendet står ju "tanken" i så ringa öfverensstämmelse med hvad konstnären önskat uttrycka. Geijers tanke måste väl vara annorlunda utrustad än en vanlig landtflicka. Hur man vänder saken, så syndar den mot sannolikhet och följdriktighet. Den torde synda mot äfven en tilltalande anblick, ty icke kan det göra synnerligt god verkan, att se dessa två figurer tillsamman, den ene öfver den andra. Man behöfver icke vara någon omedgörlig anhängare af den för skulpturgrupper så mycket rekommenderade pyramidformen för att finna, det *två* enstaka figurer öfver hvarandra äro af dålig verkan.

Jag har uppehållit mig länge vid Börjeson, men jag hoppas, att det icke varit *för* länge, ty han är en konst-

när af hvilken man ännu kan vänta mycket och för hvad han redan gjort måste man hysa aktning. Nu väntar man blott, att han skall bryta hvarje förbindelse med det konventionela.

En som otvifvelaktigt redan brutit är hr Fallstedt. Hos honom ser man hvilken verkan sanningen i konsten kan åstadkomma. Han har hittills icke visat annat än porträttbyster, men fortfar han att framställa dem som de senast utställda, så har han en vacker framtid inom konsten. Konstvännerna kände hr Fallstedts förmåga redan för några år sedan. I Paris har han utställt ett och annat, men det har kanske behöfts landsmanskapet för att der särskildt uppmärksamma honom. Man har der mycket i samma väg att se, och den nyare franska bildhuggarekonsten har utmärkta arbeten i träffande karakteristik och fulla af det verkliga lif som nutiden önskar finna i konsten. Det är också deraf hr Fallstedt dragit nytta, och i vårt land har hans senaste utställningar väckt stort uppseende. Efter ett högst anmärkningsvärdt arabhufvud på Konstföreningen i Stockholm, var det i synnerhet professorn, greve G. v. Rosens porträttbyst på utställningen i Göteborg som framkallade beundran hos allmänheten och vann det varmaste erkännande af mycket fordrande konstälskare. Hr Fallstedt visade flera byster på fjolårets utställning i Göteborg, alla i samma liffulla säkerhet. Den minst lyckade var kanske målaren, frih. G. v. Cederströms, men äfven den bar vittne om förmåga att karakterisera. Så kom en utställning i mars detta år i Föreningen för nordisk konst i Stockholm af en hel mängd porträtt af personer, de flesta göteborgare, men kända äfven här. Man stod slagen af häpnad, till och med af hänryckning.

Hvarför? Hade man aldrig förr sett vackra porträttbyster? Visserligen, men nu var det icke fråga om vackra, utan om *sanna*, om så utomordentligt sanna, att man tyckte sig se dem lefva. Den yttre porträttligheten var återgifven med en förvånande träffsäkerhet, men i detta yttre

framlyste också det afbildade föremålets karakter på ett sätt som kanske sällan lyckas inom skulpturen. *Alla* som sågo dessa byster intogos af beundran för den kække konstnären som vågat sig på ett så naturträffande behandlingssätt. Men det finnes personer hvilka, om de äfven sjelfva ej kunna frigöra sig från det gripande intrycket af det sanna, dock icke våga lita på sig sjelfva i det afseendet, emedan man för länge sedan lärt dem, att sanningen i det eller det särskilda fallet icke har något att betyda, utan att hon måste underordnas allmänna, evigt oföränderliga lagar som kallas skönhetslagar och som gifva de noggrannaste föreskrifter om hvad inom konst är tillåtligt eller icke, lagar som reglera allt och förelägga måttet för konstnären. Härtill skall du gå, men ej vidare! Se på de gamla, studera de gamla, följ de gamla! Men de som tolka dessa lagar glömma att erinra om den lilla omständigheten, att de gamla just sjelfva på det nogaste följde naturen sådan *de* sågo henne och att de alldeles icke satte i hop bilder "ur djupet af sitt medvetande", konstruerade utan lefvande förebilder. Det är en liten erinran som de hvilka djerfvas kalla sig "idealister" icke borde glömma.

De "gamla" framstälde icke i bildhuggarkonsten en qvinna i hatt med fjädrar och med en slöja öfver halfva ansigtet. Det kan ej nekas, men sådana qvinnor såg man då hvarken i Grekland eller Italien. Hade de i verkligheten uppträdt så utrustade, så hade nog de "gamla" afbildat dem på det sättet, derom kan man vara öfvertygad. Men damen med det leende ansigtet? Det är ju mot alla regler för för det plastiska lugnet! Derpå kan konstnären helt enkelt svara: bokstafven dödar, men anden gör lefvande! De som icke våga gå utom den gamla lexan predika, att konstnären "fixerat ett momentant ansigtsuttryck" — så stod det att läsa i Posttidningen, *icke* skrifvet af tidningens vanlige konstanmätlare. Den som vet, att konsten icke får bedömas efter minneslexor, utan efter lefvande lifvet, och sett detta konstverk af hr Fallstedt vet också, att han der-

uti gjort en hel, beundransvärd karaktersskildring, hvilken aldrig framkommit, om han modellerat efter gamla lexor, i stället för efter naturen. Hr Fallstedt har mod att vara sann, fruktar icke att tolka naturen sådan hon *är*. I denna sin trygghet kan han göra så många leende hufvud som han råkar på — leendet har lyckligtvis icke ännu flytt ur lifvet — och sjelf kan han le åt de der gamla herrarne som hafva sin skönhetslära på vissa hyllor och i vissa fack, noggrant "etiketterade" och numrerade för att tagas fram, när ett omdöme i konst skall afgifvas, då de se efter, om konstverket passar riktigt in på nummer tu eller sju eller om det alldeles icke passar in på någon hylla, i hvilket fall det genast förklaras odugligt. Konstnären kan gerna le, om gubbarne (gubbåldern kan stundom infinna sig mycket tidigt, kanske till och med vara medfödd), taga honom sjelf i upptuktelse och förklara honom vara en moraliskt dålig person, såsom man sett vid granskningen af literära konstverk. Är han sann, förstår han att uppfatta lifvet sådant det är och framställa det i dess friska ursprunglighet inom konsten, så är det likväl han som triumferar, och hans namn lever i aktadt minne långt efter det etikettgubbarne äro för alltid glömda.

Jag nämde i förbigående om en klandrande anmälan i Posttidningen af Fallstedts porträttbyster. En tid derefter kom en ny anmälan i det bladet, och den gången af dess vanlige konstgranskare *C. R. N.*, d. v. s. professor Nyblom. Då vederfors konstnären full rättvisa. Något annat var ej heller att vänta från en person, hvars teoretiska studier icke fått ligga och multna på hyllorna, utan hållits vid lif och drifvits framåt af ständigt aktgifvande på nutidens konstföreteelser, af den skarpa blicken och den friska lifsåskådningen hos en verklig *personlighet*. Hvad professor Nyblom erkännande uttryckte var otvifvelaktigt ett alster af hans egen uppfattning af sanningen i naturen och konsten, men det var också ett fullständigt uttryck af den allmänna åsikten. Det är sådana konstverk som Fallstedts porträttbyster

hvilka draga folkets intresse till sig och hålla det fångsladt för alltid. Om våra konstnärer i allmänhet utstälde sådana liffulla arbeten, skulle deltagandet för konsten, till och med bildhuggarkonsten, otvifvelaktig visa sig helt annorlunda än nu och kanske till och med förmå öfvervinna en hel del af de många, af mig här ofvan uppräknade hindren.

För att intresset för konsten må varda lifligt, fordras att konstnärerne också framställa lifvet och icke hålla sig till döda abstraktioner. Det är första vilkoret.

“Det är då en gräslig otur, nu har jag varit flera år i Konstföreningen och har icke vunnit en enda tafla!”

Så klagar kanslirådet X., grosshandlar Y. och brukspatron Z. jemte många flere “konstvännen”. Hvar och en af dem har råd att köpa sig ett och annat konstverk hvart år, men det faller dem aldrig in. “Hvarför skulle vi då ha Konstföreningen?” säga de. De anse sig uppfylla allan rättfärdighet såsom konstälskare, då de betåla 15 kr. om året. För den summan göra de anspråk på stora dukar med mästerverk. Somliga anse 15 kr. för dyrt, fly Konstföreningen och låta skriva in sig i Föreningen för nordisk konst, der de med 10 kr. slippa ifrån konstskyddarskapet. Är man en alldeles ovanligt varm konstälskare, så går man in i bägge föreningarna, summa 25 kr., men då har man också visat, att man ej skyr några uppoffringar.

Det är hvad konstföreningarna i Stockholm uträttat, och dylika föreningar på andra orter i Sverige äro kalkerade på de stockholmska. Göteborg torde vara det enda ställe i fäderneslandet, der konstverk, åtminstone i något nämvärtdt antal och till nämvärda pris, köpas äfven utom konstföreningen. Göteborgarne ha råd till det, säger man, och det är nog sant, men det är icke sagdt, att alla som “ha råd” derfor bekymra sig om konsten, I Göteborg bruka till och med enskilda personer utgifva ganska stora

summor icke blott för att pryda sina egna bostäder, utan för att öka de offentliga samlingarna.

“Bara skryt!”

Hvem kan ransaka hjertan och njurar ens på en göteborgare, men äfven *om* det vore bara skryt, så är det ett skryt med bra vacker påföljd. Om skryt aldrig kan vara aktningsvärdt, så torde det dock i detta fall bestämdt vara efterföljansvärdt. “Jag önskar att de vore rackare allesamman“, sade presten, som för en förrättning i mästermannens eller rackarens familj fått en oväntad, hederlig vedergällning.

I Stockholm köper man i allmänhet icke taflor. Man vinner dem, i fall lyckan är god. I annat fall är man utan eller också går man på en konstauktion, på hvilken “icke uteslutande underhaltiga“ arbeten från Tysklands tafveltillverkare hållas till salu, och man är kanske nog lycklig att för skapligt pris komma öfver en tafla med “namn“ — i katalogen, och med ram. För öfrigt finnas taflor alltid på Norrbro, och här och der säljas under hand “oljemålade“ taflor. Marknaden är således väl försedd och prisen i allmänhet “facila“. Men konstnären, den *verkliga* konstnären, hvad har han för marknad? Ingen annan än den som skimrar i det mycket svaga hoppet att någon enda gång få sälja till staten. För öfrigt får han hålla sig till konstföreningarna. Men i dessa är det stark trängsel. Der trängas icke blott konstnärer af olika slag och förmåga, och den mindre förmågan har stundom lika goda utsigter som den större, utan der kräla om hvarandra hela högar af diletanter, en *massa perditionis*, som det heter i teologien, hvilken skulle vara hemfallen till fördömsen, om det icke funnes en långmodig och nådig gudamakt, annars kallad flertalet af inköpsnämnden, som låte nåd gå för rätt, d. v. s. trampade all rätt under fötterna och köpte hvad dessa diletanter utan all blygsel utbjuda. Det är hemskt.

Hvilka synder ha icke konstföreningarna begått! Hvilket tungt ansvar hvilar ej på deras skuldror, gnager icke, eller *borde* åtminstone gnaga deras samveten, i fall de ha

några. Det är en gammal, mångårig medlem af en konstförenings inköpsnämnd som bekänner detta, och han söker alldeles icke ursäkt sig sjelf. Ty hvar finnes ursäkt i det fallet? Nämnden är solidarisk, och det vore fejt att söka kasta skulden på några medlemmar och frikänna andra. Vi må alla vidkännas hvad som beslutats i allas namn. Den enda mildrande — om något *kan* vara mildrande i det fallet — omständigheten är, att inköpsnämnden handlat på god tro, ansett sig handla rätt, då den för godt pris handlat till sig, till föreningen, en hop odugligt skräp, blandadt här och der med ett enda förtjenstfullt arbete. Okunnigheten och illviljan påstå naturligtvis, att inköpsnämnden är partisk, begår mannamån, afsigtligt gynnar en på en annans bekostnad, och nämnden får vara glad, om hon icke helt enkelt skylles för att låta köpa sig. Sådant der får man underkasta sig, då man af 150 utbudna arbeten icke kan köpa flera än 15 eller så omkring. *En* tiondel är nöjd, *nio* tiondelar svära ve och förbannelse och tveka icke att framkasta de svartaste beskyllningar.

Men det är icke för hvad nämnden *ej* köpt, utan just för *hvad* hon köpt som hon rätt många gånger borde känna samvetsqual, ty hon har genom sin beskedlighet, sin önskan att uppmuntra likt och olik, gjort stor skada. Hade icke konstföreningar funnits, skulle vårt land ovedersägligt hafva haft betydligt färre antal konstidkare än nu, men det hade då också ganska visst haft långt flere *konstverk*. Det är det lilla, det futtiga och fnaskiga som konstföreningarna uppmuntrat. Det är personer som aldrig bort tänka på konstidkande som dessa föreningar dragit från andra yrken och inbillat, att de verkligen vore konstnärer. Föreningarna ha icke råd att köpa riktigt värdefulla konstverk, ty sådana äro dyra, och därför hålla de sig till de dåliga, på sin höjd till medelmåttorna.

Sannerligen är det icke ett sorgligt tillstånd rör konsten i ett land, der staten gör mycket litet, de enskilda ungefär ingenting och konstföreningarna hålla sig blott till

det lilla, se mera på *antalet* af de vinster som skola utlottas än på deras *beskaffenhet*. Det borde dock vara de förenade krafterna som skulle kunna uträtta hvad den enskilde ej förmår. De kunna skaffa utvägar att värdigt löna den konstnär som sträfvar till ett högre mål. Men hafva konstföreningarna ens försökt att verka på det sättet? Aldrig! Skulle t. ex. Stockholms konstförening, i stället för de 80 eller 90 vinster, som nu mer årligen inom föreningen utlottas, vilja nöja sig med 4 eller 5, i fall dessa voro konstverk af högre värde? Visst icke, ty om också, hvilket dock kan vara tvifvel underkastadt, flertalet inom Konstföreningens inköpsnämnd vore villigt att främja konsten på det enda verkligt gagnande sättet, så godkändes detta icke af föreningsmedlemmarnes flertal. De flesta af dessa medlemmar vilja hellre se möjligheten ökad att sjelfva vinna ett litet medelmåttigt eller rent af underhaltigt stycke än veta, det man gör konsten en tjänst genom att afvisa större delen af de många dussinarbetena och samla sin inköpsstyrka på några få värdefulla konstverk. Detta vet inköpsnämnden och anser pligten fordra att också handla derefter. "Vi måste hafva många vinster vid utlottningen", heter det. Det är det förnämsta, ofta det enda syftemålet.

När så tillgår inom Stockholms konstförening, hvilken onekligen är den kapitalstarkaste i riket, så kan det icke gå till på annat sätt inom landets öfriga konstföreningar, ej ens inom Göteborgs. De små föreningarna här och der i landsorten äro ett ännu värre förderf för konsten. Deras uppgift är sannerligen icke att gagna konsten, utan att för billigt pris skaffa medlemmarne några små väggprydnader, hvilka dock icke äro af prydligaste slag. På detta sätt fostras öfver hela landet en diletantism eller på sin höjd ett konstförenings-måleri (om skulptur är högst sällan fråga), som ej kan annat än verka skadligt för det verkliga konstnärskapet.

"Hvad skall eder son bli?"

"Artist!"

“Männe det föder sin man?”

“Jo, jo men! Han får sälja till konstföreningen i X., som betalar honom 50 kronor för en tafla som han målar på en vecka. Förut var han i skomakarlära, men då förtjenade han knapt tiondedelen, och fick ändå slita ondt.”

Det är på det viset konstföreningarna fostra “artister”.

Men skulle, invänder möjligtvis människovännen, den medelmåttige konstnären då ej ha rätt att lefva? På den frågan måste de som akta konsten svara: Vi se ingen nödvändighet för honom att lefva — på ett område, dit han icke hör. Det fins väl flere lefnadsvägar än konstens och i synnerhet än den som leder till konstens missbrukande. Man kan vara en mycket duglig skomakare, bankdirektör, hökare eller expeditionschef, men en ganska oduglig konstnär. Det är konstföreningarna som hafva på sitt samvete att ha från skomakarlästen, finansväsendet eller boddiskan ryckt ganska skickligt folk som kunnat gå långt inom dessa yrken och främja den allmänna välmågan, under det de ej heller åsidosatt sin egen, medan de deremot såsom “artister” föra ett ganska bekymmersamt lif utan glädje för sig sjelfva eller andra. Konstföreningarna kunna ju ej åtaga sig att föda och kläda dem och betala deras tvätt. Föreningarna “uppmuntra” dem, d. v. s. köpa ett eller ett par år deras *croûtes*, men de kunna ej hålla i dermed i årtionden. Snart komma andra, lika dåliga, som också skola “uppmuntras”, och då lemnas de förut uppmuntrade utan hjälp.

Om man också skulle lemna de små konstföreningarna i landsorten i orubbad njutning af deras inbillade nytta, kan man deremot icke underlåta att beklaga, det en så stor förening som den stockholmska ej gör något mer för att främja en högre sträfvan inom konsten. Hvarför framställdes icke det på föreningens femtioårsfest i år? Der talades vidt och bredt om det gagnrika och välgörande inflytande föreningen utöfvat inom de vidaste kretsar, och man yfdes öfver de 3,288 konstverken (huru många af dem

äro verkliga konstverk?) som inköpts för en summa af 638,194 kr., liksom man med själfbelåtenhet framhöll, att ledamöternas antal stigit från 300 till 2,000.

Skåden omkring er i landet och svaren ärligt på frågan: har konsten verkligen främjats i samma mån som konstföreningsmedlemmarnes antal tilltagit? Är det verkligen konstföreningarnas förtjenst, om konsten under det halfva århundradet gjort några framsteg? Äro dessa föreningsars "civilisatoriska roll" i själfva verket så betydelsefull? Hvad var det konstakademiens direktör, greve G. v. Rosen sade? Jo, "hur mången gång har väl icke i undan-gömda bygder den genom konstföreningarna föranstaltade tillförseln af konstverk väckt till lif slumrande, omedvetna anlag, hvilka eljest för alltid blifvit oupptäckta, och hur ofta har icke sålunda en enda liten tafla, en statyett eller ett kopparstick utgjort det ringa frö, ur hvilket sedermera uppspirat de rikaste och yppigaste skördar!"

Det är vackert sagdt, skada blott att det icke är lika sant som vackert, ty i det af greve v. R. åberopade fall lära konstföreningarna väl icke ha skapat några verkliga konstnärer; det fordras nog något mera än åsynen af "en enda liten tafla, en statyett eller ett kopparstick" för att bereda jordmånen för de "rikaste och yppigaste skördar". Det måste väl ej heller i själfva greve v. R:s egen tanke hänga så rätt till samman med den "civilisatoriska rollen", enär han vid samma tillfälle, Stockholms Konstförenings femtioårsfest, målade föreningens framtid och då uttryckte den åsigt, att föreningen bör upphöra att vara en "välgörenhetsinrättning" för att i stället kunna rikta sin uppmärksamhet uteslutande på den konstnärliga delen af sin mission. "Inseende, att föreningen till sin hufvuduppgift bör hafva att hos allmänheten väcka, utbilda och underhålla känslan för det *sköna* inom konsten, skall den afstå från att, som ofta förr varit fallet, till följd af en missuppfattad människovänlighet uppamma ett slägte af diletanter, som undandragits en långt förmånligare verksamhet på andra kulturområden

eller inom industrien.“ De der orden äro icke blott vackra, utan framför allt sanna, och det är för den fosterländska konstvännen en glädje att höra dem uttalas af den som har ett så stort inflytande på vårt lands konstförhållanden. Det vore önskligt, att den der framtidshägringen redan nu vore verklighet, ty går man ännu några årtionden fram i samma riktning som hittills och köper i konstföreningarna blott för att “uppmuntra“, utan att fråga efter om denna uppmuntran är förtjent, eller endast af barmhertighet, emedan det är “synd om“ den eller den personen som företagit sig att klottra på papper eller smeta på duk, så är fara för handen, att vi förderfva hela vår konst — om vi någonsin haft någon — eller omöjliggöra uppkomsten af en sådan.

I Stockholm har man icke nöjt sig med *en* konstförening (uttalas äfven: konstförnedring), utan ansett sig behöfva *två*. Den andra i ordningen, “Föreningen för nordisk konst“ var länge icke annat än de “refuserades salong“, der man för vrakpris köpte hvad den större och äldre föreningen försmått och hvars utställning sällan eller aldrig besöktes. Förhållandet är nu mera något annorlunda sedan Föreningen för nordisk konst skaffat sig en bättre utställningslägenhet, alldeles in på näsan af Konstföreningen, höjt årsafgiften, dock ännu underbjudande medtäflaren, satt i spetsen en snillrik konstnär och varm konstvän samt inflytelserik konstledare och lärare, hvilka alle samman äro förenade i grefve G. v. Rosens person, och antagit en rask och verksam konservator, landskapsmålaren Hjalmar Sandberg.

Nu skola de två föreningarna täfla, och det inbillar en och annan konstnär sig vara alldeles ypperligt för “marknaden“, en mycket farlig inbillning. Följden är icke någon annan än att krafterna splittras. Om dessa små föreningar handlade i konstens intresse, så sloge de sig tillsammans och verkade med gemensamma krafter. Då kunde möjligtvis något godt kunna åstadkommas, förutsatt naturligtvis, att den grundsats efter hvilken inköpen bedrefvos icke längre vore barmhertighetens eller den fäkunniga uppmuntran af

alldeles opröfvade nybörjare eller redan tillräckligt underkända diletanter. Men så som det nu är, verkar ingendera föreningen något godt. Huru skola de "konstverk" se ut som förvärfvas efter omkring 100 kr. stycket? Det är ett pris som måste anses för medelpriset i Föreningen för nordisk konst, hvilken vid sina uppköp kostar på sig ett par tusen kronor för att förvärfva *tjugu* arbeten. Då anser Stockholms Konstförening konsten åtminstone något mera värd, ty hon plägar vid hvarje inköp betala fyra eller fem tusen kronor för ofta mindre antal arbeten, och använder årligen några och tjugu tusen kr. på inköp af åttio eller nittio. Om de bägge föreningarna sloge sig till samman och leddes af konstförståndiga och konstälskande grundsatter samt icke köpte i tiotal, utan i ental och *blott* goda saker, så vore den rätta konstföreningsidén räddad och kunde verkligen uträtta något.

Men det lönar väl icke mödan att tänka på något sådant. Hvad säger hr X?

"Jag är nu medlem af bägge föreningarna," säger han, "och betalar 15 kr. i den ena samt 10 kr. i den andra, summa 25 kr., för hvilka jag har hopp att vinna på båda ställena. Om föreningarna förenades, vardt väl årsafgiften 15 kr., kan jag tro, ty mera betalar man icke på *ett* ställe, och det vore visserligen en besparing för mig af 10 kr., men då har jag icke utsigt till mer än *en* vinst. Inte må ni tro, att jag vill vräka ut pengar för *två* lotter i en och samma förening*. Det skulle kosta mig hela 30 kr. Nej, jag tackar! Jag tycker, att det är bäst, att det är som det är, så kan man för 25 kr. få sig ett par små väggprydnader och slippa tapetsera om förmaket."

Låt oss ej mer tala om saken, men låt oss ej heller längre hysa något hopp på vår konstns framtid, såvidt denna skall bero af slika inrättningar och slika åsigheter hos den "konstälskande" allmänheten.

* Af Stockholms Konstförenings två tusen ledamöter var det år 1881 endast 32 som hade mer än *en* lott hvar och en.

Men *beror konsten* verkligen af konstföreningarna? Ja, så ser det ut i vårt land. Det enda svenska samhälle som derifrån utgör ett undantag är, som jag redan antydtt, Göteborg, der den enskilde verkligen köper konstverk till pris som icke äro förnedrande för konstnären. Der sådana pris betalas, der finnes åtminstone en möjlighet för konstnären att lefva utan att bero af konstföreningarnas barmhertighetsverk. "Der guldet är konstnärens lön, der," skrefs nyligen om den göteborgska konstkärleken, "fattas aldrig konstverk, och der konstverk gerna stanna, der växer och blommar också medborgarnes konstsinne." På det sättet vordo de gamla rika köpmansrepublikerna, Venezia och Flanderns och Brabant's städer, varmt konstälskande och lyckligt konstidkande samhällen.

Men *en stad* är icke nog, kan ej ensam underhålla ett lands konst. Här fattas åtminstone ett halft tjog sådana samhällen. När skola vi komma öfver dem? Huru ser det ut under tiden på våra utställningar? . . . Nedslående och förödmjukande. Det är endast undantagsvis som i landets största stad en god duk tilldrager sig uppmärksamhet — möjligtvis ett porträtt, måladt af G. v. Rosen, ett landskap af G. Rydberg, ett djurstycke af Kallenberg, en aqvarell af Gellerstedt samt kanske några få andra. Och likväl står den nordiska målningskonsten f. n. på en högre ståndpunkt eller går åtminstone i en bättre riktning än för ett par årtionden sedan. Flere af dem som då hade betydande namn inom vår konst skulle nu stå sig temligen slätt inför den nyare tidens kraf. Jag kan väl säga *vår* konst, ehuru gensaga nog väckts mot det uttrycket, enär de svenskar som företrädesvis fylla konstens uppgift icke arbeta hemma i fosterlandet, utan på främmande mark. Äfven bland dem som arbeta här hemma finnas nog några som göra det i en annan, sannare och bättre riktning än förr, det kan ej nekas, men det fattas dem luft och sol för att kunna mogna, det fattas dem konstens "heliga eld" för att arbeta sig ur diletantismen — och den elden kan icke tändas, ännu min-

dre underhållas, om det icke hos allmänheten finnes någon värme för konsten.

Hade konstutställningen i Göteborg sistlidet år icke visat ett bestämdt framsteg hos våra målare, skulle man på goda skäl hafva kunnat tvifla på ett framåtskridande, ty hvad man sedan flera år fått se i Stockholm har just icke varit öfvertygande. Det var dock icke svenskarne, som i Göteborg väckte största uppmärksamheten, ty den hade danskarne tagit för sin räkning. För den som under de senaste åren icke sett dansk målarkonst var göteborgsutställningen en stor öfverraskning. Det ensidigt nationela som så länge fängslat den danska konsten är icke längre herskande, och det var dock förhållandet ännu på utställningen i Köbenhavn 1872 och i Wien 1873 samt till och med i Paris 1878.

Lyckligtvis är det nu, efter hvad man såg 1881 i Göteborg, slut med det regementet, och det är konsten, stödd på naturen, som hunnit till sin fulla rätt. Och hvarifrån kommer denna förändring? Från Paris! Det må gräma en ärlig "nationel" aldrig så mycket, så kan det likväl icke bortförklaras, att den friskare, sannare och naturliga riktningen i den samtida danska målarkonsten härleder sig endast och allenast derifrån, att de unga danska målarna fara till Paris, hvilket de förut ängsligt skydde och hvarifrån deras lärare på det allvarligaste afhöllo dem. De unga hafva insett, att de icke hade annat val än att antingen, efter en liten vistelse i Rom, der de vanligtvis ingenting lärde och då de så väl på bort- som hemresan sorgfälligt undveko alla orter, der konst idkas, som kunde på den göra något "främmande" intryck, fortfarande sitta hemma och vara "nationela" eller fara till det enda ställe, der man i vår tid kan på fullt allvar få lära konsten, och varda "konstnärer". De valde det senare.

En af de "nationele", docenten Lange, går så långt i medgifvande, att han erkänner*, att han af verldsutställ-

* *Jul. Lange: Vor Kunst og Udlandets. Kbhvn 1879.*

ningen 1878 fick det intryck, att Frankrikes konst "var rikere paa Det, som er ypperligt og godt, og at det Bedste af den er bedre end den bedste danske". Docenten Lange tror icke, att danskarne "ligeover for Franskmændene kunne gjøre særlige Krav paa *Følelse*, for saa vidt som den udtaler sig i Kunsten. Franskmændenes Følelse er naturligtvis i mange Ting forskjellig fra vor, men dette kan ikke forhindre os fra at indrømme, at ingen Kunstner i vor Tid giver et skjønnere Udtryk for en skjønnere Følelse, end f. Ex. Paul Dubois. Heller ikke maa vi her hjemme tro, at vor Kunst er *ærligere* i sin Opfattelse og Udtryksmaade, end den franske. Der er netop, især i den yngste Slægt af franske malere (Bastien-Lepage og Gaillard, Neuville, Detaille og Berne-Bellecour, Landskapsmalere Ségé og Bernier, Historiemalerne Laurens og Ronot, og mange Andre), en saa udpræget Villie til kunstnerisk Aerlighed og Sandhed, at Vermehren og Dalsgaard, Rump, Kyhn og la Cour lige saa lidt have Noget at lade dem høre*, som Kjöbke og Lundbye vilde have haft det. Og naar det ikke alene er Tale om den ærlige Villie, men om den Kunst at gennemføre Aerligheden lige ud i det Yderste af Kunstværket, er den franske Kunst gennemgaaende *mere* ærlig end den danske."

Detta är ju en vacker och sanningskär bekännelse af en Höyens lärjunge? Jag har ansett mig böra anföra den af aktning för docenten Langes namn på det konstkritiska området och för att visa, det litet hvar i Danmark nu mera verkligen fått ögonen öppnade för den franska konstens stora betydelse, hvilket onekligen kan hafva sitt inflytande på äfven de öfriga skandinaviska landen, fastän vi redan långt före danskarne förstått tillbörligt uppskatta fransk konst.

Men hvem skulle väl tro, att den som gifvit ett så oförbehållsamt erkännande åt "Udlandets Kunst" likväl strax derefter råder sina landsmän, att icke bekymra sig om Frank-

* Jemförelsen är onekligen naiv. Den som känner de anförda franska och danska målarne vet, huru ofantligt mycket de förra äro de senare öfverlägsna.

rikes konst och ej söka lära något af den? Det är dock hvad Julius Lange ansett sig böra göra. För vanligt människoförstånd är detta rent af obegripligt. Man kunde möjligtvis tro, att rådgifvaren vore så starkt betagen af nationalitetsbegreppet, att han läte detta helt och hållet bestämma sig; men så är icke förhållandet, ty med nämnda begrepp är det "drevet nogen Mystik", medgifver han, och deruti är icke heller "Kjærnen i Sagen". Nej, konsten skall vara individuel och personlig, säger han, och deremot har man väl ingenting att invända; men svårt är att inse, hvarför icke det individuella och personliga kunde bevaras för konsten, fastän man lärde sig konstens uttryck på det ställe der dessa uttryck äro sannast och lifligast samt der de bästa undervisarne finnas. Är man så klen, att man förlorar sin personlighet, för att man lär sig de bästa medlen till det konstnärligas framställande, så lönar det sannerligen icke att man befattar sig med konst. Det borde väl vara tvärt om, att man, då man är säker på sina uttrycksmedel, också kan låta personligheten bäst komma till heders. Nej, säger Lange, personligheten kan icke utvecklas annorstädes än i hemmet. Besynnerliga påstående, då hemmet finnes i ett *litet* samhälle, hvilket genom sina inskränkningar just *hämmar* personlighetens utveckling! Hemmets betydelse bör ju aldrig underskattas, men det är väl icke likgiltigt *huru* detta hem är beskaffadt. Om det icke kan lära den unge konstnären något, så utvecklar det sannerligen icke konstnärspersonligheten. Påståendet, att Hollands konst var en hemmets, en lokal konst, bevisar rakt ingenting, ty holländarne målade väl icke utmärkt *endast* för att de målade hemma, och påståendet, att Frankrikes konst också vore "lokal", är ett stort misstag.

Det torde icke vara utan vigt att vi i Sverige göra klart för oss ett och annat i dessa ting. Derfor har jag här något uppehållit mig vid den danska konsten, hvilken nu mera mött vår och Norges konst, icke i skandinavismen, utan i verdensborgerligheten (jag ser hvilken förskräckelse som detta

påstående väcker hos en del af mina läsare), i den konst som redan är den *universela*. Det var hvad göteborgsutställningen 1881 bland annat lärde oss.

Julius Lange i Danmark och konstgranskare på kammare i Sverige varna de nordiska konstnärerna för Frankrike, emedan de der skulle blifva allt för *franska* i sin konst. Detta är en missuppfattning som vållar en missledning. Frankrikes konst är icke mera specifikt fransk, utan universel, och synnerligen deruti ligger hennes stora betydelse. I det franska måleriet är, såsom till och med en *tysk* konsthistoriker erkänner, icke blott fransmännens eget nationella lif, utan äfven århundradets allmänna sätt att se och känna fullständigare uttryckt än i någon annan gren af konsten, och just därför bildar detta måleri ett helt, en fortlöpande kedja af utveckling, som förklarar den stora roll det spelar och det ej ringa inflytande detsamma utöfvat på den tyska konsten.

Den som ej förmår se djupare i förhållandena tycker sig inom den franska konsten skåda endast en villervalla af system och genrer, en laglöshet i grundsatser som den ena dagen proklameras och den andra förklaras omöjliga. Men bland all denna skenbara brokighet har dock *en* sak som ingen kan förneka, *en* idé som ingen kan bestrida, utvecklats sig och, långsamt mognad i striden, nu mera vuxnit stadga, och det är att inom konsten först och främst vända sig till *naturen*. I vår tid var det från *Frankrike* som de kraftiga gensagorna utgingo mot den konst som icke visste och ej ville veta af naturen. Den franska målarkonsten har oupphörligt gått framåt på den väg, som några få beträdde redan för årtionden sedan, och om andra lands målare ännu icke vilja alldeles obetingadt gilla Frankrikes konst i dennas nyaste företeelser eller om nattvandrades skrän söka skrämmanneiskorna att speja efter den annalkande dagen, så tyckes dock den dagen redan vara nära, då *alla* skola erkänna, att *sanningen*, ingenting annat än sanningen, är konstens mål. För detta hafva vi Frankrike att tacka. Det hjälper

snart icke att komma fram med gamla system, som skola bevisa att sanningen måste "modifieras" för att göras njutbar inom det skönas verld. "Lappri med systemen!" må vi med Geijer utropa. Vår tid har kommit till den insigten, att naturen öfver allt har samma berättigande och icke låter binda sig af några gamla regler. Öfver allt lefver samma skapande naturkraft, och öfver allt uppenbarar sig denna kraft för konsten i samma skimmer af ljus och luft. Det är sanningsträfvandets inom konsten, *realismens* — hvarför också icke *naturalismens*? — uppgift att göra sig så förtrolig som möjligt med naturen.

Detta får den unge konstnären bäst lära i Frankrike, och på samma gång får han der den säkraste anvisningen om de verksammaste medlen. *Derför* lyckas också bäst de nordiska målare som lärt sin konst i Frankrike. Vi sågo det på utställningen i Göteborg, vi se det, fastän negativt, ständigt och jemt i Stockholm på dem som icke gått i den skolan eller som uppehållit sig der allt för kort tid. Visas här någon tafla af egentligt konstvärde, hvilket olyckligtvis är ytterst sällan, kan man vara öfvertygad, att hon kommer från någon af våra i Paris konstidkande landsmän eller här målats af någon som lefvat tillräckligt länge bland konstförhållandena i Frankrike för att sedermera äfven bland de ogynsamma förhållandena i hemlandet ej glömma af de förra. *Derför* bör hvarje konstluskare aldrig upphöra att fästa de unga konstnärernas uppmärksamhet på nödvändigheten, att *så snart deras skolstudier inom akademien* här hemma äro undangjorda genast fara till Paris och der arbeta med all den ifver som konstnärerna der arbeta och som de der *måste* arbeta. Den som afråder de unga från den resan är sannerligen icke en vän af konsten eller ock är han så omöjlig i sitt konstomdöme, att hans råd ej betyder det ringaste. Olyckligtvis finner man det senare äfven bland dem som tillvällat sig rätten att franträda som konstgranskare. Till alla här varande upplysta och fördomsfria konstluskares utomordentliga förvåning påstod för någon

tid sedan en helt oerfaren granskare, att hr *Törnå* aldrig borde hafva rest till Frankrike, för der har han blifvit bortkollrad. Jag kan nu icke erinra mig sjelfva ordalydelsen, men innehållet var, att hr *Törnå*, den framstående landskapsmålaren, förlorat betydligt på att han studerat i Paris!! Hvad hade hr *Törnå* varit, vågar jag fråga, om han icke åtminstone någon tid studerat i Paris? Huru mycket mera skulle han ej hafva blifvit, om han stannat der? Huru skall konsten slutligen komma att se ut, om man lyssnade till *sådana* konstförståndigas råd. Det är för öfrigt samme unge granskare som, ehuru han ej kan neka, att Bastien-Lepage, hvars tafla "Les foins" han nu lyckats få se i Wien, är en af nutidens bästa förmågor, hvilka med utomordentligt konstnärskap återger naturen, dock förklarar honom sakna "innehåll, idé och uttryck". Den som icke kan upptäcka "innehåll" i Bastien-Lepages i fråga varande konstverk, en af de mest tilltalande taflor som någonsin målats, ett verk som på det kraftigaste och innerligaste skildrar "arbetets barn", den som finner det af mästaren valda ämnet allt för "obetydligt", den — kunde gerna stanna hemma och sysselsätta sig med lofprisandet af altartaflor af det nymodiga svenska slaget, ty *deras* ämnen äro troligtvis för honom tillräckligt "betydliga" för att öfverskylda det klena konstnärskapet i utförandet.

Men huru kan det någonsin blifva annorlunda? Under det de nordiska målare som gå till Paris i de flesta fall blifva goda konstnärer, förutsatt att de förut ega tillräcklig underbyggnad, omiskänliga anlag och förmåga att arbeta *så strängt*, som man gör endast i Paris, utan hvilka egenskaper det icke lönar att ens tänka på den platsen, predikar man dock fortfarande här hemma, att det är skadligt att lära sig något i den samtida konstens hufvudstad och att nordbon der förlorar sin originalitet och sin nationalitet, och gud vet hvad allt för utländska namn som användas på att häfda den fosterländska rätten. De som äro mycket medgifvande yrka icke att våra konstnärer skola alltid stanna

hemma. De kunna gerna fara till Paris, säga de, men blott för en kort tid, ju kortare dess bättre, och sedan skola de komma hem igen och låta sitt konstnärskap utvecklas inom hemmets skyddande murar.

Huru utvecklas det konstnärskapet? Jo, har konstnären lyckats göra sig bemärkt, så är han snart populär, och en populär person är i Sverige snart förderfvad menniska. Han måste naturligtvis underhålla populariteten, och då en fransman söker göra detta genom strängt arbete, genom att ständigt sträfvat framåt, så går svensken på alla de frukost-, middags- och aftonbjudningar, med hvilka man öfverhopar honom. Han dansar och spelar, sköter kurtis, blir kanske till och med, fastän mycket sällan nu för tiden, gift med en grosshandlardotter eller med enkan efter en rik hökare. Han är en af sällskapslifvets hjeltar, målar dekorationer till sällskapsspektakler, i synnerhet för välgörande ändamål, ritat kostymer, hjälper till och med i klädlogerna och har hela besväret med vinterns alla "levande taflor", under det hans egna taflor dö i späd ålder eller komma dödfödda till verlden. Han är alla de snälla barnens omtyckta farbror, fruarnes oegennyttige hjälpreda, männens kamrat i glada lag. Han sjunger i P. B. och innehar en hög grad bland Svearne. Men med hans konst är det slut.

Är han icke populär, så säljer han heller inga taflor, i fall någon skulle få det infallet att köpa sådana. Han går i beständigt raseri och slungar sin förbannelse mot samhället, i synnerhet mot de fördömda kritikasterna. Arme konstgranskare! Ni som äro så fromma, så intetsägande! Den icke-populäre dör slutligen i ett anfall af ursinnighet eller också aflider han af brist på föda.

Men det kan ju hända, att den återvändande konstnären är nog karakterstark för att vilja här hemma fortsätta det arbetslif han fört i Paris. Han stänger in sig i sin konstverkstad och arbetar flitigt hela förmiddagen. "Träffas kl. 2—3" står det på dörren. Vid den timmen väntar han besök af kamrater. Inga kamrater komma. De säga, att de

ju kunna träffas på kafét eller på Operakällaren. Den återkomne söker sjelf upp andra på deras arbetsrum. De äro aldrig hemma. När han stöter till samman med dem, tala de aldrig om konst. Omöjligt att kunna få ett råd, en uppmuntran eller ett välgörande "nedrackande". Isolering, ingenting annat än isolering!

Han arbetar likväl, har kanske lyckats skaffa sig en skaplig modell, denna *rara avis* i Sveriges land, och får slutligen arbetet färdigt. Huru det sedan går, det känna vi redan, ty det hör till kapitlet om konstföreningarna, om allmänhetens konstsinne och håg att minska den dyrbara sällskapsglädjen. Det går på samma sätt med *denne* konstnär, som med den nyss nämnde: han dör af svält. Men då graverar fröken Fahlander honom i trä, och hans bild kommer i Ny Illustrerad Tidning. Det är alltid något. Den *populäre* kan deremot aldrig dö af brist på födoämnen. Han kan qväfvas af tryffel, storkna af champagne eller äta ihjäl sig på gåslefvapastej, men att svälta ihjäl kommer icke i fråga.

Huru man än betraktar förhållandena, så är det en sanning, att vi hafva goda konstnärer, men de bo icke i Sverige, ty de *kunna* ej bo här. I hemmet dör konsten af brist på sund näring och stundom rent af utaf kassabrist och deraf orsakad tvinsot. Och likväl finnas de som hafva hjerta att ropa: "Kom hem! kom hem!" Bättre vore, att dessa skriade litet mindre, men sjelfva gjorde litet mera för att hjälpa konsten och konstnärerna.

Men akademien? . . . Ja, det skall bli mig ett nöje att en annan gång i Dagens Krönika få tala om akademien.

Om realism.

Några synpunkter.

Vid alla tillfällen af strid, då lidelserna göra de mest klarsynte blinda, skall man till sin förundran se huru urgamla saker, som för alltid kämpat för och vunnit berättigande, ånyo framdragas såsom nya och därför af motståndarne stämplas såsom onödiga nyheter eller osunda riktningar.

Man påstår att för närvarande en strid skall pågå inom svenska litteraturen. Vi tro icke, att det kan kallas strid om den ena parten, begagnande sig af det öfvertag som skänkes af en tillfällig social ställning, beherskandet af ett periodiskt organ, oupphörligt slår sin inbillade motståndare i hufvudet utan att denne kan eller visar någon lust att slå igen.

Emellertid måste enligt mångas önskan här försiggå en strid, ty det var så länge sedan man hade någon sådan och det vore icke intressant eljest; och denna skenfäktning skall hafva till motsatta mål de gamla ämnena realism och idealism.

Om nu det finge vara enkelt som är enkelt, så skulle frågan endast gälla en estetisk formfråga, alltså en obetydlighet för så vidt smak och smak är så olika. Men vid tillfällen som dessa skola småsaker antaga dimensioner.

I alla andra livvets tvister brukar den anklagade få höras innan han dömes, inom konstens stora allmänning brukas

icke sådant, utan der fordrar konvensansen att den anklagade dömes ohörd.

Författaren, som länge ansett vara sin pligt att bryta en mängd konvensanser, tar sig härmed friheten att äfven bryta denna.

Realism kallas den riktning inom alla konstområden då framställaren söker att göra det åsyftade intrycket, det vill säga gifva illusion, genom att utföra de viktigaste af den mångfald detaljer hvaraf bilden är sammansatt.

Ett föregående tidehvarfs författare kunde göra intryck genom allmänna antydningar, därför att det slägte, som lyssnade till dem, fått en uppfostran af sinnen som gjorde dessa mottagliga för sådant. Det nya slägtet, som uppfödts vid de "exakta vetenskaperna", naturvetenskaper, matematik, erfar intet intryck af de gamles allmänna antydning; detta är icke något fel hos de unga, utan en egenskap.

Författaren till dessa synpunkter kan, då han läser i ett gammaldags poem om en ros och en fjärl, icke se dessa abstrakta släktbegrepp; hans öga vändas innan det får välja ut arten.

Denna bild kan således icke heller klagöra symbolen, det inre, andliga, "det obeständiga i kärleken", ty der sensationen är otydlig blir tanken slapp.

När nu de ungas hjernor blifvit genom träning annorlunda beskaffade än de gamles så skall ett olösligt missförstånd uppstå.

All strid är således lönlös och upplöser sig också i ett ensidigt, men enligt sakens natur fruktlöst angrepp, som endast sliter klingan, hvilken förut är gnagen af rost.

Att arbeta efter modell har i alla tider och inom alla konstgrenar varit ansedt som något mycket berömligt, därför att det varit gagneligt för det åsyftade ändamålet, nämligen att på konstens väg verka som natur.

I våra dagars literatur är detta icke tillåtet, emedan vådan ligger nära till hands, i synnerhet i små samhällen: modellen blir igenkänd och författarens figurer, som voro afsedda att vara typer, blifva personer, hvilka gifva ett nytt obehagligt och alls icke åsyftadt intresse åt hans verk.

Fantasiën som man ansett skapa, det vill säga göra af intet, är endast den arrangerande gåfvan, som ordnar minnets större eller mindre rikedomar af intryck och erfarenheter och ställer dem hvar på sin plats der de kunna med ljus i händerna lysa tanken dess väg.

Verldens största författare hafva varit realister. Dante är i sin berömda Divina Comoedia något mer än realist, ty han ommaskerar icke sina figurer och gör dem till typer; i femtonde sången af Inferno, der han låter sin för öfrigt aktade lärare Brunetto Latini namngifven uppträda bland dem som straffas för sådana onaturliga laster hvilka vi ej få nämna, der är författaren pamphlettist.

Då William Shakspeare som tjufskytt råkat ut för rättvisan och sedan låter målseganden Sir Thomas Lucy uppträda karrikerad i en pjäs, förringar detta alldeles icke *hans* ära; då Molière af en abbé Roquette gör en odödlig Tartuffe, visar detta blott nyttan af att arbeta efter modell. Goethe anses icke ha förstört sin Faust därför att han gycklar med sina kända samtida Campe, Hennings, Nicolai, i det bekanta mellanspelet Valpurgisnattsdrömmen.

August Blanches berättelser, de mest lästa och mest lefvande af svenska novellitteraturen, äro egentligen minnen. Det fåtal som känna igen modellerna, förskaffa sig dermed ett extra nöje och kunna skryta med sin indiskretion att de vilja gifva allmänheten kännedom om kulissernas utseende på baksidan. Men författarens bilder skola lefva, därför att de engång varit lefvande.

Gluntarne ega lifvets gåfva och hafva icke förlorat sin ungdom på ett halft sekel snart, därför att de ega verklighetens fasta grund under sig. Men mången stötte sig vid deras framkomst i verlden på deras intima meddelanden, hvilka också gå sanningen bra nära och icke alltid äro smickrande.

Man har beskyllt de nya realisterna att de hafva förlorat idealen. Detta är blott skenbart, för så vidt idealen äro det högsta, det utom och öfver det jordiska stående.

Vi unge uppföddes af föräldrar från ett tidehvarf som aktade tro och heder. Sedan leddes vi ut i ett nytt tidehvarf som dyrkade framgången till hvad pris som helst. Vi upplefde förfalskningarnes nya tid och lefva midt i den epok som fått sitt namn från Amerika, humbugens.

Då förlorade vi tron på förtjenstens framgång; dygden var ingen merit, hedern var mindre än praktiskhet, äran var vacker men löjlig! Våra Herrar Idealer hafva bedragit oss, därför öfvergäfvö vi dem!

Vi hafva förlorat tron på serafimerorden — det är sant, men vi tro ännu på Gud!

Man har beskyllt realisterna att de företrädesvis söka det fula.

Det är sannt att vi, som äro uppfödda vid fransk komedi på vår hofteater, hafva fått den föreställningen att menniskor

icke kunna presenteras utan att de ega tjugotusen francs i räntor och att fattigdomen är detsamma som att sakna räntor; vi hafva förlorat tron på dessa samhällets idealer med uringade stärkskjortor och sex alnars släp; de hafva lärt oss att vämjäs vid det slags skönhet som eger sin tillvaro på andras bekostnad.

Det är dessa andra i dåliga kläder som vi våga älska, delvis beklaga, stundom beundra, äfven med en mycket fruktad risk, den att icke räknas som bättre personer.

Man har beskyllt våra realister att vara något ändå värre: naturalister.

Det är en hederstitel för oss! Vi älska naturen, vi vända oss med vämjelse från de nya samhällsförhållandena, från polisstaten, från militärstaten som säger sig värna nationen, men endast skyddar de styrande; därför att vi hata det förkonstlade, det tillskrufvade, älska vi att nämna hvar sak vid dess namn och vi tro att samhällena skola störta samman om icke den första öfverenskommelsen, på hvilken samhällena hvila, ärligheten, blir återställd.

Man har också en annan beskyllning som blifvit sjelfva gammelpartiets amulett, hvarmed hela saken affärdas såsom med ett hokus-pokus, det är beskyllningen om realisternas kärlek till smuts! Verldens tvänne största smutsförfattare, för detta körsvennen och för detta bodgossen, sedermera William Shakspeare och Charles Dickens, två af människoslägtets största välgörare, skola väl stå bi sådana beskyllningar.

Vi obetydligheter, vi svara helt kort: Hvi ären I då smutsiga, herrar vår-tids-idealerna? Ty vi realister hålla oss ännu till den gamla tron, att litteraturens liksom teaterns ändamål "från början varit och ännu är att hålla fram liksom en spegel för naturen, att visa dygden dess egna

anletsdrag, lasten dess egen afbild och det nu lefvande släktet, som är samtidens kropp, ett troget aftryck af dess gestalt“.

Våra idealister älska gerna den "glada smutsen" och somna vid Paul de Kock som de anse oskyldig. Om man är hofsekreterare och nedlåter sig att hemta sina figurer från rännstensranden, icke för att som medmenniskor taga dem vid handen, utan för att gyckla med dem och roa sig med deras elände, då är smutsen glad och berättigad. Den kallas då humor.

När Juvenalis på allvar skildrar romerska kejsartidens rutenhet, då är han en stor satiriker.

"När omanlig eunuck sig gifter — och Mævia faller
turkiska galtar, och bar om barmen svänger sitt jagtspjut,
när med patriciers hop i förmögenhet täflar en enda,
under hvars knif mitt skägg med rasslande föll, då jag ung var,
när utaf Nilens pack ett stycke, en träl från Kanobos,
en Krispinos, med skuldran för varm i den tyriska manteln,
luftar sitt sommarguld för att svalka de svettiga fingrar,
samt ej förmår att bära en tyngd af större juveler —
då är det svårt att ej skriva satirer! — — —"

Men när i våra dagar en författare skildrar, med det mest otvetydiga hat mot uselheten, Andra franska kejsardömetts humbug och rutenhet — då är det svårt att skriva satirer.

Blir skildringen drypande af smuts — icke är det författarens skuld.

Det finnes också ett annat slags smuts som gouteras af goda idealister: det är den förnåma smutsen. Det är den som på klingande vers hånar motgången, lofsjunger våldet,

prisar ofördragsamheten. Det är den sorten som prisbelönar och prisbelönas.

Man har äfven förebrått realisterna att de med förkärlek behandla en enligt idealisternas mening betydelselös fråga, nämligen förhållandet mellan könen.

Frågan behandlas, det är sant, med förkärlek af dem, som inse att nämnda förhållande utgör en af de viktigaste faktorerna i mänskliga lifvet och emedan detta förhållande just i våra dagar håller på att utredas och de båda parternas ställning klargöras. Men realisterna gå till botten med saken, taga den allvarligt och finna frågan för hög att kunna falla under skämtet!

Några omständigheter som icke idealisterna tagit i beaktande äro: man träffar aldrig realister strängande sina lyror, ty de hafva också lyror, vid kungliga tafflar; man hör dem aldrig när det är frågan om att täfla om en briljanterad snusdosa eller en medalj; man träffar aldrig deras namn, såsom man träffar idealisternas, bland deras som göra affärer i falsk patriotism.

De hafva sålunda sina idéer för sig och äro dessa icke så vinstgifvande så kunna de väl ändå få räknas som idéer, då de kunna besjåla människor att skriva och handla mot sina egna jordiska fördelar och för andras.

Till slut: ett råd från en ryktbar realist till våra unga och gamla idealister, ett råd som aldrig blir gammalt om det ock numera ej är nytt!

"Prosa är

Dock menskolifvets grundval och dess kärna,
 En formation utaf granit, den äldsta,
 Den reffbensbyggnad, hvarkring jorden satt sig,
 Som sammanhåller hennes dolda djup
 Och bär, på bergfast rustning, opp de yngre,
 De lösare jordhvarfven, och bland dem
 Förnämligast de grönskande, de rika,
 Der dikten anlagt sina blomrabatter,
 Och näktergalar slå i lundens kronor,
 Och ros och lilja dofta vid dess fot. —
 Jag älskar prosan, lifvets verklighet,
 Urformationen utaf tingens väsen,
 Och ofta lägger jag med fit i dikten
 En bit granitberg, för att hålla samman
 Den lösa grund, som rimmen spela på.
 Ty prosa är likväl förstånd och klarhet,
 Som ordna allt och sammanhålla världen,
 Den yttre som den inre, i sin ban.
 Hon sväfvar ej i luften, utan står
 Med senfull fot på säker jord och blickar
 Väl utan längtan, men ej utan hopp,
 Med jerngrå ögon till sin himmel opp!"

Rådet är gifvet, behöfva vi säga det, af en ledamot af Svenska Akademien, den tiden, då realismen, den förhatade, den afundade, kämpade sig till ett berättigande, som den borde ega obestridd, emedan den eger det — af naturen.

August Strindberg.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS